

filosοφική λίθος

Τ 197 - ΕΤΟΣ 45^Ο ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2025

Προσωκρατική Φιλοσοφία

- Θαλής & Αναξίμανδρος
- Το Ον του Παρμενίδη
- Το Πυθαγόρειο Παιδαγωγικό Σύστημα
- ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ «ο σκοτεινός φιλόσοφος»

φιλοσοφική λίθος

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η έκδοση του περιοδικού *φιλοσοφική λίθος* είναι αποτέλεσμα μη αμειβόμενης εργασίας. Αποτελεί μία εθελοντική προσφορά τόσο από πλευράς αρθρογράφων όσο και των υπολοίπων συνεργατών σε τεχνικά θέματα. Τα άρθρα που δημοσιεύονται είναι προϊόν έρευνας στους χώρους της επιστήμης, της τέχνης, της φιλοσοφίας και της μεταφυσικής.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΑ ΑΚΡΟΠΟΛΗ

ΑΓ. ΜΕΛΕΤΙΟΥ 29,
ΑΘΗΝΑ 11361

Τηλ. 210 8231301

Πληροφορίες:

www.nea-acropoli.gr

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2025

Εκδότης

Ομάδα Ε. Ν. Α.

Διεύθυνση Σύνταξης

Κ. Φραντζικινάκης

Υπεύθυνος Έγλης

Γιώργος Χρόνης

Ατελιέ

Δ. Γακηλάζος

Στοιχειοθεσία - Διόρθωση

Γιώργος Βενέτης

Δημ. Σχέσεις - Διακίνηση

Π. Βεκρής

Μεταφράσεις

Ι. Αληζιώτη

Συνεργάτες

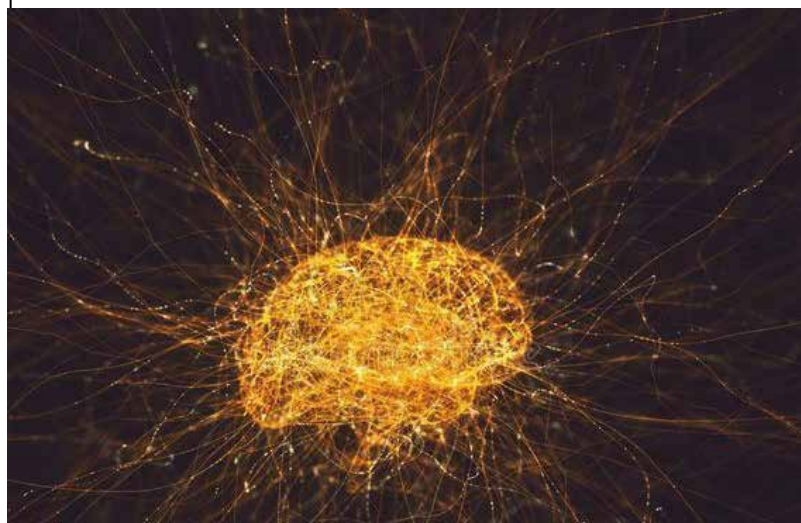
Γιώργος Βενέτης, Γιάννης Βούλγαρης, Δημήτρης Παννακόπουλος, Έλενα Μιλοβάνοβα, Παντελής Περόπουλος, Γιάννης Πίτσικας, Γεώργιος Α. Πλάνας, Μάνος Σπανουδάκης, Γιάννης Τάσσης, Νίκος Τοπαλίδης

περιεχόμενα

3. Από τον εκδότη
4. Αναξιμανδρος και Σύγχρονη Φυσική
8. Η Φιλοσοφία του Αναξιμένη
10. Η Σχολή της Μιλήτου: Αφετηρία της Φιλοσοφικής Σκέψης
12. Ελεατική Σχολή Φιλοσοφίας
14. Ηράκλειτος, ο “Σκοτεινός” Φιλόσοφος
18. Ο Νους στον Αναξαγόρα
20. Το Ον του Παρμενίδη
22. Τα Παράδοξα του Ζήνωνα
24. Το Πυθαγόρειο Παιδαγωγικό Σύστημα:
μια Αρχαία Οδός προς την Αρμονία
30. Ο Εμπεδοκλής και ο Αένας Χορός των Στοιχείων
36. Η Ιωνική Σχολή: Θαλής & Αναξιμανδρος
42. Λεύκιππος και Δημόκριτος
48. Συνέντευξη με την Πρώην Πρόεδρο του Δ.Ο.Ν.Α.
Delia Steinberg Guzman (1943-2023) - Μέρος 1ο
54. Στο επόμενο τεύχος

ISSN: 2944-9367

Το παρόν τεύχος του περιοδικού μας είναι αφιερωμένο στη ριζοσπαστική επανάσταση της Προσωκρατικής Φιλοσοφίας, η οποία σηματοδότησε την καθοριστική μετάβαση από τον μυθολογικό τρόπο σκέψης στον λογικό στοχασμό στην ιστορία της Δυτικής σκέψης. Αυτή η πρώτη φάση της φιλοσοφίας, ξεκινώντας κυρίως από την Ιωνική Σχολή της Μιλήτου τον 6ο αιώνα π.Χ., δεν αποτελεί απλώς την αφετηρία της φιλοσοφίας, αλλά μια εξαιρετική πηγή έμπνευσης για τους σύγχρονους επιστημονικούς προβληματισμούς.

Οι Προσωκρατικοί, αντικαθιστώντας τις θεότητες με αφηρημένες φιλοσοφικές έννοιες, έθεσαν ως θεμέλιο της σκέψης τους την αναζήτηση μιας ενιαίας βασικής αρχής (Αρχή), από την οποία προέρχονται και στην οποία επιστρέφουν όλα τα πράγματα.

Στη Μίλητο, ο Θαλής, ο θεμελιωτής της σχολής, υποστήριξε ότι το Νερό ήταν η κοσμική μήτρα και η αρχή της ζωής, εκφράζοντας μια υλοζωική θεωρία όπου τα πάντα είναι γεμάτα ζωή. Ο διάδοχός του, Αναξίμανδρος, τόλμησε ένα βήμα προς την αφαίρεση, εισάγοντας το Άπειρον, μια απροσδιόριστη, άυλη και αιώνια ουσία, την «αρχή των πάντων». Ο τρίτος στη σειρά της Μιλήτου, ο Αναξίμενης, πρότεινε ως Αρχή τον Αέρα. Αυτός ο Αέρας, που διαθέτει τα χαρακτηριστικά της απεραντοσύνης και της αέναης κίνησης, ταυτίζεται με τη θεία Πνοή ή το Πνεύμα που εμψυχώνει τα πάντα, μοιάζοντας με την Ψυχή του Κόσμου.

Στη συνέχεια της Ιωνικής Φιλοσοφίας, ο Ηράκλειτος από την Έφεσο υποστήριξε ότι η Αρχή του Κόσμου είναι η Φωτιά—μια αιώνια, ζωντανή, μορφοπλαστική και καταστρεπτική δύναμη. Η φιλοσοφία του χαρακτηρίζεται από την συνεχόμενη ροή και το αιώνιο γίνεσθαι.

Στον αντίποδα, η Ελεατική Σχολή θεμελίωσε τη μεταφυσική και την οντολογία, τονίζοντας την υπεροχή της λογικής σκέψης έναντι των παραπλανητικών αισθήσεων.

Προχωρώντας στην περίοδο των Πλουραλιστών, ο Εμπεδοκλής περιγράφει έναν αέναο χορό δημιουργίας και καταστροφής, όπου το σύμπαν εναλλάσσεται μεταξύ της τέλει ενότητας και της διάσπασης.

Ο Αναξαγόρας εισήγαγε μια νέα θεμελιώδη έννοια: τον Νου, που είναι μοναδικός, άπειρος, ανεξάρτητος, και αποτελεί την αρχή που ελέγχει και κατευθύνει τα πάντα στο σύμπαν. Είναι η κινητική ενέργεια που έθεσε σε κίνηση τον κόσμο (κοσμική περιστροφή), προκαλώντας τον αποχωρισμό των στοιχείων από την αρχική μάζα.

Τέλος, οι Λεύκιππος και Δημόκριτος διατύπωσαν την Ατομική Θεωρία, μια πρώιμη μορφή υλισμού. Υποστήριζαν ότι όλη η ύλη αποτελείται από απειροελάχιστα, αιώνια και αμετάβλητα άτομα που κινούνται μέσα στο κενό. Αυτή η μηχανιστική προσέγγιση της φύσης αποτελεί πρόδρομο της σύγχρονης επιστήμης και του ορθολογισμού.

Η στροφή από τον Μύθο στον Λόγο, που πραγματοποιήθηκε στη Μίλητο, θεμελίωσε την επιστημονική σκέψη. Η μελέτη των Προσωκρατικών δεν είναι μια απλή αναδρομή στην ιστορία, αλλά μια συνεχής συζήτηση με τη σύγχρονη Φυσική, όπου έννοιες όπως το Άπειρον, η γέννηση αντιθέτων, οι παράλληλοι κόσμοι (που προκύπτουν από τη θεωρία των χορδών) και οι δυναμικές χαοτικές δίνες βρίσκουν εκπληκτική αντιστοιχία.

Σας προσκαλούμε να εμβαθύνετε στον στοχασμό αυτών των μεγάλων πρωτοπόρων, οι οποίοι τόλμησαν να πιστέψουν στον νου και να αναζητήσουν την αλήθεια πέρα από τους θρύλους.

editorial

Μετά από 40
συνεχόμενα
χρόνια έκδοσης
του περιοδικού
Νέα Ακρόπολη
συνεχίζουμε να
αναζητούμε τη
φιλοσοφική λίθο...

Όλα τα παραπάνω
δεν αποτελούν
πλέον για μας
διανοητικές
αλήθειες, αλλά
έναν τρόπο ζωής,
που βελτιώνει
καθημερινά τον
εαυτό μας και τον
κόσμο.

Το αλχημικό έργο
βρίσκεται σε
εξέλιξη...

Αναξίμανδρος και Σύγχρονη Φυσική

Κείμενο: Γιάννης Βούλγαρης, Φυσικός

Από τους προσωκρατικούς φιλοσόφους, ο Αναξίμανδρος είναι ο μόνος που δεν χρησιμοποιεί τις τέσσερις φυσικές αρχές των υπολοίπων (γη, νερό, αέρας, φωτιά). Μιλάει για το ΑΠΕΙΡΟ, την απόλυτη "αρχή των πάντων". Σήμερα, που η αστροφυσική μελετά τα πρώτα απειροστά κλάσματα του χωρόχρονου της αρχής του κόσμου μας, ας δούμε την πρωτοποριακή του σκέψη.

Από τους Προσωκρατικούς φιλοσόφους θα εξετάσουμε τον Αναξίμανδρο ως μια πρωτοποριακή μορφή της επιστήμης. Θα προσπαθήσουμε να παραλληλίσουμε τις απόψεις του για το Σύμπαν με τις απόψεις της σύγχρονης φυσικής. Γιατί πραγματικά σε πολλά σημεία της θεωρίας του αποδεικνύεται προφητικός.

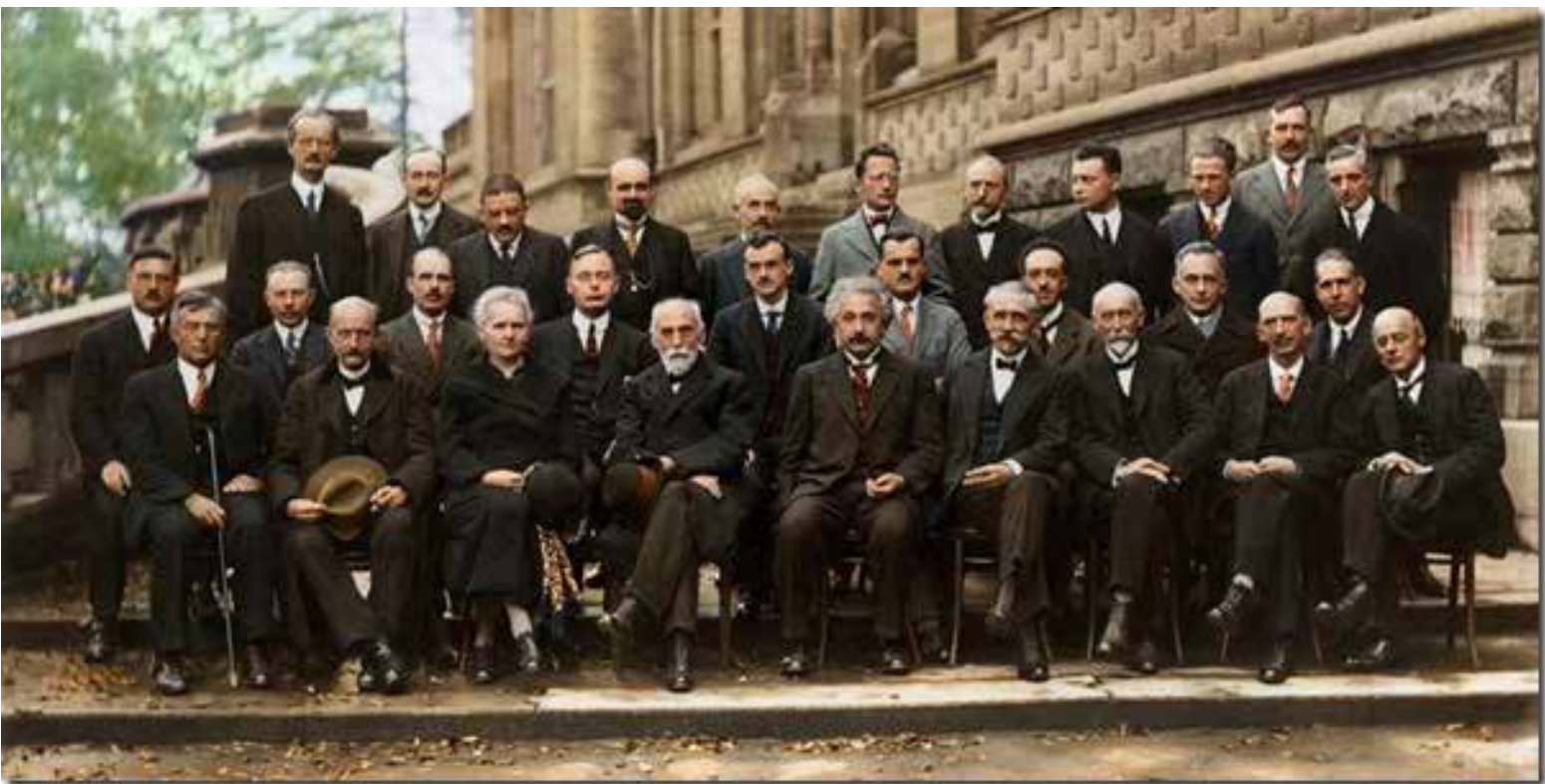
Ο Αναξίμανδρος υποστηρίζει ότι "αρχή πάντων" είναι το άπειρο. Κατάφερε έτσι με μια λέξη να δώσει τις δύο βασικές ιδιότητες της πρωταρχικής ουσίας. Η πρώτη είναι το απεριόριστο και η δεύτερη το ποιοτικά ομοιόμορφο αλλά και αόριστο, του χώρου και της ουσίας. Είναι ο μόνος που δεν χρησιμοποιεί μία από τις φυσικές αρχές (γη, νερό, αέρας, φωτιά), γιατί αυτές πηγάζουν από το άπειρο. Ο όρος "άπειρο" υπονοεί την έννοια του απόλυτου ή ενεστωτικού απείρου σε αντιδιαστολή με το σχετικό άπειρο.

Το παράδοξο της θεωρίας του Αναξίμανδρου να θεωρεί το άπειρο ως χώρο αλλά και ταυτόχρονα ως αρχή και ουσία του σύμπαντος, κατανοείται υπό το πρίσμα της γενικής θεωρίας της σχετικότητας. Από την άποψη της γενικής θεωρίας της σχετικότητας, η διάκριση μεταξύ της ύλης και της έννοιας του χώρου (κυρτός χώρος, Γεωμετρία Riemann) καταργείται. Όπου υπάρχει ένα σώμα με μεγάλη μάζα, εκεί θα υπάρχει αναγκαστικά και ένα πεδίο βαρύτητας και το πεδίο αυτό εκδηλώνεται ως η κυρτότητα του χώρου που περιβάλλει το σώμα αυτό. Ωστόσο δεν θα πρέπει να νομίζουμε πως το πεδίο "γεμίζει" το χώρο και τον υποχρεώνει να γίνει κυρτός. Δεν υπάρχει διάκριση μεταξύ των δύο εννοιών. Το επίπεδο είναι ο κυρτός χώρος.

Σύμφωνα με την θεωρία του Albert Einstein, η ύλη δεν μπορεί να αποχωριστεί από το πεδίο βαρύτητάς της όπως και το πεδίο βαρύτητας δεν αποχωρίζεται από τον κυρτό χώρο. Ύλη και χώρος αναγνωρίζονται ως αδιαχώριστα και αλληλεξαρτώμενα μέρη ενός ενιαίου συνόλου.

Η σκέψη του Αναξίμανδρου σχετικά με τη γέννηση του σύμπαντος παρουσιάζει πολλά κοινά σημεία με τη σημερινή άποψη της αστροφυσικής για το θέμα. Σύμφωνα με τη σύγχρονη μαθηματική περιγραφή καταγωγής

«Όπως το άπειρο του Αναξίμανδρου έτσι και το κβαντικό πεδίο γεννάει έναν απεριόριστο αριθμό μορφών που τις διατηρεί και στη συνέχεια τις απορροφά πάλι. Η σύγχρονη φυσική απέδειξε πως ο ρυθμός της δημιουργίας και της καταστροφής δεν εκδηλώνεται μόνο στην εναλλαγή των εποχών, ή στον θάνατο και στη ζωή των όντων, αλλά προπάντων αποτελεί αυτή καθαυτή την ουσία της άψυχης ύλης.»

Από τις διασημότερες φωτογραφίες της ιστορίας της φυσικής: το Συνέδριο Solvay (1927).

του σύμπαντος, ξεκινάμε από ένα χρονικό σημείο που η πυκνότητά του ήταν άπειρη, αλλά ο όγκος του απεριόριστα μικρός.

Από την αναφορά του Θεόφραστου για τον Αναξίμανδρο διαβάζουμε: "Λέει ότι αυτό που παρήγαγε από το αιώνιο, το θερμό και το ψυχρό, αποχωρίστηκε στην αρχή του κόσμου..." Η σύγχρονη αστροφυσική συμφωνεί με τον Αναξίμανδρο, αφού με την θεωρία του BIG BANG το πρώτο χαρακτηριστικό που δίνει στο "απερίοριστο σημείο που περιέχει το σύμπαν" είναι τεράστια θερμοκρασία αλλά πεπερασμένη. Η πρώτη δηλαδή γέννηση είναι αυτή του "θερμού" και τί είναι αυτό που σπρώχνει τη δημιουργία του σύμπαντος; Η διαδοχική ελάττωση της θερμοκρασίας, η γέννηση του ψυχρού. Η σύγχρονη κοσμολογική άποψη αρχίζει από τη στιγμή που το Σύμπαν είχε "κάπως κρυώσει" και η θερμοκρασία του ήταν 10^{12} K.

Κατά το πρώτο εκατοντάκις χιλιοστό του δευτερολέπτου, το σύμπαν ήταν ένα "μίγμα" από σωματίδια και ακτινοβολία που δημιουργούσε διαρκώς ζεύγη σωματιδίων. Για κάθε σωματίδιο σύμφωνα με τους φυσικούς νόμους παράγεται το αντισωματίδιό του. Η δημιουργία γίνεται ανά ζεύγη. Είναι αυτό που ο Αναξίμανδρος αναφέρει σαν τη γέννηση των

αντιθέτων. Η αντιύλη είναι μια μορφή ύλης με ιδιότητες που αποτελούν τον αντικατοπτρισμό των ιδιοτήτων της ύλης που συνθέτει τα πάντα στο σύμπαν. Όταν ένα σωματίδιο συναντά το αντίστοιχο αντισωματίδιό του, τότε το αποτέλεσμα είναι μια αμοιβαία εκμηδένιση μέσα σε μια έκρηξη ακτινοβολίας. Η μάζα και των δύο μετατρέπεται ολοκληρωτικά σε ενέργεια. Στη συνέχεια δημιουργούνται άμεσες μεταλλάξεις ανάμεσα στη μάζα και την ενέργεια, που όμως είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση της ακτινοβολίας, που τώρα δεν είχε αρκετή δύναμη για να παράγει ζεύγη ηλεκτρονίων και ποζιτρονίων.

Η συνολική ποσότητα μάζας - ενέργειας του όλου συστήματος παρέμενε σταθερή. Και αυτό επειδή για κάθε e/c^2 μάζας που δημιουργούνταν ή καταστρεφόταν, πάντα μια αντίστοιχη ποσότητα e/h ακτινοβολίας καταστρεφόταν ή δημιουργούνταν. Μια κατάσταση δηλαδή προσωρινής ισορροπίας που όμως ακόμα δεν ήταν σε θέση να κάνει το σημαντικό βήμα.

"Και ότι από αυτό σχηματίστηκε, γύρω από τον αέρα που περιβάλλει τη γη ένα είδος πύρινης σφαίρας σαν φλοιός γύρω

από ένα δέντρο. Όταν αυτή η σφαίρα έσκασε και κλείστηκε σε μερικούς κύκλους δημιουργήθηκαν ο ήλιος, η σελήνη και τα άστρα".

Αν υπήρχε συμμετρία στη δράση του ισοζυγίου ύλης - ενέργειας, τότε δεν θα προέκυπτε πλεόνασμα ύλης και το σύμπαν θα συνέχιζε την επέκτασή του γεμάτο από τη γνωστή ακτινοβολία του βάθους, αλλά χωρίς να φιλοξενεί ούτε ίχνος ύλης. Όμως κάπου δεκατέσσερα δευτερόλεπτα μετά από τη μεγάλη έκρηξη στις άκρες του σύμπαντος απέμεινε ένας "αφρός" από μερικά ηλεκτρόνια και πρωτόνια. Το πως και το γιατί προκύπτουν αυτά τα σωματίδια στην επιφάνεια δεν έχει εξηγηθεί και πιθανώς να μην εξηγηθεί ποτέ. Αλλά από τον δακτύλιο αυτό προέκυψε η ύλη που θα σχημάτιζε τα άστρα, τους γαλαξίες και τους πλανήτες που μας περιβάλλουν. Στη συνέχεια αναφέρει ο Αναξίμανδρος, ακολουθείται μια πορεία κρυσταλλοποίησης με μορφή κρυσταλλοποιημένων δακτυλίων που ταξινομούνται ανάλογα με την πυκνότητά τους, πράγμα που συμφωνεί απόλυτα με την υπόθεση LAPLACE - VEISAKER για τη δημιουργία του σύμπαντος.

Η φωτιά, το νερό, ο αέρας και η γη διαχωρίζονται από το αρχικό μίγμα συνεχίζοντας την εκπόρευση. Ενώ οι κόσμοι εκπορεύονται από το άπειρο, το ίδιο δεν ελαττώνεται. Αυτό αποτελεί ένα μυστήριο που μας δίνει την πραγματική εικόνα του άπειρου σε σχέση με το

«Καθώς, όλα τα πράγματα εκπορεύονται, υπάρχει μια διαμάχη μεταξύ της δικαιοσύνης και της αδικίας. Η δίκη είναι η αρμονία που, από τη στιγμή που εκπορεύονται, χάνεται και τα όντα την αναζητούν μέχρι να την ξαναβρούν, οπότε εξαφανίζονται, χάνονται στο άπειρο. Η ανισορροπία, η δυσαρμονία βασιλεύει και είναι αυτή που προκαλεί την ατομικότητα των πραγμάτων, αλλά και την εξέλιξή τους...»

σύμπαν. Ο Neils Bohr μεταφορικά το εξήγησε λέγοντας ότι όλο το εκδηλωμένο σύμπαν χωρά σε μια κουταλιά καφέ συγκριτικά με το μυστήριο της φωτιάς, που με ένα κερί μπορεί κανείς να ανάψει

χιλιάδες κεριά, χωρίς όμως να χάσει τίποτε από τη δική του φλόγα. Αυτό έρχεται σε αντίφαση με το "κανείς δεν δίνει κάτι που δεν έχει" του Αριστοτέλη.

Καθώς, όλα τα πράγματα εκπορεύονται, υπάρχει μια διαμάχη μεταξύ της δικαιοσύνης και της αδικίας. Η δίκη, είναι η αρμονία που από τη στιγμή που εκπορεύονται, χάνεται και τα όντα την αναζητούν μέχρι να την ξαναβρούν, οπότε εξαφανίζονται, χάνονται στο άπειρο. Η ανισορροπία, η δυσαρμονία βασιλεύει και είναι αυτή που προκαλεί την ατομικότητα των πραγμάτων, αλλά και την εξέλιξή τους. Η συνεχόμενη κατάσταση γέννησης και θανάτου των όντων στην όλη διαδικασία, είναι η ενσάρκωση αυτής της αδικίας και η εκπλήρωση αυτής της αναζήτησης.

Στο μικροσκοπικό επίπεδο, τον κόσμο των quarks, όπως το άπειρο του Αναξίμανδρου έτσι και το κβαντικό πεδίο γεννάει έναν απεριόριστο αριθμό μορφών που τις διατηρεί και στη συνέχεια τις απορροφά πάλι. Η σύγχρονη φυσική απέδειξε πως ο ρυθμός της δημιουργίας και της καταστροφής δεν εκδηλώνεται μόνο στην εναλλαγή των εποχών, ή στον θάνατο και στη ζωή των όντων, αλλά προπάντων αποτελεί αυτή καθαυτή την ουσία της άψυχης ύλης. Σύμφωνα με τη θεωρία του κβαντικού πεδίου, όλες οι αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στα συνθετικά σωματίδια της ύλης πραγματοποιούνται χάρη στην εκπομπή και στην απορρόφηση των στοιχειωδών σωματιδίων.

Το ίδιο συμβαίνει και στο μακροκοσμικό επίπεδο. Αποδίδεται στον Αναξίμανδρο η θέση πως πάμπολλοι κόσμοι πηγάζουν από το άπειρο, ακολουθώντας μία αέναη δημιουργία. Το άπειρο είναι η πηγή πολλών κόσμων. Σε αυτό το σημείο υπάρχουν δύο εκδοχές.

Η πρώτη, ότι ο Αναξίμανδρος εννοεί ότι το σύμπαν εκπορεύεται και απορροφάται από το άπειρο, για να ακολουθήσει νέα γέννηση και νέος θάνατος και να συνεχιστεί αυτός ο κύκλος. Ας τονίσουμε εδώ ότι αυτό θυμίζει τη θεωρία του παλλόμενου σύμπαντος, όπου μετά την πρώτη έκρηξη το σύμπαν αρχίζει να διαστέλλεται εξαιτίας των απωστικών δυνάμεων της

έκρηξης. Η δύναμη της βαρύτητας αντιτίθεται στην παραπάνω δύναμη, ώσπου η διαστολή να φτάσει σ' εκείνο το οριακό σημείο, όπου η δύναμη της βαρύτητας να υπερνικήσει την ολόένα ελαττωμένη δύναμη της έκρηξης και το σύμπαν να ακολουθήσει την αντίστροφη πορεία συστολής και τελικά να καταλήξει να χαθεί μέσα στο άπειρο.

Υπάρχει όμως και η εκδοχή, ο Αναξίμανδρος να αναφέρεται στην περίπτωση ύπαρξης άλλων κόσμων, διαφορετικών σε υφή από τον ορατό που υπάρχουν και εξελίσσονται παράλληλα με αυτόν. Και αυτό όμως προβλέπεται από την τελευταία εξήγηση του σύμπαντος στη σύγχρονη φυσική, τη θεωρία των χορδών (J. SCHWARZ, M. GREEN 1984), όπου αποδεικνύεται ότι οι διαστάσεις των χορδών δεν είναι ούτε τρεις (ορατό σύμπαν), ούτε τέσσερις (σχετιστικό σύμπαν), αλλά από δέκα έως είκοσι έξι. Έχουμε λοιπόν την ύπαρξη παράλληλων κόσμων που εξελίσσονται σε άλλες διαστάσεις. Σύμπαντα που δεν τα βλέπουμε, αλλά αλληλοεπιδρούν με το δικό μας με τις δυνάμεις τους και τα σωματίδιά τους, τους γαλαξίες και τους πλανήτες τους, χωρίς όμως άλλη δυνατότητα επικοινωνίας με εμάς, εκτός από τη βαρυτική έλξη. Ένα σύμπαν που το μόνο ίχνος του στα μάτια μας θα είναι μια "μαύρη ύλη" ανάλογη με τις μαύρες οπές. Η ύπαρξη αυτού του παράλληλου σύμπαντος δίνει μια εξήγηση της έλλειψης μάζας του δικού μας σύμπαντος, στην οποία πιστεύουν οι αστροφυσικοί.

Για τον Αναξίμανδρο μέσα σε όλη τη διαδικασία της εξέλιξης, ο χρόνος είναι μια καινούρια διάσταση μέσω της οποίας όλα τα πράγματα αποκτούν την ισορροπία τους. Ο χρόνος είναι η δύναμη που κινεί αυτή τη διαδικασία που λαμβάνει χώρα στον χώρο αλλά κινείται λόγω της ύπαρξης του χρόνου. Επομένως, πρέπει να θεωρήσουμε τον Αναξίμανδρο σαν

Υδατόπτωση του Escher. *“Τοπικά λογικά πράγματα, όταν κοιταχτούν «ολιστικά» φαίνονται παράδοξα. Αν παρακολουθήσουμε τη διαδρομή του νερού, σε κάθε σημείο η συμπεριφορά του φαίνεται εντελώς κανονική, ως τη στιγμή που διαπιστώνουμε, με έκπληξη, ότι βρεθήκαμε πίσω στο σημείο από όπου ξεκινήσαμε.*

πρωτοπόρο της θεωρίας της ειδικής σχετικότητας. Αλλά ήταν και ο πρώτος που υποστήριξε ότι οι πλανήτες ισορροπούν όχι από κάποια ουσία που τους στηρίζει, αλλά εξαιτίας των αλληλεπιδράσεών τους. Επίσης, μπορούμε να τον θεωρήσουμε πρωτοπόρο της εξελικτικής θεωρίας των ειδών για τις αντιλήψεις του σχετικά με την εξέλιξη της ανθρώπινης βιολογικής φύσης.

Η Φιλοσοφία του Αναξιμένη

Κείμενο: Γεώργιος Α. Πλάνας, Ιδρυτής της Νέας Ακρόπολης στην Ελλάδα

Η Προσωκρατική φιλοσοφία, και μέσα σ' αυτήν η πρώτη φάση της, αυτή της Ιωνικής Σχολής, δεν αποτελεί μόνο μια αφετηρία της Ιστορίας της Φιλοσοφίας στη Δύση, αλλά είναι κάτι παραπάνω, κάτι που ίσως στη σημερινή εποχή μπορούμε να το εκτιμήσουμε πιο καθαρά. Καταρχάς αποτελεί το πέρασμα ή «μεντεσέ» ανάμεσα στη «στατική» Θεία Φώτιση των κέντρων μυστηρίων και τη «δυναμική» αναζήτηση της Γνώσης μέσω του Λόγου. Κατά δεύτερο λόγο, αποτελεί μια εξαιρετική πηγή έμπνευσης και ιδεών για την πορεία σκέψης που πραγματώνεται σήμερα κυρίως στους κόλπους της επιστήμης και κυρίως των φυσικών επιστημών. Όπως ήδη έχουν αναγνωρίσει μερικοί σύγχρονοι φυσικοί, η σκέψη των προσωκρατικών, παρόλη την απόστασή της μέσα στον χρόνο, είναι πολύ πιο κοντά στους σύγχρονους επιστημονικούς προβληματισμούς από κάθε άλλη ιστορική φάση της δυτικής φιλοσοφίας.

Τρίτος στη σειρά διάδοχος στη διεύθυνση της Σχολής της Μιλήτου, η οποία άκμασε γύρω στα μέσα του βου αιώνα π.Χ., ήταν ο Αναξιμένης. Γ' αυτόν η Αρχή του κόσμου είναι ο "Αέρας", όχι φυσικά όπως τον βλέπουμε ή τον αισθανόμαστε στον υλικό κόσμο, αλλά ως μια συμβολική προσωποποίηση της θείας Πνοής ή Πνεύματος που εμψυχώνει τα πάντα, όπως ορθά παρατήρησε ο Αέτιος. Από αυτή την άποψη, και αυτός ο φιλόσοφος εκφράζει έναν καθαρό Μονισμό, αν και όχι υλισμό, όπως τονίσαμε, ενάντια στη γνώμη μερικών μελετητών. Ο Αέρας του Αναξιμένη, που διαθέτει επίσης τα χαρακτηριστικά της αέναης κίνησης και της απεραντοσύνης και ενότητας του Απείρου του δασκάλου του Αναξίμανδρου, αντιστοιχεί με το Ακασικό Φως ή Αστρικό Αιθέρα των εσωτερικών, τόσο στην ανατολική όσο και στη δυτική παράδοση. Μοιάζει με την Ψυχή του Κόσμου του Πλάτωνα και του Πλωτίνου, ως εμψυχωτής του Κόσμου, αν και δυστυχώς δεν μας έμειναν αρκετά αποσπάσματα του Αναξιμένη όσο των μεταγενέστερων φιλοσόφων για να επεξηγήσουν αυτή την έννοια.

Η διδασκαλία των τεσσάρων στοιχείων, των οποίων φυσικά πανομοιότυπα στην ορατή Γη ήταν τα γνωστά στοιχεία της Φύσης, ήταν γνωστή πολύ πριν από τους προσωκρατικούς, στους αρχαίους μυητικούς πολιτισμούς. Η συμβολή αυτών των στοχαστών έγκειται στη φιλοσοφική διεργασία και έκθεση που έκαναν γι' αυτά στα ελληνικά πλαίσια. Ο καθένας απ' αυτούς «ανέλαβε» θα λέγαμε να θεμελιώσει τον κόσμο σ' ένα από αυτά (τα τέσερα ή τα πέντε, όπως βλέπουμε με τον Αναξίμανδρο) ως κυρίαρχο και δημιουργό των άλλων. Αργότερα θα τα δούμε όλα μαζί σε ένα ενιαίο σύνολο στα «ριζώματα» του Εμπεδοκλή και ακόμα καλύτερα και επεξεργασμένα στις κοσμογονικές αντιλήψεις του Πλάτωνα στον Τίμαιο.

Ο Αέρας δημιουργεί τα πράγματα, κατά τον Αναξιμένη, μέσα από τις συμπληρωματικές και αντίθετες (ξανά το ζεύγος των αντιθέτων) διαδικασίες της «πύκνωσης» και της «αραίωσης». Θα ήταν μια απλούστευση, όπως κάνουν μερικοί σχολιαστές, να σκεφθεί κανείς ότι με αυτούς τους όρους ο Αναξιμένης επιχειρούσε απλώς και

μόνο να εξηγήσει τα φυσικά φαινόμενα και τις απεριόριστες μεταβολές και μεταλλαγές τους. Πρόκειται για μια ορολογία που αποδείχθηκε πολύ χρήσιμη για να εξηγήσει τις μεταλλάξεις όλων των φαινομένων, ορατών και αοράτων, από το νοητικό ως το συναισθηματικό ή αστρικό, το ενεργειακό και ακόμα το υλικό της φυσικής ύλης, και αντίστροφα. Η «συμπύκνωση», δίνοντας μεγαλύτερη πυκνότητα και συνοχή της νοητικής ενέργειας, θα προκαλέσει τη μεταβολή της σε συναίσθημα, και ούτω καθεξής ως τη φυσική ύλη. Αντιθέτως, η «αραίωση» της φυσικής ύλης θα παρήγαγε τη ζωτική ενέργεια, την οποία παρατηρούσε και ο Αναξιμένης με τα πειράματά του με μαγνήτες, όπως αναφέρει ο Διογένης ο Λαέρτιος, η αραίωση αυτής τη συγκινησιακή, και ούτω καθεξής. Παρόμοιες εσωτερικές αντιλήψεις συναντάμε στη Νταρσάνα Σχολή Βαϊσέσικα της Ινδικής Φιλοσοφίας, αιώνες πριν.

Η ταυτοσημία του Αέρα του Αναξιμένη με το Πνεύμα διαφαίνεται από τις αναφορές διάφορων μεταγενέστερων συγγραφέων και φιλοσόφων, όπως του Αριστοτέλη, του Σιμπλίκιου ή του Αέτιου, και την βρίσκουμε στην αρχαία Ομηρική και Ορφική παράδοση. Είναι πιθανόν ο Αναξιμένης να είχε κάποια στιγμή δάσκαλο τον Πυθαγόρα, παρόλο που αυτός ήταν μικρότερός του, ή να είχε έντονη επίδραση Πυθαγορικών διδασκαλιών. Ακόμα, κατά τον Ολυμπιόδωρο τον Θηβαίο, ο Αέρας του Αναξιμανδρου, ήταν ένα «ασώματο» πνευματικό στοιχείο που ταυτιζόταν με το «Άπειρον».

Η πνευματική έννοια του Αέρα, που εμψυχώνει και είναι αρχή των πάντων και είναι εκεί όπου αυτά θα επιστρέψουν μέσα στη συνεχόμενη κίνηση των εναλλαγών, οδηγεί τον Αναξιμένη στον Υλοζωισμό που, όπως στους προγενεστέρους του, αποτελεί έναν καθαρό μεταφυσικό πανθεισμό.

Για τον Αναξιμένη, ο Αέρας είναι η αναπνοή του Σύμπαντος και συνεπώς του κάθε πράγματος, στο οποίο ο Παγκόσμιος Αέρας (Πνεύμα ή Αιθέρας, που όπως είδαμε είναι παράλληλες έννοιες) δίνει ζωή.

Η προτίμηση του Αναξιμένη για τον Αέρα ως πρωταρχική παγκόσμια Ουσία, τον κάνει να συγγενεύει με τις αντιλήψεις της Ινδικής φιλοσοφικής Σχολής Σάνγκυα, στην οποία ο Αέρας κατέχει την πρώτη θέση ανάμεσα στα 4 Στοιχεία της Κοσμογονίας. Επίσης στη Ριγκ Βέδα ο Αέρας θεωρείται αρχή

της ζωής στο σύμπαν, ανώτερος ακόμα και από το Πυρ, το οποίο μεταφέρει από τον αιθέριο Ουρανό στη Γη.

Ακόμα και οι ίδιοι οι Θεοί υπάγονται και δημιουργούνται από τον Αέρα, όπως έλεγε και ο Θαλής για το Ύδωρ και ο Αναξιμανδρος για το Άπειρον. Συνεπώς, θεωρείται ότι, πρώτον, οι θεοί είναι ανώτερες δυνάμεις της Φύσης, να μεν αόρατες και πνευματικές, αλλά όχι απόλυτες και παντοδύναμες, με την έννοια που έδινε η θεολογία, και δεύτερον, ότι πάνω από όλα υπάρχει μια Ανώτατη Αρχή των πάντων που, αν και εκφρασμένη με τα χαρακτηριστικά ενός φιλοσοφικού Μονισμού, κρύβει έναν βαθύ Μονοθεϊσμό, που ταυτόχρονα είναι Πανθεϊσμός και δεν αρνείται τον πολύπλευρο Φυσικό Δυναμισμό του Πολυθεϊσμού.

Η Σχολή της Μιλήτου αποτελεί το πρώτο οργανωμένο φιλοσοφικό ρεύμα στην Ιστορία και την απαρχή της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας. Αναπτύχθηκε τον 6ο αιώνα π.Χ. στην πόλη της Μιλήτου στη Μικρά Ασία και σηματοδότησε τη μετάβαση από τον μυθολογικό τρόπο σκέψης στον λογικό, φιλοσοφικό στοχασμό. Για πρώτη φορά, ο άνθρωπος προσπάθησε να κατανοήσει τον κόσμο όχι μέσα από τη μυθολογία και τη θρησκεία, αλλά μέσα από τη λογική, την παρατήρηση και τον στοχασμό.

Οι φιλόσοφοι της σχολής αυτής δεν κατήργησαν πλήρως τη μυθολογική σκέψη, αλλά την απομυθοποίησαν. Αντικατέστησαν τις θεότητες με αφηρημένες φιλοσοφικές έννοιες και μελέτησαν τον κόσμο ως σύνολο από φυσικά φαινόμενα με εσωτερική τάξη και λογική. Εισηγάγαν την ιδέα ότι υπάρχει μία βασική αρχή (πρωταρχική ουσία), από την οποία προέρχονται όλα τα πράγματα και στην οποία όλα επιστρέφουν. Αυτή η αναζήτηση ενιαίας αρχής αποτέλεσε θεμέλιο της προσωκρατικής φιλοσοφίας.

Οι κύριοι φιλόσοφοι της Μιλήτου

Ο Θαλής ο Μιλήσιος, θεμελιωτής της σχολής, υποστήριξε ότι το νερό είναι η βασική ουσία του κόσμου. Για τον Θαλή, το νερό (ύδωρ) δεν είναι μόνο φυσικό στοιχείο, αλλά και κοσμική μήτρα, η αρχή της ζωής και της ύπαρξης. Επηρεασμένος από ανατολικές θρησκευτικές παραδόσεις, όπως η θεά Τιαμάτ της Μεσοποταμίας ή η θεότητα Νουν της Αιγύπτου, ο Θαλής συνέδεσε το νερό με τη δημιουργία του κόσμου και την ενσάρκωση της ζωής σε κάθε μορφή ύλης. Το νερό, σύμφωνα με τον ίδιο, διαποτίζει τα πάντα και λειτουργεί ως φορέας ψυχής· ακόμη και τα «άψυχα» αντικείμενα, όπως μια πέτρα, περιέχουν ζωή.

Ο Αναξίμανδρος, μαθητής του Θαλή, εισήγαγε την έννοια του απείρου – μιας απροσδιόριστης, άυλης και αιώνιας ουσίας που γεννά τα πάντα χωρίς η ίδια να φθείρεται. Το άπειρο, αόρατο και ακατανόμαστο, κυβερνά τον κόσμο και διατηρεί την τάξη. Μέσα από αυτό αναδύονται τα τέσσερα στοιχεία (γη, νερό, αέρας, φωτιά), ενώ το ίδιο παραμένει αναλλοίωτο. Η ιδέα αυτή δείχνει ήδη ένα βήμα προς την αφαίρεση και τη μεταφυσική σκέψη, κάτι που συνδέεται με ανατολικές έννοιες όπως ο αιθέρας ή το Ακάσα.

Ο Αναξίμανης, με τη σειρά του, πρότεινε ως αρχή τον αέρα, μια ουσία άπειρη, αόρατη αλλά ενεργή. Ο αέρας, σύμφωνα με τον φιλόσοφο, είναι η ζωτική πνοή του σύμπαντος, που αναπνέει, πάλλεται και μετασχηματίζεται. Μέσα από τις διαδικασίες πύκνωσης και αραιώσης, ο αέρας μετατρέπεται στα υπόλοιπα στοιχεία: πρώτα σε άνεμο, σύννεφα, νερό, έπειτα σε γη και βράχους. Αυτή η αντίληψη τονίζει ότι η πολυπλοκότητα της φύσης είναι αποτέλεσμα ποιοτικών διαφοροποιήσεων μίας ενιαίας ουσίας, όχι πολλών ξεχωριστών αρχών.

Χαρακτηριστικά της Σχολής της Μιλήτου

Η Σχολή της Μιλήτου διακρίνεται για ορισμένα βασικά

χαρακτηριστικά που θεμελίωσαν τη φιλοσοφική και επιστημονική σκέψη:

Αναζήτηση της αρχής: Μια θεμελιακή ουσία που εξηγεί τη δημιουργία και την τάξη του κόσμου.

Απόρριψη μυθολογικών εξηγήσεων: Ο κόσμος εξηγείται με λογικά και φυσικά αίτια, όχι με θεϊκές παρεμβάσεις.

Ορθολογισμός: Εμπιστοσύνη στη λογική, στην παρατήρηση και στη φυσική ερμηνεία των φαινομένων.

Μονοαρχία: Ενότητα του κόσμου κάτω από μία βασική ουσία.

Αποδοχή της μεταβολής: Όλα τα πράγματα αλλάζουν, μεταμορφώνονται, εξελίσσονται.

Κοσμολογικό ενδιαφέρον: Προσπάθεια ερμηνείας της δομής του κόσμου, της γέννησης της φύσης, των ουράνιων σωμάτων και των φυσικών κύκλων.

Πρωτο-επιστημονική σκέψη: Εισαγωγή υποθέσεων, λογικών συλλογισμών και μεθοδολογίας που προσεγγίζει τη σύγχρονη επιστήμη. Για παράδειγμα, ο Θαλής εξηγούσε τους σεισμούς όχι ως θεϊκή τιμωρία αλλά ως αποτέλεσμα της κίνησης του νερού, πάνω στο οποίο θεωρούσε ότι στηρίζεται η γη.

Η Φιλοσοφική Ενότητα της Σχολής

Παρά τις επιμέρους διαφορές, όλοι οι φιλόσοφοι της Σχολής της Μιλήτου συμμερίζονται την ιδέα ότι ο κόσμος διέπεται από τάξη και λογική συνέπεια. Όλα τα φαινόμενα είναι φυσικά και μπορούν να εξηγηθούν μέσα από μια κοινή αρχή. Αυτή η ενωτική αντίληψη για το σύμπαν, όπου όλα τα πράγματα προέρχονται από ένα κοινό υπόβαθρο, υπήρξε επαναστατική. Ο στοχασμός τους έστρεψε την ανθρώπινη συνείδηση από το υπερβατικό στο ορατό, από τη θεολογία στη φύση, από τον μύθο στον λόγο.

Επίλογος

Η Σχολή της Μιλήτου δεν ήταν απλώς η απαρχή της ελληνικής φιλοσοφίας – ήταν το ξεκίνημα της ανθρωπίνης

σκέψης που τολμά να αμφισβητεί, να ερευνά και να αναζητά την αλήθεια πέρα από τους μύθους. Οι φιλόσοφοί της, με οδηγό τη λογική και την παρατήρηση, άνοιξαν τον δρόμο για τη γέννηση της επιστήμης και του στοχασμού. Στην πόλη της Μιλήτου, ο άνθρωπος ύψωσε για πρώτη φορά το βλέμμα του προς το σύμπαν και αναρωτήθηκε: «*Πώς λειτουργεί ο κόσμος; Και ποια είναι η θέση μου μέσα σε αυτόν;*»

Σε μια εποχή όπου κυριαρχούσαν οι θεοί και οι θρύλοι, οι Μιλήσιοι τόλμησαν να πιστέψουν στον νου, να ακούσουν τον λόγο, και να θεμελιώσουν έναν πολιτισμό που θα στηρίζεται όχι στον φόβο, αλλά στην κατανόηση. Αυτή η τολμηρή στροφή προς τη γνώση παραμένει ακόμη και σήμερα η πιο ισχυρή πυξίδα της προόδου.

Βιβλιογραφία:

1. Κορδάτος, Γιάννης. Η αρχαία ελληνική φιλοσοφία. Αθήνα: Εκδόσεις 20ός Αιώνας, 1980.
2. Νάκος, Ιωάννης. Ιστορία της Προσωκρατικής Φιλοσοφίας. Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλας, 2004.
3. Καστοριάδης, Κορνήλιος. Η ελληνική φανταστική θέσμιση. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, 1990.
4. Kirk, G. S., Raven, J. E., & Schofield, M. The Presocratic Philosophers. Cambridge University Press, 1983.
5. Κατσούλης, Γ. Από τον Μύθο στον Λόγο: Προσωκρατικοί Φιλόσοφοι. Αθήνα: Εκδόσεις Ζήτη, 1997.
6. Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος – Λαρούς – Μπριτάνικα. Λήμματα: Θαλής, Αναξίμανδρος, Αναξίμενης, Προσωκρατικοί.

Η Ελεατική Σχολή είναι μία από τις πιο σημαντικές προσωκρατικές φιλοσοφικές σχολές της αρχαίας Ελλάδας. Ιδρύθηκε στην πόλη Ελέα της Κάτω Ιταλίας, περίπου τον 6ο αιώνα π.Χ.

Κύρια χαρακτηριστικά της Ελεατικής σχολής είναι τα εξής:

Μόνο το Είναι (ον) είναι υπαρκτό, αιώνιο, ενιαίο και αμετάβλητο. Η μεταβολή, η πολλαπλότητα και η γένεση θεωρούνται ψευδαισθήσεις και δημιούργημα των αισθήσεων.

Η αλήθεια δεν βρίσκεται στις αισθήσεις αλλά στη λογική σκέψη και στη νόηση. Όλες οι αισθήσεις μας παραπλανούν. Άρα θα πρέπει να είμαστε προσεκτικοί με τις πληροφορίες που μας δίνουν οι αισθήσεις μας.

Η χρήση του ορθού λόγου είναι το μοναδικό εργαλείο για να γνωρίσουμε το πραγματικό. Έτσι ουσιαστικά η μεταφυσική και η οντολογία θεμελιώνονται στη φιλοσοφία.

Οι κύριοι εκπρόσωποι της Ελεατικής σχολής

Ο **Ξενοφάνης** δεν είναι ο ιδρυτής αλλά ο προπομπός της Ελεατικής σκέψης. Με το οξυδερκές του πνεύμα επέκρινε όποιες από τις αντιλήψεις της εποχής του θεωρούσε ξεπερασμένες και εξέφραζε απερίφραστα την προτίμησή του στην πνευματική δύναμη. Άσκησε κριτική στην ανθρωπομορφική θρησκεία πιστεύοντας ότι η θεότητα είναι μοναδική και αμετάβλητη στο χρόνο χωρίς συγκεκριμένη μορφή. Ο Ξενοφάνης επιτέθηκε στις ανθρωπομορφικές αντιλήψεις για τους θεούς, κυρίως όπως παρουσιάζονταν από τον Όμηρο και τον Ησίοδο. Οι άνθρωποι πλάθουν τους θεούς κατ' εικόνα και ομοίωσή τους, αποδίδοντάς τους ανθρώπινα χαρακτηριστικά, πάθη και ελαττώματα. Ένας Θεός, μέγιστος ανάμεσα σε θεούς και ανθρώπους, ούτε κατά μορφή μοιάζει με τους ανθρώπους ούτε κατά σκέψη. Δεν έχει ανθρώπινα χαρακτηριστικά. Βλέπει, σκέφτεται και ακούει με όλο του το είναι. Μας λέει ότι «Αν τα βόδια και τα άλογα είχαν χέρια και μπορούσαν να ζωγραφίσουν, θα ζωγράφιζαν τους θεούς με μορφή βοδιών και αλόγων». Κανείς δεν γνώρισε ποτέ την αλήθεια, ούτε θα τη γνωρίσει ποτέ, ούτε για τους θεούς ούτε για όλα όσα λέω. Ο Ξενοφάνης επέκρινε την λατρεία της σωματικής δύναμης και των αθλητών, όπως συνέβαινε στους Ολυμπιακούς Αγώνες, τονίζοντας την ανωτερότητα της πνευματικής αρετής και της σοφίας. Υποστήριζε ότι η σοφία είναι ανώτερη από τη σωματική ικανότητα, και ότι η πολιτεία θα έπρεπε να τιμά τους φιλοσόφους και όχι τους αθλητές.

Ο **Παρμενίδης** (515-450 π.Χ.) είναι ο θεμελιωτής της σχολής. Οι βασικές του διδασκαλίες παρουσιάζονται στο έργο του "Περί φύσεως", γραμμένο σε ποιητική μορφή. Το μεγαλείο της σκέψης του, η ακρίβεια των επιχειρημάτων του και το βάθος της ανάλυσης είναι συνταρακτικό. Ο Πλάτων τον αποκαλεί αξιοσέβαστο και τρομερό, αφιερώνοντάς του έναν ειδικό διάλογο με το όνομα «Παρμενίδης». Ο Παρμενίδης ήταν ο πρώτος που υποστήριξε την υπεροχή της λογικής ερμηνείας του κόσμου και που αρνήθηκε την αλήθεια της αισθητικής αντίληψης. Οι αισθήσεις δεν δημιουργούν βεβαιότητες, μόνο πεποιθήσεις και

γνώμες. Η σύγκριση που κάνει ο Παρμενίδης ανάμεσα στην αλήθεια και τη δοξασία θα γίνει αργότερα ένα κλασικό θέμα της δυτικής σκέψης. Η δοξασία είναι η πεποίθηση ενώ η αλήθεια είναι η βεβαιότητα, η οποία βασίζεται σε λογικά επιχειρήματα.

Ο Παρμενίδης κάνει λόγο για την οδό της Αλήθειας, η οποία είναι ο μόνος ορθός δρόμος που βασίζεται στη λογική και οδηγεί στη γνώση του Όντος, δηλαδή του πραγματικού. Αντίθετα, η οδός της Δόξας είναι ο δρόμος των θνητών, της γνώμης και των αισθήσεων, που οδηγεί σε ψευδαισθήσεις και πλάνη.

Το Είναι (Ον) είναι για τον Παρμενίδη αγέννητο, αμετάβλητο, αέναο, ενιαίο και ακίνητο. Το Ον δεν μπορεί να έχει όρια ή άκρες, γιατί:

Α) Ό,τι έχει άκρη, βρίσκεται δίπλα σε κάτι άλλο — αλλά το Ον είναι μοναδικό.

Β) Ό,τι έχει όρια, αλλάζει ή περιορίζεται — αλλά το Ον είναι άπειρο ως προς τη διάρκεια, αλλά πεπερασμένο ως προς το σχήμα, έχοντας ακινησία και αμεταβλητότητα.

Γενικά η σφαίρα θεωρούνταν από τους αρχαίους Έλληνες το πιο τέλει και ομοιογενές γεωμετρικό σχήμα. Δεν έχει προνομιακή κατεύθυνση (ούτε πάνω, ούτε κάτω, ούτε δεξιά ή αριστερά). Όλα τα σημεία της επιφάνειάς της είναι ίσου μήκους από το κέντρο, επομένως υπάρχει ομοιομορφία. Είναι συνεχής και χωρίς διακοπές.

Η τελειότητα και ακινησία του Όντος αποδίδεται από τον Παρμενίδη παραστατικά με τη σφαίρα, ως οντολογικό σύμβολο «εὐκυκλον γὰρ παντοῖον ὁμοιότατον ἐστὶν ἔοντι» (Διότι το Ον μοιάζει περισσότερο με την τέλεια, στρογγυλή σφαίρα.). Η σφαίρα συμβολίζει επίσης τη σταθερότητα, καθώς δεν έχει κενά. Δεν έχει μέρη που να αλλάζουν ανεξάρτητα. Είναι ακίνητη και αναλλοίωτη, όπως ακριβώς και το Ον.

Ο Ζήνων ο Ελεάτης (490–430 π.Χ.) ήταν μαθητής και φίλος του Παρμενίδη τη διδασκαλία του οποίου υπερασπίστηκε με εξαιρετικό πάθος και οξύνιοια. Ο Πλάτων τον ονόμαζε «Ελεατικό Παλαμήδη» ενώ ο Αριστοτέλης τον χαρακτήριζε ευρετή της διαλεκτικής. Έκανε σκοπό της φιλοσοφίας του τη διδασκαλία του «είναι», τονίζοντας τον προκλητικό χαρακτήρα των επιχειρημάτων του Παρμενίδη. Ο Ζήνων προσπάθησε να υποστηρίξει λογικά την ιδέα ότι το Ον είναι ένα, αμετάβλητο, ακίνητο και αιώνιο. Η πολλαπλότητα, η κίνηση και η αλλαγή είναι ψευδαισθήσεις

Το κύριο επιχείρημά του ήταν: Αν δεχτούμε την πολλαπλότητα ή την κίνηση, οδηγούμαστε σε λογικές αντιφάσεις (παράδοξα). Έγινε γνωστός για τα παράδοξά του, με στόχο να υπερασπιστεί τη θεωρία του Παρμενίδη.

α) Ο γρήγορος Αχιλλέας δεν θα φτάσει ποτέ τη χελώνα, αν αυτή έχει προβάδισμα, γιατί όσο πλησιάζει στο σημείο που ήταν εκείνη, η χελώνα προχωράει λίγο πιο πέρα. Άρα η απόσταση δεν εξαντλείται ποτέ. Το παράδοξο της διχοτόμησης

β) Για να διανύσεις μια απόσταση, πρέπει πρώτα να διανύσεις το μισό. Μετά το μισό του υπολοίπου, και πάει λέγοντας. Αυτό σημαίνει άπειρα βήματα, άρα η κίνηση δεν μπορεί να ολοκληρωθεί.

γ) Ένα βέλος που πετά, σε κάθε στιγμή του χρόνου είναι ακίνητο σε ένα σημείο. Άρα, η κίνηση είναι άθροισμα στάσεων — κάτι αδύνατο.

δ) Αν δύο σειρές σωμάτων κινούνται με αντίθετες ταχύτητες και κατευθύνσεις, τα χρονικά και λογικά αποτελέσματα συγκρούονται, προκαλώντας αντίφαση.

Ο Ζήνων είναι από τους πρώτους φιλοσόφους που χρησιμοποίησαν τη διαλεκτική, δηλαδή, να παίρνει τις θέσεις των αντιπάλων και να τις αντικρούει με λογικά επιχειρήματα, δείχνοντας ότι οδηγούν σε αντίφαση.

Αυτό επηρέασε βαθιά τη σωκρατική διαλεκτική και μεταγενέστερα τον Πλάτωνα και τους σοφιστές. Η επιρροή στη φιλοσοφία ήταν σημαντική ως θεμελιωτής της λογικής σκέψης και της φιλοσοφικής απόδειξης μέσω αντιφάσεων. Υπήρξε πρόδρομος της έννοιας του απείρου και των μαθηματικών παραδόξων. Έθεσε τα θεμέλια για τη μεταφυσική συζήτηση γύρω από την οντολογία (τι υπάρχει πραγματικά).

Βιβλιογραφία:

- Ανθολογία της φιλοσοφίας (Ubaldo Nikola), Εκδόσεις Ενάλιος
- Παρμενίδης, Εκδόσεις Ζήτηρος
- Ζήνων Μέλισσος, Εκδόσεις κάκτος

Ηράκλειτος: ο "Σκοτεινός" Φιλόσοφος

Κείμενο: Γεώργιος Α. Πλάνας, ιδρυτής της Νέας Ακρόπολης στην Ελλάδα

Σε προηγούμενα τεύχη είδαμε τους τρεις κύριους εκπρόσωπους της λεγόμενης Σχολής της Μιλήτου: τον Θαλή και τους διαδόχους του στη Σχολή, τον Αναξίμανδρο και τον Αναξίμενη. Συνεχίζοντας τη γραμμή της Ιωνικής Φιλοσοφίας, και αν και η Μιλήσια Σχολή έχει αποδυναμωθεί λόγω της Περσικής απειλής, βρίσκουμε τον Ηράκλειτο από την Έφεσο (544-484 π.Χ.). Ήταν ευγενής, από την αριστοκρατική και ιερατική οικογένεια από όπου προέρχονταν οι βασιλείς της Εφέσου, και η οποία αποτελούσε το ιερατείο του Ναού της Εφέσιας Αρτέμιδος, που θεωρήθηκε ένα από τα επτά θαύματα του κόσμου.

Η παράδοση αναφέρει ότι, απογοητευμένος από την κατάπτωση των ηθών, τις συνεχείς κοινωνικές διαταραχές και τη διαφθορά, παραχώρησε τα βασιλικά του δικαιώματα στον αδελφό του και αποτραβήχτηκε στην ιδιωτική ζωή, για να ασχοληθεί με τη Φιλοσοφία. Κάτι παρόμοιο με αυτό που έκανε ο πρίγκιπας Σιντάρτα Γκωτάμα, ο αργότερα ονομαζόμενος Βούδας, περίπου την ίδια εποχή στην Ινδία.

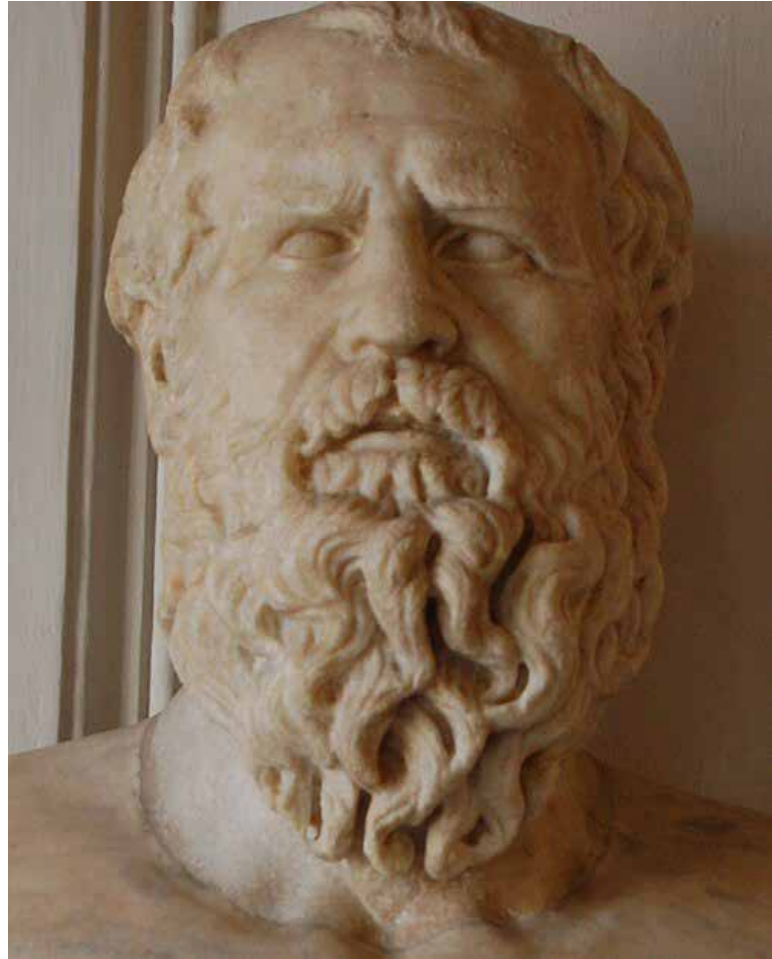
Ο Ηράκλειτος έγραψε ένα έργο, το "Περί Φύσεως" ή κατά άλλους "Περί του Παντός", που το εναπόθεσε ως προσφορά στο Ναό της Εφέσιας Αρτέμιδος, λέγοντας ότι μόνο ένας Μύστης ή κάποιος με την καθοδήγησή του θα μπορούσε να το καταλάβει. Πράγματι η γλώσσα του Ηράκλειτου είναι δύσκολη, δυσνόητη μερικές φορές, με βαθιές μεταφορικές μεταφυσικές έννοιες, που τον έκαναν να χαρακτηριστεί ως «ο Σκοτεινός φιλόσοφος». Και ο χαρακτήρας του ήταν εσωστρεφής, σκυθρωπός, σαν να τον διακατείχε μια βαθιά θλίψη ή ένα μεγάλο βάρος στην ψυχή. Ίσως το ύφος του επηρεάστηκε από τους ιερατικούς τρόπους έκφρασης της οικογένειάς του, όταν υπηρετούσε στο Ναό. Πάντως λέγεται ότι ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης ποτέ δεν αποχωρίζονταν τα γραπτά του, είτε αυτά ήταν το αναφερόμενο έργο - που μερικοί αμφισβητούν ότι το έγραψε ως συστηματικό σύνολο - ή κάποια τμηματικά και σκόρπια αποφθέγματα που συλλέχθηκαν αργότερα. Από το σύνολό τους μάς είναι γνωστά 137 αποφθέγματα χωρίς να είναι βέβαιο πόσα είναι γνήσια και πόσα όχι.

Για τον Ηράκλειτο, η Αρχή του Κόσμου είναι το Πυρ, η Κοσμική Φωτιά, όχι όμως με τη φυσική μορφή του αισθητού υλικού κόσμου, αλλά σα μια λεπτή, μορφοπλαστική και καταστρεπτική ταυτόχρονα δύναμη, που διεισδύει παντού και βρίσκεται κρυμμένη παντού μέσα στην καρδιά των πραγμάτων, από τη μικρή πέτρα μέχρι τους θεούς. Το σύμπαν υπήρχε, υπάρχει και θα υπάρχει ανέκαθεν ως αιώνιο Πυρ, γιατί δεν πλάστηκε από τους θεούς ή τους ανθρώπους (*"Κόσμον τόνδε ούτε τις θεών ούτε ανθρώπων εποίησεν, ἀλλ' ἦν και ἔστι και ἔσται, πυρ αἰίζων, ἀπτόμενον μέτρα και σβεννύμενον μέτρα"*). Δεν αναφέρεται όμως στο φυσικό ορατό Σύμπαν ως κάτι αιώνιο, γιατί αυτό καταστρέφεται και ξαναδημιουργείται, τοπικά και ολικά, εναλλακτικά και αιώνια, αλλά στην ουσία του, που ονομάζει Πυρ, δηλ. το Πνεύμα του Σύμπαντος. Πάλι βλέπουμε ότι στη φιλοσοφία του ενυπάρχει το ίδιο πράγμα με διαφορετική απλώς έννοια. Τώρα ο Ηράκλειτος προβάλλει το 4ο Στοιχείο της εσωτερικής αρχαίας Παράδοσης, τη Φωτιά, ως Αρχή και Αιτία

του Κόσμου. Αλλά το κάνει με τέτοιο τρόπο και αποδίδοντάς του τέτοια χαρακτηριστικά, που ουσιαστικά μένει ίδιο με το ύδωρ, το Άπειρον (Αιθήρ) ή τον Αέρα, των προηγούμενων Ιώνων Φιλοσόφων και, όπως θα δούμε θα παραμένει ίδιο με το Νου του Αναξαγόρα, δηλ. με μια Μονιστική Πρωταρχική ουσία Αιτία των πάντων. Παρόλα αυτά, υπάρχουν καθαυτές διαφορές ανάμεσα στα 4 αυτά Στοιχεία, όπως θα εξηγήσει ο Εμπεδοκλής και ακόμα καλύτερα ο Πλάτωνας, ποιοτικού τύπου (όπως στα Ινδικά Τάτβας). Απλώς οι Ίωνες πρόβαλλαν με τη σειρά το ένα εις βάρος των άλλων, δίνοντάς του πρωταρχική σημασία και σχεδόν απόλυτη κυριαρχία, ως γενάρχη της ίδιας εναλλακτικής κίνησης, ανάμεσα σε αντιθέσεις που παρουσιάζει ο κόσμος, και τις οποίες όλοι τους παραδέχονται και τεκμηριώνουν, σε αντίθεση (φαινομενική εξ' άλλου όπως θα δούμε) με τις αντιλήψεις της Ελεατικής Σχολής.

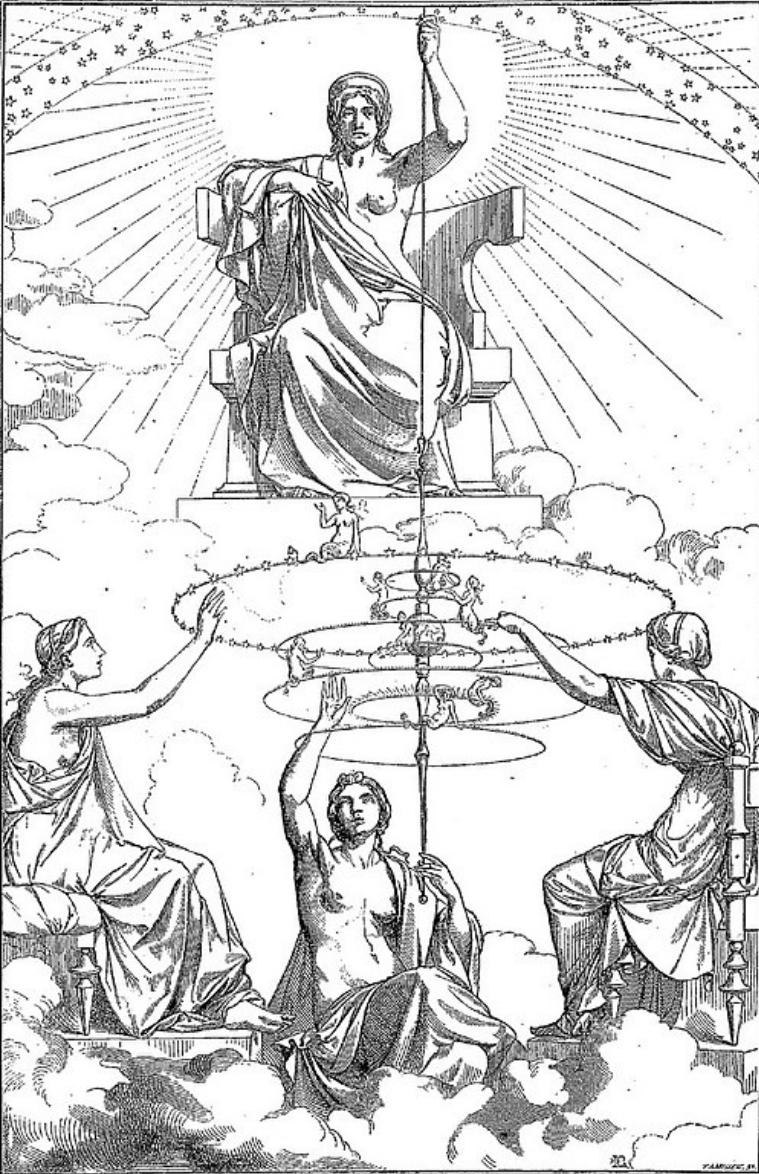
Κατά τον Πλάτωνα, το Πυρ του Εφέσιου φιλοσόφου είναι έννοια ταυτόσημη με τη Δικαιοσύνη, την Ανώτατη Αρχή που εξισορροπεί τους κόσμους διαμέσου εναλλακτικών φάσεων καταστροφής, ή «εκπύρωσης» για τον Ηράκλειτο, και ξαναδημιουργίας. Παρόμοια αντίληψη θα προβάλουν αργότερα οι Στωϊκοί φιλόσοφοι στην Ελληνορωμαϊκή εποχή. Τέτοια έννοια μπορούμε να την παραλληλίσουμε με τις «Εισπνοές» και «εκπνοές» του Μπράχμα, ή Μέρες και Νύκτες του στην Ινδική Φιλοσοφία, ή με τις σύγχρονες κοσμοφυσικές ιδέες για τη Διαστολή και Συστολή του Σύμπαντος στη θεωρία του BIG-BANG.

Κατά τον Αριστοτέλη, το Πυρ είναι κάτι νοητό, όχι φυσικό, όπως είδαμε και για το Ύδωρ του Θαλή, κάτι που ταυτίζεται με την ξηρά πνοή, από την οποία συνίσταται η Ψυχή και η Ζωή. Έτσι για τον Ηράκλειτο, η πολλαπλότητα του κόσμου επιστρέφει περιοδικά στο Πυρ, το Ένα από το οποίο αρχικά προήλθε, διαλύεται σε Αυτό και από εκεί ξανά εκπορεύεται, για να δημιουργήσει νέους κόσμους. Ένα αιώνιο γίνεσθαι, μια συνεχόμενη ροή σε κυκλική δυναμικότητα - από εκεί το ρητό του «Τα πάντα ρει»-, αυτό είναι το Ον του Σύμπαντος ή καλύτερα, το Υπάρχειν του Σύμπαντος, για τον Ηράκλειτο. Όμως, στην αρχή και στο τέλος της κάθε επιστροφής ή «εκπύρωσης» και της κάθε νέας δημιουργίας, βρίσκεται αιώνια το Ένα, το Σταθερό Πυρ, σαν αιώνιο Ον όπου τα πάντα διαλύονται κυκλικά και κυκλικά ξαναγεννιούνται. Γι' αυτό δεν μπορούμε να πούμε ότι η ουσία, αυτό δηλ. που κρύβεται πίσω

από την αιώνια δυναμική φιλοσοφία του Ηράκλειτου, διαφέρει πολύ από την Ελεατική, και πιο συγκεκριμένα, παρμενίδεια αντίληψη του Ακίνητου Όντος, και συνεπώς της μη-οντότητας της απατηλής μεταλλακτικότητας των φαινομένων, ένα είδος "Μάγια", πλάνης στην Ινδική Φιλοσοφία.

Ο Αέτιος αναφέρει ότι, για τον Ηράκλειτο, ο χρόνος που χρειάζεται το σύμπαν για να ολοκληρώσει έναν κύκλο δημιουργίας και καταστροφής δια εκπύρωσης ήταν προσδιορισμένος. Τον ονόμασε "Μέγα Ενιαιτό" κύκλο, που ήταν το χρονικό διάστημα που χρειάζεται το σύμπαν για να κάνει μια περιφορά, μέσα στην οποία ολοκληρώνεται η διπλή εναλλακτική διαδικασία της δημιουργίας και καταστροφής. Αυτή η ανακύκλωση των κόσμων είναι φιλοσοφικό στοιχείο που συναντάμε στα αρχαία Μυστήρια της Ανατολής και των Ορφικών, καθώς και σε άλλα αρχαία φιλοσοφικά συστήματα μυητικής παράδοσης, αλλά και σε μοντέρνα, όπως στην περίπτωση του Φ. Νίτσε, ο οποίος ισχυριζόταν ότι ήταν η

μετενάρκωση του Εμπεδοκλή, επισημαίνοντας τη μεγάλη του ταύτιση με την προσωκρατική σκέψη μυητικής και Μυστηριακής ρίζας.

Η εναλλαγή των αντιμαχόμενων αιωνίως αντιθέτων, που εκφράζει το ρητό του "Πόλεμος πάντων Πατήρ", κορυφώνεται σε μια σχετική πρόταση του Ηράκλειτου όπου λέει: «Αθάνατοι θνητοί, θνητοί αθάνατοι, ζώντας τον εκείνων θάνατον, τον δε εκείνων βίον τεθνεώτες», δείχνοντας την ταύτιση των αθανάτων με τους θνητούς και αντίθετα, όπου οι πρώτοι περνούν στους δεύτερους και αντίστροφα. Ο μεγάλος Ινδός φιλόσοφος του αιώνα μας Sri Aurobindo, στο βιβλίο του για τον Ηράκλειτο λέει, ενισχύοντας τη μυητική ανατροφή του Εφέσιου φιλοσόφου, ότι η ύπαρξη αθάνατης αρχής στον άνθρωπο και η κάθοδος των θεών στον τροχό της θνησιμότητας ήταν ανέκαθεν θεμελιώδης διδασκαλία στους Μύστες των Μυστηριακών θρησκειών.

Για τον Ηράκλειτο, η ταύτιση των αντιθέτων είναι κύριο στοιχείο της ύπαρξης του σύμπαντος, γιατί μέσα στο ένα επωάζεται το άλλο, το αντίθετό του, η καταστροφή του, και μέσα σ' αυτό, το πρώτο, ως νέα γέννησή του, σαν το παιχνίδι με τις ρωσικές κούκλες ή το σχήμα του κινέζικου Πιν-Γιανγκ. Σχετικά ο ίδιος αναφέρει: «*Εν το Σοφόν μόνον λέγεσθαι ουκ εθέλει και θέλει Ζηνός όνομα*» και «*Αυτός δε Αΐδης και Διόνυσος*». Το Σοφόν θέλει και δεν θέλει να ονομάζεται Ζeus, που περιέχει τον υπέρτατο θεό και την πολλαπλότητα της θνητής ζωής, ο Άδης, θεός του θανάτου, και ο Διόνυσος, θεός της ζωής, είναι ένα και το αυτό Ον. Όλα είναι δύο πλευρές του ίδιου πράγματος. Σε ποιο πράγμα ή Ον αναφέρεται όμως ο φιλόσοφος; Πρόκειται για το "Σοφόν", μια έννοια που πλησιάζει πολύ την Παρμενίδεια αντίληψη του Όντος στην Ελεατική φιλοσοφία.

Σύμφωνα με μερικούς μελετητές, η εισήγηση της ιδέας του Σοφού κάνει τον Ηράκλειτο να "αποστασιοποιείται από τους Μιλήσιους" και να προσεγγίζει τους Ελεάτες. Πραγματικά όμως και στους Μιλήσιους φιλοσόφους είχαμε μια ιδέα Οντολογικής Ακινήσιας, στην ουσία της Πρωταρχικής τους Αρχής και πέρα από τις μεταβολές των αντιθέτων του δυναμικά αντιμαχόμενου και πολλαπλού κόσμου. Συνεπώς δεν υπάρχει ουσιαστικά απόσταση, όπως και δεν υπάρχει κατά βάθος κάποια πραγματική διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στην Ιωνική και Ελεατική Φιλοσοφία. Όπως ο ίδιος ο Ηράκλειτος θα έλεγε, πρόκειται για δύο όψεις του ίδιου πράγματος. Η μια θεώρηση, αυτή που προβάλλεται, είτε της συνεχόμενης δυναμικής κίνησης των πάντων είτε της ουσιαστικής σταθερότητας και ακινήσιας του Όντος, εμπεριέχει και επωάζει την άλλη, την αντίθετη και ταυτόχρονα συμπληρωματική της θεώρηση.

Το Σοφόν είναι η Αρχή που κυβερνά το Σύμπαν, αιώνια και διηνεκής, που εκφράζεται με το Πυρ ως δικαιοσύνη, για να κινήσει τους Τροχούς των κόσμων μέσω του πολέμου των αντιθέτων. Συγχρόνως το Σοφόν είναι και η ανθρώπινη νόηση, η λογική ή μάλλον η σοφία που μας επιτρέπει να αποκαλύψουμε και να συνάγουμε την Αλήθεια. Η ίδια η ύπαρξη του Σοφού μέσα στον άνθρωπο είναι αυτή που επιτρέπει να μπορούμε να μιλήσουμε γι' Αυτό και να επιχειρήσουμε να το γνωρίσουμε μέσω της Φιλοσοφίας. Παρόμοια αντίληψη θα προβάλλει και ο Αναξαγόρας, όπου ο "Νους" του αντικαθιστά το Σοφόν του Εφέσιου φιλοσόφου.

Το Σοφόν, επίσης κατονομασμένο «Λόγος», του οποίου ο φορέας έκφρασης είναι το Πυρ, μια υπόσταση όχι εντελώς υλική, προσεγγίζει την έννοια του «Ατμάν» στην Ινδική Βεδαντική φιλοσοφία. Κατά καιρούς πάμπολλοι χαρακτηρισμοί δόθηκαν από διάφορους συγγραφείς σ' αυτή την Ηράκλεια έννοια, όπως Νους, Σκέψη, Κοινή Αρχή του κόσμου, Κοσμικός Νόμος, ταυτιζόμενος με το Ινδικό Νταρμάν. Όλα αυτά και πολλά άλλα σημαίνουν το Σοφόν, κάτι δηλαδή που η περιορισμένη ανθρώπινη διάνοια δεν μπορεί να αποδώσει και να προσδιορίσει στην εντέλεια, κάτι ασύλληπτο, κατά τον Αριστοτέλη. Η φράση του Ηράκλειτου «Σοφόν εστί πάντων κεχωρισμένον», δηλ.

ότι το Σοφόν είναι ξεχωριστό από τα πάντα, εκφράζει καθαρά την υπερβατική, εξωκόσμια και απόκρυφη φύση του. Κατά τον Edwin Ray Guthrie, η μεγάλη αλήθεια για τον Ηράκλειτο είναι το Ένα, που είναι και το Παν, το κάθε τι. Και αυτό το Ένα, το Σοφόν ή Λόγος είναι η Θεία αρχή που μας περιβάλλει και συνεπάγεται την τάξη του κόσμου. Η ανθρώπινη νόηση και πνεύμα οφείλονται σ' αυτήν την Αρχή που βρίσκεται και μέσα στον άνθρωπο, και όσο βρίσκεται σε όλα τα άλλα όντα, οφείλουμε και σε αυτά να αποδώσουμε ζωή, πνοή και λόγο, στο μέτρο τους.

Η Δικαιοσύνη, που συνεπάγεται από το Σοφόν, αντιπροσωπεύει, κατά τον Robert Kirk, τη ρυθμική διαδρομή των γεγονότων, την κανονικότητα του κόσμου που εναντιώνεται σε κάθε παραβίαση της φυσικής τάξης των πραγμάτων. Εδώ είναι παρούσα η μεταφυσική έννοια του Ντάρμα και του Κάρμα

(νόμος της αιτίας και του αποτελέσματος) που διαποτίζει όλη την αρχαία Ινδική Φιλοσοφία.

Τέλος, η Ηράκλεια Φιλοσοφία αντιλαμβάνεται την Ψυχή σαν κάτι το μικτό, που συμμετέχει στο Ύδωρ, δηλ. στη ρευστή ζωτική ενέργεια, και στο Πυρ, ως τη θερμή πνοή και σπίθα από το Σοφόν, ως το πνεύμα, και συνεπώς τη θεωρεί εν μέρει υλική, εν μέρει πνευματική, εν μέρει φθαρμένη, εν μέρει αθάνατη. Γι' αυτό θεωρεί ότι η ψυχή, ως ενιαίο συγκρότημα του κάθε όντος, δεν είναι αθάνατη, εκτός από την περίπτωση των Ηρώων, οι οποίοι έχουν αποκτήσει τη συνειδητότητα, και συνεπώς είναι αθάνατοι. Η συνειδητότητα αυτή, αυτογνωσία ή επίγνωση του εαυτού του όντος, είναι εκείνο το στοιχείο που επιτρέπει στον πλήρη συμμετοχή και ταύτιση με το Σοφόν, συμμετέχει συνεπώς και στην αθανασία και αιωνιότητά του.

Ο Νους στον Αναξαγόρα

Κείμενο: Γιώργος Βενέτης

Ο προσωκρατικός φιλόσοφος Αναξαγόρας γεννήθηκε στην πόλη Κλαζομενές της Μικράς Ασίας. Έζησε περισσότερο από δύο δεκαετίες στη Αθήνα, όπου διέδωσε τη μελέτη της φυσικής, όπως λεγόταν τότε, φιλοσοφίας. Όπως και όλοι σχεδόν οι προσωκρατικοί φιλόσοφοι, συνέγραψε ένα βιβλίο με τίτλο «Περί φύσεως», στο οποίο εξέθετε τη φιλοσοφία-κοσμοθεωρία του. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι θέσεις του για τον Νου, ένα θεμελιώδες στοιχείο της φιλοσοφίας του. Ο Νους, για τον Αναξαγόρα, είναι μοναδικός, άπειρος, και ανεξάρτητος από τα υπόλοιπα πράγματα. Είναι η αρχή που ελέγχει και κατευθύνει τα πάντα στο σύμπαν.

Ένα πρώτο ερώτημα είναι τί εκπροσωπεί για τον Αναξαγόρα ο όρος νους σε ανθρωπολογικό, κοσμικό και υπερβατικό επίπεδο και γιατί τον επέλεξε ως την Αρχή του σύμπαντος. Ένα πρώτο στοιχείο είναι ότι ο νους έχει τη δυνατότητα να διεισδύει στις άδηλες διεργασίες των πραγμάτων που υπάρχουν πάντα αλλά συνεχώς αλλάζουν μορφή. Ο αναξαγόρειος νους μπορεί να προσεγγίζει το κρυμμένο, σαν να το βλέπει, συνειδητοποιώντας την αλήθεια με ένα είδος αιφνίδιας διαίσθησης.

Παρόμοιες αντιλήψεις βρίσκουμε και στους Προσωκρατικούς Ξενοφάνη και Ηράκλειτο, όπου η προσέγγιση της πραγματικότητας γίνεται όχι μόνο μέσω των αισθήσεων, αλλά και χάρη στον νου. Ο νους συνδέεται με την κοινή λογική, στην οποία δεν έχουν πρόσβαση όλοι, με την έννοια ότι χρειάζεται μία σωστή χρήση της λογικής.

Από την άλλη, ο κοσμικός νους θέτει σε κίνηση τον κόσμο, είναι παντογνώστης και παντοδύναμος, αφού μπορεί και διαμορφώνει τα πάντα. Κατά τον Αναξαγόρα, ο νους υποκαθιστά την ίδια τη φύση, η οποία μέχρι τότε ήταν υπεύθυνη για τη γένεση των πάντων. Περαιτέρω, ο νους είναι η αιτία της κίνησης ως μία ανεξάντλητη κινητική ενέργεια.

Διδάσκει ότι παρόλο που ο κόσμος προήλθε από μια αρχική συμπαγή μάζα, καθετί που διαφοροποιήθηκε περιέχει ένα μέρος από όλα τα πράγματα εκτός από τον Νου, ο οποίος υπάρχει μόνο στα έμβια όντα. Περαιτέρω αποδέχεται, πέρα από τον ανθρώπινο νου, και την ύπαρξη του Νου του κόσμου, ο οποίος γνωρίζει τα επιμέρους στοιχεία και τα έθεσε στην αρχή της δημιουργίας του κόσμου σε κίνηση. Για τον Αναξαγόρα, ο Νους αυτός δεν ταυτίζεται με το πνεύμα, αλλά αποτελεί το πιο καθαρό και λεπτό από όλα τα αντικείμενα. Επιπλέον, ο Αναξαγόρας τονίζει ότι ο Νους είναι όμοιος σε όλες τις ποσότητες, τόσο σε μεγάλες όσο και σε μικρές, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα πράγματα, τα οποία διαφέρουν μεταξύ τους.

Οι αντιλήψεις αυτές είναι ιδιαίτερα πρωτοποριακές για την εποχή του, καθώς σε αυτόν έχουμε μία σαφή διάκριση μεταξύ της ύλης και του πνεύματος, όταν όλοι οι προηγούμενοι φιλόσοφοι πριν από αυτόν θεωρούνται «υλιστές».

Σύμφωνα με τον Αναξαγόρα, ο Νους είναι άπειρος, αυτοκυβέρνητος και αυτοσύστατος. Όντας αυτοσύστατος, μπορεί να ελέγχει τα πράγματα, διότι δεν εξαρτάται από αυτά. Επειδή είναι το λεπτότερο και το καθαρότερο από όλα τα πράγματα,

ξέρει τα πάντα για το καθετί και έχει τη μεγαλύτερη ισχύ. Ο Νους επίσης μπορεί και ελέγχει όλα τα έμψυχα. Στο Αναξαγόρα αποδίδεται το παρακάτω απόσπασμα: «Και όλα όσα έμελλε να γίνουν -αυτά που υπήρξαν, αυτά που υπάρχουν και αυτά που θα υπάρξουν- τα τακτοποίησε ο Νους, ακόμα και αυτή την περιστροφική κίνηση που εκτελούν σήμερα τα άστρα, ο ήλιος και η σελήνη, ο αέρας και ο αιθέρας που αποχωρίζονται. Και αυτή η περιστροφική κίνηση προκάλεσε τον αποχωρισμό. Και το πυκνό αποχωρίζεται από το αραιό, το ζεστό από το κρύο, το λαμπρό από το σκοτεινό και το ξηρό από το υγρό. Αλλά υπάρχουν πολλά μέρη από πολλά πράγματα, και τίποτα δεν αποχωρίζεται εντελώς ούτε διασπάται, εκτός από το Νου. Ο Νους είναι όλος όμοιος, τόσο σε μεγαλύτερες όσο και σε μικρότερες ποσότητες, ενώ τίποτε άλλο δεν είναι όμοιο με κάτι άλλο, παρά κάθε μεμονωμένο σώμα έχει και είχε κυρίως την όψη των πραγμάτων εκείνων που τα περιέχει σε μεγαλύτερη ποσότητα» (μετάφραση Δ. Κούρτοβικ).

Επομένως, ο Νους του Αναξαγόρα έχει τα εξής χαρακτηριστικά:

Ανεξαρτησία: Ο Νους δεν αναμειγνύεται με τίποτα άλλο, είναι μόνος του και δεν επηρεάζεται από τα υπόλοιπα συστατικά του σύμπαντος.

Καθαρότητα: Ο Νους είναι το καθαρότερο από όλα τα πράγματα.

Γνώση: Ο Νους γνωρίζει τα πάντα, μεταξύ των οποίων και τα πράγματα που αναμειγνύονται και διαφοροποιούνται και διαιρούνται.

Δύναμη: Ο Νους έχει τη μεγαλύτερη δύναμη και ελέγχει τα πάντα.

Δημιουργική αρχή: Ο Νους είναι η αρχή που έθεσε σε κίνηση την κοσμική περιστροφή, δηλαδή την αρχή της δημιουργίας του σύμπαντος.

Καθοδήγηση: Ο Νους κατευθύνει και ελέγχει όλα όσα έχουν ψυχή, τόσο τα μικρά όσο και τα μεγάλα.

Η επιλογή ενός αφηρημένου όρου, όπως ο νους, είναι πολύ σημαντική επειδή προϋποθέτει ότι έχει ήδη συντελεσθεί το καθοριστικό βήμα προς την αφαίρεση, τη γενίκευση και τη λογική εξήγηση. Η ύπαρξη αυτής της τάσης είναι χαρακτηριστική της επιστημονικής κοινότητας της εποχής του Αναξαγόρα, εφόσον εμφανίζεται και σε διαμετρικά αντίθετους μεταξύ τους στοχαστές.

Ο φιλόσοφος λοιπόν με την εισαγωγή της έννοιας του νου, μας εισάγει στην πραγματικότητα στο «κοσμικό σχέδιο», τη μορφή προς την οποία τείνουν φαινομενικά οι φυσικές διεργασίες, που χωρίς αυτό θα παρέμεναν ανεξήγητες. Έτσι ο Αναξαγόρας είναι τώρα σε θέση να καθορίσει όλους τους όρους της κοσμογένεσης, εφόσον διαθέτει και το σχέδιο, δηλαδή το νου, ως «κόσμον» της αιώνιας φύσης.

Ο Αναξαγόρας είναι ο πρώτος φιλόσοφος στην ιστορία, ο οποίος συνέλαβε ένα ον, το νου, που από το ένα μέρος υπερβαίνει τον «κόσμο» της φύσης, ως η άχρονη και απόλυτη αιτία του, και από το άλλο μέρος, συνεννύσκεται και ταυτίζεται με όλα, εφόσον είναι όλα.

Βιβλιογραφία

- <https://el.wikipedia.org/wiki/Αναξαγόρας>
- ΑΝΑΞΑΓΟΡΑΣ 55. – Απόσπασμα 12 Diels-Kranz, οι Προσωκρατικοί
- Διδακτορική Διατριβή της Άννας-Χλόης Αραβαντινού – Μπουρλογιάννη στη Φιλοσοφική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης με θέμα: ΝΟΥΣ ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΣ ΣΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΑΝΑΞΑΓΟΡΑ

Το Ον του Παρμενίδη

Κείμενο: Δημήτρης Γιαννακόπουλος

Πώς να μιλήσεις για το άχρονο, το άχωρο, το αγέννητο, που υπήρξε, υπάρχει και θα υπάρχει για πάντα;

Πώς να μιλήσεις για αυτό που δεν πέφτει στη λήθη, αυτό που δεν ξεχνιέται; Το αληθές; Το Ον; 2.500 χιλιάδες χρόνια πριν, ο Παρμενίδης θα συνθέσει ένα ποίημα με τίτλο Περί Φύσεως. Στην αρχή του ποιήματος, με ένα αλληγορικό προοίμιο, θα ξεκινήσει το έργο του. Μας περιγράφει ένα φανταστικό ταξίδι από την περιοχή της Νύχτας στη χώρα της Ημέρας, του φωτός. Στις πύλες που χωρίζουν τη νύχτα και την ημέρα ταξιδεύει ο ποιητής. Εκεί θα συναντήσει τη Δίκη, που φροντίζει για τη σωστή τήρηση του μέτρου, της τάξης και της απαρέγκλιτης πορείας του Ήλιου, του απαράβατου φυσικού νόμου.

100 περίπου χρόνια αργότερα, είναι που ο Πλάτωνας θα μας ορίσει τη Φιλοσοφία. Στην Πολιτεία, στο 7ο κεφάλαιο, μέσω της αλληγορίας του σπηλαίου, θα μας αναφέρει ότι η Φιλοσοφία είναι το πέρασμα της ψυχής από μια σκοτεινή νύχτα σε μια ημέρα με φως.

Το ταξίδι αυτό δηλώνει το πέρασμα από τον κόσμο της φαινομενικής πραγματικότητας, της άγνοιας και της πλάνης (δόξης), στον κόσμο της α-λήθειας (του Όντος).

Θεμελιωτής της μεταφυσικής της Λογικής, ο Παρμενίδης θεμελίωσε μια κοσμολογία, οντολογία αλλά και φυσική, μέσω της οποίας έδωσε νόημα στο σύμπαν και τον άνθρωπο. Για τον Παρμενίδη, το σύμπαν είναι νοητικό και εμείς μπορούμε να κατανοήσουμε ότι υπάρχει μέσω του νου. Ωστόσο, δεν πρόκειται μόνο για έναν ανθρώπινο νου απλής σκέψης που βρίσκεται μέσα στα σύνορα του ανθρώπου, αλλά για έναν συμπαντικό νου, μια συμπαντική μήτρα.

Όλα βρίσκονται μέσα στο Ον, όλα βρίσκονται και υπάρχουν μέσα στο Είμαι και εκείνο βρίσκεται μέσα σε όλα. Μια φυσική φιλοσοφία που θέλει να κυριαρχήσει και να επηρεάσει βαθιά τη φιλοσοφία, τη φυσική, την ψυχολογία και τη θεολογία.

Κατά τον Παρμενίδη, υπάρχει μόνο το Ον, μόνο το Είμαι, και το μη Ον αναγκαστικά δεν υπάρχει. Η θεωρία αυτή μάς μοιάζει με τη θεωρία της πλάνης ή της Μάγια στα ανατολικά φιλοσοφικά συστήματα. Η μονιστική θεωρία του δηλώνει πως το Ον είναι «αιώνιο», ολότελα ομογενές, αγέννητο, άφθαρτο, ακίνητο, σταθερό, χωρίς αρχή και τέλος. Το Ον δεν ήταν ποτέ, ούτε θα είναι, αλλά αποτελεί ένα καθαρό «τώρα» και είναι νοητό μόνο σαν ένα συνεχές παρόν.

Βρίσκεται μέσα σε κάθε στοιχείο, σε κάθε σημείο, και είναι «τα πάντα πληρών». Πώς θα γινόταν να μην είναι, άλλωστε; Αν δεν ήταν, θα έπρεπε να υπάρχει το μη Ον – κάτι διαφορετικό. Και όπως ορθολογιστικά αποδεικνύει ο Πλάτωνας στον ομώνυμο διάλογό του Παρμενίδης, με τον νεαρό Σωκράτη, κάτι τέτοιο οδηγεί σε άτοπη παραδοξότητα που καταρρίπτει το οικοδόμημα τόσο της λογικής όσο και της ύπαρξης.

Για τον Ελεάτη φιλόσοφο, το «είναι» ή «Ον» και η πλήρωση του χώρου είναι το ίδιο και το αυτό. Από την άλλη, το «μη-είναι», το «μη Ον», σημαίνει την έλλειψη του χώρου, το κενό. Για ποιο χώρο, ωστόσο, μάς μιλάει ο Παρμενίδης;

Χιλιάδες χρόνια μετά, η επιστήμη θα αντιληφθεί ότι το 95% του γνωστού μας χώρου αποτελείται από σκοτεινή ύλη και σκοτεινή ενέργεια — απαραίτητα στοιχεία που θεμελιώνουν τα κοσμολογικά μοντέλα της εποχής μας.

Στον διάλογο του Πλάτωνα, ο Παρμενίδης θα επιχειρήσει και θα αναφέρει, στην προσπάθειά του να ορίσει το «ένα» ως μοναδικό, ότι: *«Ούτε όνομα υπάρχει γι' αυτό, ούτε γνώση, ούτε αίσθηση, ούτε αντίληψη.»*

Το Ον δεν μπορεί να είναι «ένα», αλλά περιέχει όλα τα πράγματα, και έτσι είναι άπειρο. Σε αυτό βρίσκεται η αιτία της γέννησης των αριθμών. Και έτσι, το Όλον, περιέχοντας τα μέρη, ορίζει το πέρασ τους. Άρα το Ένα, εκτός από άπειρο, είναι και πεπερασμένο.

Πώς να μιλήσεις, ωστόσο, για αυτή τη νοητή και υψηλή πραγματικότητα; Από πάντα οι φιλόσοφοι κάθε εποχής προσπάθησαν να αγγίξουν αυτή την αλήθεια. Στο Κυμβάλειον, το αρχαίο κείμενο των πυραμίδων, αναφέρεται πως η ρίζα του σύμπαντος είναι νοητική. Στην αρχαιότητα ταυτιζόταν ο νους με το πυρ. Και σε συμπαντικό επίπεδο, από τον Ηράκλειτο μέχρι τους Στωικούς και ακόμα παραπέρα, όλα αυτά εμπεριέχονται στον συμπαντικό Λόγο (ταύτιση με Ον). Έτσι, ο Μάρκος Αυρήλιος, μέσα στους προσωπικούς του στοχασμούς, που τον βοήθησαν να βρίσκεται στην πρώτη γραμμή της ζωής, σημειώνει: *«Τίμα στο σύμπαν τη πιο μεγάλη φωτιά: αυτή που τα εμπεριέχει όλα. Τίμα μέσα σου τη πιο μεγάλη φωτιά: είναι της ίδιας φύσης με εκείνη. Είναι εκείνη που τα εμπεριέχει όλα όσα κατέχεις και αυτή που κατευθύνει τη ζωή σου.»*

Τι είναι, λοιπόν, αυτή η συμπαντική φωτιά που τα εμπεριέχει όλα; Στη φιλοσοφία της Αντβαϊτα Βεδάντα, του μονισμού της Ινδίας, θα μας αναφέρει ο Σουάμι Βιβεκανάντα: *«Στην αρχή υπάρχει αυτή η άπειρη συμπαντική νοημοσύνη.»*

Δεν έχει σημασία πώς θα ονομαστεί: νοημοσύνη, Λόγος, πυρ, Θεός, Βράχμα, Τάο. Έτσι κι αλλιώς, όπως αναφέρει ο Παρμενίδης, δεν μπορεί να ονομαστεί — γιατί και αυτό θα το περιόριζε.

Ο Λάο Τσε, στο Τάο τε Τζινγκ, θα αναφέρει το ίδιο: *«Υπήρχε κάτι άμορφο και τέλειο πριν γεννηθεί ο κόσμος. Είναι ήρεμο. Κενό. Μοναχικό. Αμετάβλητο. Άπειρο. Αιώνια Παρόν. Είναι η μητέρα του κόσμου. Από έλλειψη καλύτερου ονόματος θα το ονομάζω Τάο.»*

Τι είναι, λοιπόν, αυτό το Τάο, το Ον, ο Λόγος, ο Βράχμα, το Παν, ο Θεός; Αναζητώντας όλη του τη ζωή την αλήθεια μέσω της επιστήμης, ο Albert Einstein θα πει σε όλο τον κόσμο που περίμενε μια απάντηση, ότι πίστευε στον Θεό του Baruch Spinoza – Deus sive Natura (Θεός ή Φύση). Έναν Θεό που είναι η ίδια η Φύση, μέσω μιας αναγκαιότητας και αιτιοκρατίας. Αναλογεί, λοιπόν, σε εμάς να ανακαλύψουμε ξανά και να γίνουμε «Ένα» με αυτό που ήδη είμαστε, ήμασταν και θα είμαστε. Ένα με την ίδια τη Φύση – ή, καλύτερα, ένα με τον ίδιο μας τον εαυτό; Από το μη-Είναι του εαυτού μας, στο Είναι του Όντος μας; Το μόνο σίγουρο: ότι ως άνθρωποι αναζητούσαμε, αναζητάμε και θα αναζητάμε πάντα την αλήθεια, πέραν και πάνω από κάθε γνώμη, υποκειμενισμό και δοξολογία. Μέχρι τα πέρατα του Όντος.

Πηγές:

- Παρμενίδης - Προσωκρατικοί (Ενατος τόμος) / Εκδόσεις Κάκτος
- Παρμενίδης ή Περί Ιδεών - Πλάτων / Εκδόσεις Κάκτος
- Γκνιάνι Πόγκα - Σουάμι Βιβεκανάντα / Εκδόσεις Κονιδάρη
- Ταο Τε Τζινγκ - Λαο Τσε / Εκδόσεις Dharma
- Πολιτεία Πλάτων / Εκδόσεις Ζήτρος
- Αλμπερτ Αϊνστάιν - Η βιογραφία μιας ιδιοφυΐας / Walter Isaacson / Εκδόσεις Ψυχογιός
- Κυμβάλειον / Εκδόσεις Νέα Ακρόπολη

Μπορείς να φτάσεις μια χελώνα αν εκείνη έχει ξεκινήσει λίγο νωρίτερα; Το ερώτημα μοιάζει απλοϊκό, σχεδόν αστειό. Κι όμως, ο Ζήνων ο Ελεάτης, ένας φιλόσοφος του 5ου αιώνα π.Χ., κατάφερε με τέτοιου είδους σενάρια να αμφισβητήσει κάτι που όλοι θεωρούμε δεδομένο: την ύπαρξη της κίνησης. Τα παράδοξά του δεν ήταν μαθηματικά λάθη. Ήταν λογικές παγίδες, σχεδιασμένες για να μας κάνουν να σκεφτούμε:

Πόσο αξιόπιστες είναι οι αισθήσεις μας;

Μπορούμε να κατανοήσουμε το άπειρο με πεπερασμένο νου;

Είναι η κίνηση μια εμπειρική αλήθεια ή μια λογική ψευδαίσθηση;

Ο Αχιλλέας και η Χελώνα – Ποιος από τους δύο θα νικήσει σε έναν Αγώνα Δρόμου;

Ο Αχιλλέας, ένας γρήγορος δρομέας, τρέχει για να προλάβει μια χελώνα που ξεκίνησε λίγο νωρίτερα από εκείνον. Κάθε φορά που ο Αχιλλέας φτάνει στο σημείο όπου ήταν η χελώνα, εκείνη έχει προχωρήσει λίγο πιο πέρα. Ο Ζήνων υποστηρίζει ότι ο Αχιλλέας δεν θα τη φτάσει ποτέ γιατί πρέπει να περάσει από άπειρα ενδιάμεσα σημεία.

Τι συμβαίνει; Το μυαλό μας δυσκολεύεται να κατανοήσει πώς ένα άπειρο πλήθος βημάτων μπορεί να πραγματοποιηθεί σε πεπερασμένο χρόνο.

Η λύση; Η μαθηματική έννοια του ορίου δείχνει πως η άθροιση άπειρων όλο και μικρότερων αποστάσεων μπορεί να δώσει πεπερασμένο αποτέλεσμα. Ο Αχιλλέας, τελικά, προσπερνά τη χελώνα αλλά το ερώτημα παραμένει: πώς μπορούμε να περιγράψουμε σωστά αυτή τη διαδικασία;

Η Διχοτομία – Πριν φτάσεις κάπου, πρέπει πρώτα να διανύσεις τη μισή απόσταση

Για να φτάσεις από το σημείο Α στο σημείο Β, πρέπει πρώτα να φτάσεις στη μέση. Και πριν από αυτό, στη μέση της μέσης, και ούτω καθεξής. Δημιουργείται έτσι μια άπειρη διαδοχή βημάτων που κανείς δεν μπορεί να ολοκληρώσει επειδή πάντα θα πρέπει πρώτα να διανύσει τη μισή απόσταση.

Τι συμβαίνει; Τίθεται σε αμφισβήτηση η έννοια της κίνησης μιας που η αντίληψή μας για την αλληλουχία των γεγονότων στον χώρο και τον χρόνο καταργεί την δυνατότητα της κίνησης. Καμία απόσταση δεν μπορεί να διανυθεί όσο μικρή κι αν είναι.

Η λύση; Οι απειροστικές σειρές (όπως $\frac{1}{2} + \frac{1}{4} + \frac{1}{8} + \dots$) δείχνουν πως αυτή η ακολουθία έχει άθροισμα — φτάνει κάπου. Το πρόβλημα δεν είναι στην κίνηση, αλλά στον τρόπο που σκεφτόμαστε το άπειρο.

Το Βέλος εν Στάσει – Η Στιγμή και η Κίνηση

Ένα βέλος που πετά, σε κάθε μεμονωμένη «στιγμή» καταλαμβάνει ένα σταθερό σημείο στον χώρο. Αφού ο χρόνος

αποτελείται από στιγμές και οι στιγμές δεν έχουν διάρκεια, τότε το βέλος σε καμία απ' αυτές δεν κινείται. Άρα, λέει ο Ζήνων, η κίνηση είναι ψευδαίσθηση.

Τι συμβαίνει; Αφού κάθε χρονική στιγμή είναι ακίνητη, τότε δεν μπορούμε να κατανοήσουμε πώς προκύπτει η κίνηση από μια σειρά «στατικών καρέ».

Η λύση; Η σύγχρονη φυσική και η θεωρία του animation συμφωνούν. Η «ροή» της κίνησης είναι συνάρτηση της αντίληψης. Το μυαλό ενοποιεί ασυνεχείς πληροφορίες για να σχηματίσει την εμπειρία της κίνησης.

Το Στάδιο – Το Παράδοξο της Σχετικότητας

Σκέψου τρία ευθυγραμμισμένα σώματα, τα δύο κινούνται με την ίδια ταχύτητα, σε αντίθετες κατευθύνσεις και ένα σώμα παραμένει ακίνητο. Σε X χρόνο τα δύο κινούμενα σώματα θα έχουν απομακρυνθεί Ψ απόσταση από το ακίνητο σώμα. Στον ίδιο χρόνο η απόσταση που θα χωρίζει τα δύο κινούμενα σώματα μεταξύ τους θα είναι 2Ψ . Αφού η ταχύτητα των σωμάτων όμως είναι σταθερή τότε η απόσταση Ψ θα είναι ίση με την απόσταση 2Ψ . Ο Ζήνων δείχνει ότι, όταν μετρήσεις τη σχετική τους κίνηση, προκύπτουν αντιφατικά αποτελέσματα ως προς τον χρόνο και την απόσταση.

Τι συμβαίνει; Αυτό που φαίνεται «διπλάσιο» σε μία οπτική, μπορεί να είναι «ίσο» σε μια άλλη.

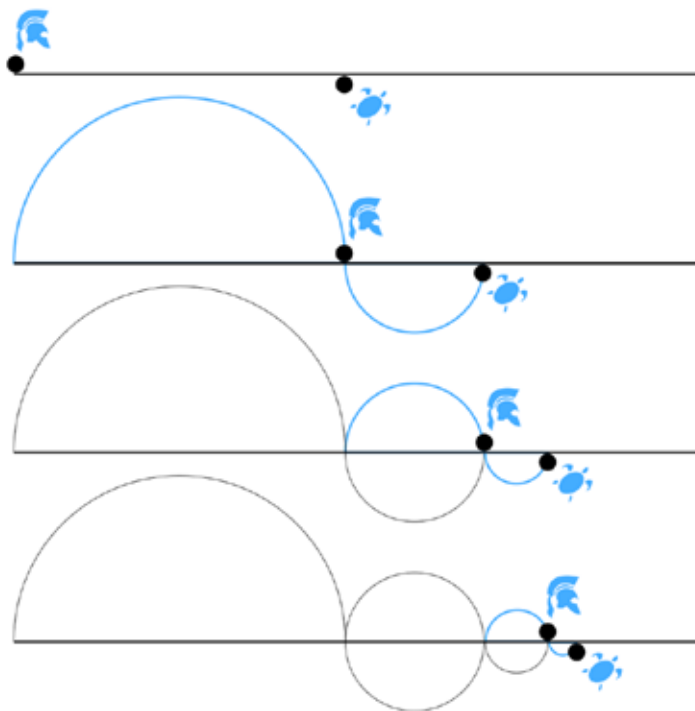
Η λύση; Η θεωρία της σχετικότητας του Αϊνστάιν βασίστηκε σε αυτήν ακριβώς την ιδέα — ο χρόνος και ο χώρος δεν είναι απόλυτοι, αλλά σχετικοί με τον παρατηρητή.

Γιατί ο Ζήνων ασχολήθηκε με όλα αυτά;

Ο Ζήνων δεν ήθελε απλώς να μας μπερδέψει. Ήταν μαθητής του Παρμενίδη, ο οποίος υποστήριζε ότι η αλήθεια είναι ενιαία και ακίνητη και ότι η κίνηση και η αλλαγή είναι απλώς φαινόμενα, όχι πραγματικότητα. Τα παράδοξά του ήταν μια λογική επίθεση στις αντιλήψεις της καθημερινής εμπειρίας. Σαν να μας λέει:

«Αν θέλετε να πιστεύετε σε ό,τι βλέπετε, τότε εξηγήστε το χωρίς να πέσετε σε αντιφάσεις.»

Και μέχρι σήμερα, η φιλοσοφία, τα μαθηματικά και η φυσική συνεχίζουν να προσπαθούν να απαντήσουν σε αυτή την πρόκληση.

Ζήνων και Σύγχρονη Σκέψη

Τα ερωτήματα του Ζήωνα επιστρέφουν στην εποχή μας μέσα από:

Την **κβαντομηχανική**, που υπονοεί πως ο χώρος και ο χρόνος ίσως είναι «κβαντισμένοι», όχι συνεχείς.

Τη **θεωρία της πληροφορίας**, όπου η πραγματικότητα προσεγγίζεται σαν ψηφιακή προσομοίωση.

Τη **φιλοσοφία του νου**, που εξετάζει αν η εμπειρία της ροής του χρόνου είναι ψευδαίσθηση.

Σε όλες αυτές τις περιοχές, ένα ερώτημα παραμένει κεντρικό:

Είναι ο κόσμος συνεχής, ή αποτελείται από διακριτά, «παγωμένα» σημεία που εμείς συνδέουμε μεταξύ τους;

Όταν η σκέψη γίνεται πρόκληση

Ο Ζήνων δεν μας δίνει απαντήσεις. Μας αναγκάζει να σταθούμε σε ερωτήματα που συνήθως προσπερνάμε.

Τι σημαίνει να κινείσαι;

Πώς μπορεί να υπάρχει χρόνος;

Είναι η λογική πιο βαθιά από την εμπειρία;

Μέσα από απλά — σχεδόν παιδικά — παραδείγματα, μας φέρνει αντιμέτωπους με τα όρια της αντίληψής μας. Κι αυτή ίσως είναι η πιο σημαντική κληρονομιά του: το θάρρος να αμφισβητήσεις ακόμα και τα πιο «αυτονόητα».

Το Πυθαγόρειο Παιδαγωγικό Σύστημα: μια Αρχαία Οδός προς την Αρμονία

Κείμενο: Γιάννης Πίτσικας

Στην καρδιά της αρχαίας Ελλάδας, ο Πυθαγόρας, μια μορφή που γεννήθηκε στη Σάμο γύρω στο 585-569 π.Χ., ίδρυσε στον Κρότωνα της Νότιας Ιταλίας, περίπου το 520 π.Χ., ένα ίδρυμα που συχνά χαρακτηρίζεται ως το πρώτο πανεπιστήμιο του κόσμου. Η Πυθαγόρεια Σχολή δεν ήταν απλώς ένας τόπος μάθησης, αλλά μια ολιστική κοινότητα: μυστικιστική, θρησκευτική και πολιτική. Η δομή της θύμιζε μοναστική τάξη, με αυστηρούς κανόνες που προωθούσαν την αγνή ζωή, τη στενή φιλία και την πολιτική αρμονία. Αξιοσημείωτο για την εποχή, η σχολή ήταν ανοιχτή τόσο σε άνδρες όσο και σε γυναίκες.

Ο Πυθαγόρας εισήγαγε ένα πρωτοποριακό σύστημα πρακτικής φιλοσοφίας και ηθικής, όπου η εκπαίδευση αποσκοπούσε στον πλήρη μετασχηματισμό του ατόμου. Οι Πυθαγόρειοι υπήρξαν πρωτοπόροι στη συλλογική έρευνα, δεχόμενοι όσους αποδεικνύονταν ικανοί. Αυτή η προσέγγιση, που συνδύαζε την ακαδημαϊκή διδασκαλία με την ηθική και πνευματική διαμόρφωση, αποτέλεσε ένα θεμελιώδες μοντέλο για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη του ανθρώπου. Οι ιδέες τους επηρέασαν βαθιά τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη, θέτοντας τις βάσεις για τη δυτική φιλοσοφία, τα μαθηματικά και την επιστήμη.

Φιλοσοφικές Βάσεις:

1) Ο Αριθμός και η Ψυχή

Στην καρδιά της πυθαγόρειας φιλοσοφίας βρισκόταν η πεποίθηση ότι οι αριθμοί αποτελούν την ουσία του σύμπαντος. Για αυτούς, όλα τα πράγματα έχουν αριθμό, και χωρίς αυτόν δεν είναι δυνατόν να γνωρίσουμε τίποτε. Αυτή η αριθμητική τάξη επεκτεινόταν στην κατανόηση της μουσικής αρμονίας και των κινήσεων των ουράνιων σωμάτων, οδηγώντας στην περίφημη «αρμονία των σφαιρών». Μία ουράνια μουσική που μπορούσαν ακούσουν μόνο οι μνημένοι στην πυθαγόρεια αδελφότητα, καθώς οι κινήσεις των ουρανίων σωμάτων αντιστοιχούσαν σε μουσικά διαστήματα.

Η ενάρετη ζωή σήμαινε την ευθυγράμμιση της ατομικής ύπαρξης με αυτή την κοσμική αρμονία. Η κατανόηση των αριθμητικών σχέσεων επέτρεπε την αποκάλυψη της θείας μαθηματικής τάξης που διέπει το σύμπαν. Η αρμονία, για τους Πυθαγόρειους, δεν ήταν απλώς μια μουσική ή αισθητική έννοια, αλλά μια θεμελιώδης αρχή που διέπει όλη την ύπαρξη, από τον κόσμο μέχρι την ανθρώπινη ψυχή.

2) Η μετενσάρκωση

Ένα άλλο κεντρικό δόγμα ήταν η μετενσάρκωση, η πίστη στην αθανασία της ψυχής και την αναγέννησή της σε διαφορετικά σώματα. Ο ίδιος ο Πυθαγόρας ισχυριζόταν ότι θυμόταν προηγούμενες ζωές, γεγονός που του προσέδιδε μια ιδιαίτερη αυθεντία. Η δοξασία της μετενσάρκωσης λειτουργούσε ως ένα ισχυρό παιδαγωγικό κίνητρο και ένα τελεολογικό πλαίσιο για τη δια βίου πειθαρχία. Η πεποίθηση ότι οι πράξεις και οι πνευματικές επιδιώξεις σε αυτή

τη ζωή καθορίζουν άμεσα την ποιότητα των μελλοντικών υπάρξεων, προσέφερε ένα εξαιρετικά ισχυρό κίνητρο για αυστηρή πνευματική και ηθική πειθαρχία.

3) Η πρακτική φιλοσοφία

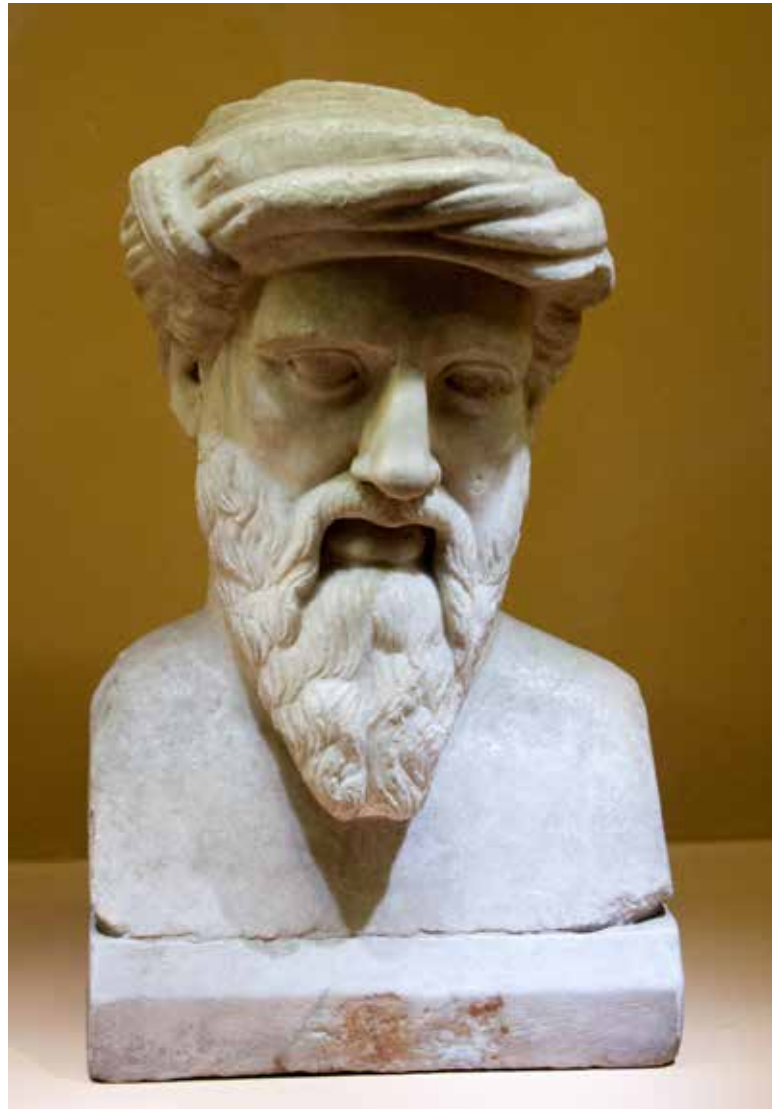
Ο Πυθαγόρας εισήγαγε στην Ελλάδα την πρακτική φιλοσοφία και την ηθική των ανθρωπίνων καθηκόντων, τονίζοντας τη σύνδεση μεταξύ θεωρίας και πράξης. Σε αυτό το πλαίσιο, η φιλοσοφία θεωρούνταν ένα μέσο πνευματικής κάθαρσης. Ο απώτερος στόχος ήταν η επίτευξη αρμονίας με τον κόσμο και η κάθαρση της ψυχής μέσω πνευματικής και ηθικής πειθαρχίας. Η επιδίωξη της σοφίας, την οποία ο Πυθαγόρας ονόμασε «φιλοσοφία» (αγάπη της σοφίας), ήταν κεντρική, υποδηλώνοντας μια διαρκή αναζήτηση και όχι μια στατική κατοχή. Η επαναστατική αυτή αντίληψη της «φιλοσοφίας» ως μιας ενεργής, ταπεινής και συνεχούς αναζήτησης της σοφίας, αντί για μια στατική κατάσταση κατοχής της, είχε βαθιές παιδαγωγικές επιπτώσεις. Κατευθύνει την πνευματική προσπάθεια ως μια ατελείωτη αναζήτηση, τονίζοντας την ταπεινότητα και την αέναη επιθυμία για γνώση, την έμφαση στη δια βίου μάθηση και αυτοβελτίωση. Υποδηλώνει ότι ο ρόλος του δασκάλου (Πυθαγόρα) δεν ήταν απλώς να μεταδίδει γεγονότα, αλλά να αναζωπυρώνει και να καθοδηγεί αυτή την εγγενή αγάπη για τη σοφία, καλλιεργώντας μια δυναμική και εξελισσόμενη σχέση με την αλήθεια.

Δομή και Μέθοδοι: Ένας Δρόμος Μύησης

Η Πυθαγόρεια Σχολή διαθέτει μια αυστηρή ιεραρχία. Οι μαθητές χωρίζονταν σε δύο κύριες ομάδες: τους Ακουσματικούς και τους Μαθηματικούς.

Οι Ακουσματικοί ήταν η αρχική βαθμίδα. Υφίσταντο μια πενταετή περίοδο σιωπής, κατά την οποία άκουγαν τις διδασκαλίες (τα ακούσματα) χωρίς να τους επιτρέπεται να μιλούν. Αυτή η σιωπή θεωρούνταν απαραίτητη για την «πνευματική πρόοδο και την κατάκτηση της αυτογνωσίας». Διδάσκονταν κανόνες συμπεριφοράς και ηθικής μέσω κρυπτικών ρητών και ακολουθούσαν μια ευσεβή ζωή με απλή ενδυμασία και αποφυγή κρέατος.

Μετά την επιτυχή ολοκλήρωση αυτής της δοκιμασίας, οι μαθητές ανέρχονταν στη βαθμίδα των Μαθηματικών. Αυτοί

ασχολούνταν με θεωρητικές μελέτες, όπως η αριθμητική, η θεωρία της μουσικής, η αστρονομία και η κοσμολογία. Απαλλάσσονταν από τον όρκο σιωπής και είχαν την υποχρέωση να διδάσκουν οι ίδιοι, προωθώντας τη συνεχή ανάπτυξη της μαθηματικής και επιστημονικής έρευνας.

Η κοινοβιακή ζωή ήταν κεντρική. Τα μέλη ζούσαν μαζί, με την ιδιοκτησία και τη γνώση να θεωρούνται κοινές. Αυτοί οι αυστηροί κανόνες, συμπεριλαμβανομένης της χορτοφαγίας και της απαγόρευσης των κουκιών, καθώς και της απλής ενδυμασίας, αποσκοπούσαν στην καλλιέργεια της αυτοπειθαρχίας και του ασκητισμού. Η μουσική χρησιμοποιούνταν για τη θεραπεία της ψυχής και του σώματος, ενώ οι απαγγελίες ποίησης βοηθούσαν τη μνήμη.

Ο όρκος σιωπής, γνωστός ως «εχεμύθεια», ήταν ένας από τους πιο αυστηρούς κανόνες, με την παραβίασή του να τιμωρείται ακόμη και με θάνατο. Ο Πυθαγόρας πίστευε ότι μέσα από τη σιωπή γεννιέται η αρμονία και ότι κανείς μπορεί να ακούσει τον εσωτερικό ήχο της ψυχής του. Αυτή η σιωπή προστάτευε τη γνώση, ενίσχυε την πειθαρχία και τη συνοχή της κοινότητας, και καλλιεργούσε την προσεκτική ομιλία.

To Quadrivium: Η Πύλη της Γνώσης

Το πυθαγόρειο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών, το Quadrivium, αποτελούσε τον πυρήνα της πνευματικής τους εκπαίδευσης. Περιλάμβανε τέσσερις μαθηματικές επιστήμες: την Αριθμητική, τη Μουσική, τη Γεωμετρία και την Αστρονομία. Οι Πυθαγόρειοι τις θεωρούσαν «αδελφές επιστήμες», όλες διέπονταν από την αρχή του αριθμού.

Αριθμητική: Ασχολούνταν με τους αριθμούς σε ακινησία. Οι αριθμοί ήταν η πρωταρχική αρχή για την κατανόηση των πάντων. Η Τετρακτύς ($1+2+3+4=10$) θεωρούνταν ο τέλει αριθμός και η πηγή της Δημιουργίας.

Μουσική: Μελετούσαν τους αριθμούς σε κίνηση. Η πυθαγόρεια θεωρία της μουσικής βασίστηκε στην ανακάλυψη

ότι οι μουσικές αναλογίες μπορούσαν να εκφραστούν ως απλές αριθμητικές σχέσεις (π.χ., $2/1$ για την οκτάβα).

Γεωμετρία: Ασχολούνταν με το μέγεθος σε ακινησία. Το Πυθαγόρειο Θεώρημα αποτελεί ακρογωνιαίό λίθο της γεωμετρίας.

Αστρονομία: Μελετούσαν το μέγεθος σε κίνηση. Το αστρονομικό σύστημα του Φιλόλαου, με τη Γη να περιφέρεται γύρω από ένα κεντρικό πυρ, στόχευε στην απεικόνιση της τάξης και της αρμονίας του ουρανού.

Κληρονομιά: Ένας Φάρος για τη Δυτική Σκέψη

Το πυθαγόρειο παιδαγωγικό σύστημα άφησε ανεξίτηλο το στίγμα του. Επηρέασε καθοριστικά τον Πλάτωνα, ο οποίος ενσωμάτωσε την πυθαγόρεια αριθμοθεωρία και μεταφυσική στο δικό του έργο. Η πλατωνική παιδαγωγική, με την έμφαση στα μαθηματικά ως μέσο φιλοσοφικής μόρφωσης, αντικατοπτρίζει σαφώς τις πυθαγόρειες αρχές.

Οι συνεισφορές τους στα μαθηματικά, όπως το Πυθαγόρειο Θεώρημα, παραμένουν θεμελιώδεις. Η επαναστατική τους ιδέα ότι οι αριθμοί αποτελούν την ουσία του σύμπαντος έθεσε τις βάσεις για τη σύγχρονη επιστήμη και τα μαθηματικά.

Το παιδαγωγικό τους σύστημα, με την αυστηρή δομή, την αυτοπειθαρχία και την ηθική κάθαρση, αποτέλεσε ένα πρότυπο για την καλλιέργεια όχι μόνο του νου, αλλά και του χαρακτήρα και της ψυχής, επηρεάζοντας την αντίληψη της εκπαίδευσης ως μέσου τελειοποίησης και ευθυγράμμισης με την κοσμική τάξη και αρμονία.

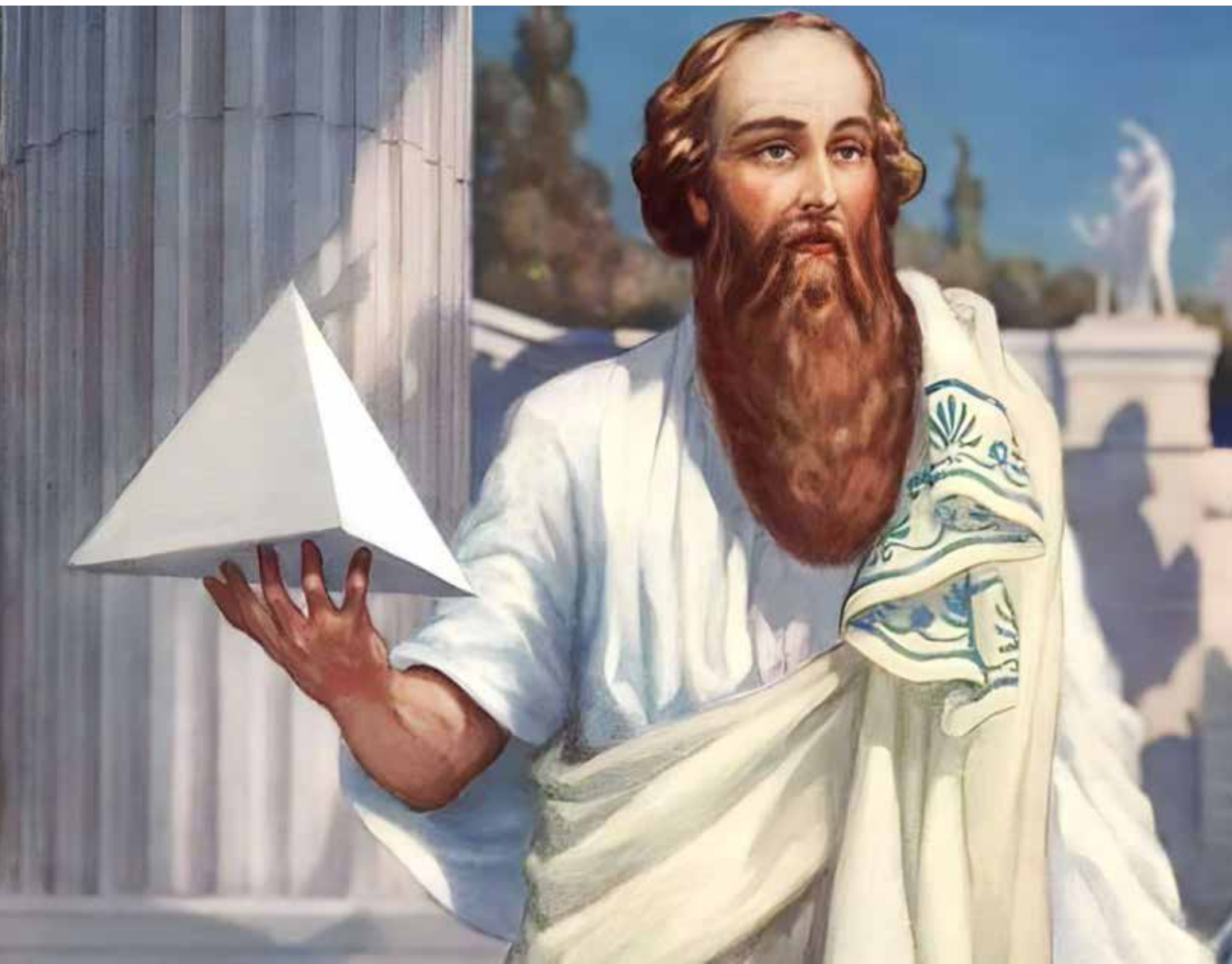
Πηγές αναφοράς

1. Ο Πυθαγόρας και η Πυθαγόρεια Σχολή: Η εξέλιξη της φιλοσοφίας, ο μυστικισμός και η έννοια της ψυχής | OffLine Post, <https://www.offlinepost.gr/2024/12/30/o-pythagoras-kai-h-pythagoreia-sxolh-h-ekseliksh-ths-filosofias-o-mystikismos-kai-h-ennoia-ths-psyxhs/>
2. Πυθαγόρας-Βικιπαίδεια, <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CF%85%CE%B8%CE%B1%CE%B3%CF%8C%CF%81%CE%B1%CF%82>
3. Όρκος σιωπής στη σχολή του Πυθαγόρα - MAXMAG, <https://maxmag.gr/politismos/istoria/orkos-siopis-sti-scholi-toy-pythagora/>

4. Η ζωή και η συμβολή του Πυθαγόρα στα Μαθηματικά, την Επιστήμη και τη Φιλοσοφία, <https://pythagoras-conference2025.cut.ac.cy/el/node/5>
5. The Pythagorean Brotherhood: Mathematics and Mysticism in Pre-Socratic Thought, <https://philosophy.institute/western-philosophy/pythagorean-brotherhood-mathematics-mysticism/>
6. Αρχαίοι Έλληνες Φιλόσοφοι - Η Πύλη για την ελληνική γλώσσα, https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/history/filosofia/page_017.html
7. Pythagoreanism | Definition, Ancient Greek Philosophy, Number Meanings, & Cosmology, <https://www.britannica.com/science/Pythagoreanism>
8. The secret teachings of pythagoras - Will Buckingham, <https://www.willbuckingham.com/pythagoras/>
9. Pythagoreanism - Wikipedia, <https://en.wikipedia.org/wiki/Pythagoreanism>
10. Οι Πυθαγόρειοι - Ομακοείο, http://omakoeio.blogspot.com/p/blog-page_24.html

Βιβλιογραφία

1. Οι Πυθαγόρας και η μυστική Διδασκαλία του Πυθαγορισμού - Πέτρος Γράβιγγερ, εκδ. Ιδεοθέατρον
2. Πυθαγόρας Η ζωή και η Διδασκαλία του - P. Westbrook, J.Stromeier, εκδ. Αρχέτυπο
3. Πυθαγόρας ο Πρώτος Φιλόσοφος - Διογένης Λαέρτιος απόδοση Χαραλαμπίδης Γ., εκδ. Οσελότος
4. Η ζωή του Πυθαγόρα - Πορφύριος, εκδ. Πύρινος κόσμος

Ποιοί είμαστε:

Η Νέα Ακρόπολη είναι ένας Διεθνής Πολιτιστικός και Φιλοσοφικός Οργανισμός που δραστηριοποιείται σε περισσότερες από 55 χώρες στον κόσμο και έχει ως σκοπό να ενεργοποιήσει την εσωτερική δύναμη του ατόμου, προωθώντας τον ανθρώπινο πολιτισμό, τον αυθεντικό εθελοντισμό και την πρακτική φιλοσοφία.

Οι 3 αρχές μας

1 - Συναδελφосύνη

Η προώθηση ενός Ιδεώδους παγκόσμιας συναδελφосύνης βασισμένο στο σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, πέρα από τις διαφορές μας, φυλετικές, μορφωτικές, θρησκευτικές, κοινωνικές κ.ά.

2 - Γνώση

Η αγάπη για τη σοφία, η οποία μέσα από τη συγκριτική μελέτη των φιλοσοφιών, θρησκειών, επιστημών και τεχνών, προωθεί τη γνώση για το σύμπαν, τη φύση και τον άνθρωπο.

3 - Ανάπτυξη

Η ανάπτυξη των καλύτερων στοιχείων του ανθρώπου, με την προώθηση και την ένταξή του στη φύση και την κοινωνία, όχι ως απλό παρατηρητή αλλά ως ενεργό συμμετέχοντα σ' έναν κόσμο που χρειάζεται βελτίωση.

Ο στόχος μας

Προτείνουμε ένα Νέο Ανθρωπισμό, μια νέα Φιλοσοφική προσέγγιση του κόσμου και του Εαυτού μας. Νέα και συγχρόνως αρχαία, βασισμένη στη Σοφία του παρελθόντος αλλά προσαρμοσμένη στο σήμερα, στις σύγχρονες ανάγκες μας και με οραματισμό για το μέλλον.

...η
αναζήτηση
της Σοφίας
που γίνεται
τρόπος ζωής
και δίνει
νόημα στην
ύπαρξή
μας

Τι είναι για μας η φιλοσοφία

Η φιλοσοφία είναι η **σοφία της καθημερινής ζωής**. Το να φιλοσοφείς είναι πολύ απλά να είσαι «παρών» στη ζωή, στους άλλους και στον εαυτό σου.

Δεν είναι μια διανοητική προσέγγιση αλλά πάνω απ' όλα ένας τρόπος ζωής προσιτός σε όλους και αποτελείται από την εφαρμογή των διδασκαλιών των σοφών όλων των εποχών.

Γιατί Φιλοσοφία σημαίνει να συνδιαλεγόμαστε με τον εαυτό μας, να ερχόμαστε σε επαφή με ιδέες κι όχι με απόψεις και να κάνουμε **σωστές επιλογές ελεύθερα**.

προσφέρει
το οξυγόνο
της ψυχής,
ένα Όραμα
για να
Είσαι

Τι είναι για μας ο πολιτισμός

Στη Νέα Ακρόπολη αναγνωρίζουμε την ανάγκη να διασώσουμε και να αναπτύξουμε, μέσα από μια ολιστική προσέγγιση, την τέχνη, την επιστήμη, το μυστικισμό και την πολιτική ως την τέχνη της αρμονικής συνύπαρξης. Δεν μαθαίνουμε απλά για κάθε πολιτισμό αλλά **χτίζουμε τον πολιτισμό και την κουλτούρα μέσα στον καθένα**.

Γιατί ο Πολιτισμός διευρύνει την κατανόησή μας για τη ζωή και τον κόσμο και μας φέρνει πιο κοντά στον άνθρωπο μέσα από ένα πνεύμα σεβασμού, αλληλεγγύης και αλληλοκατανόησης.

είναι μια
αυθεντική
στάση
καρδιάς,
ένα κανάλι
Δύναμης
και Ζωής

Τι είναι για μας ο εθελοντισμός

Ο Εθελοντισμός είναι μια **αυθεντική στάση καρδιάς** πέρα από τις μόδες.

Η Νέα Ακρόπολη προσφέρει στην κοινωνία ένα πεδίο μέσα από το οποίο μπορεί ο άνθρωπος αναπτύσσοντας τις αξίες της ένωσης, της αλληλεγγύης, της ανεκτικότητας, της υπευθυνότητας, να οδηγηθεί στη βελτίωση τόσο του εαυτού του όσο και της κοινωνίας στην οποία ζει.

Γιατί το σκοτάδι δεν νικείται με χτυπήματα αλλά με Φως!

Μα έλα, άκου τα λόγια μου, γιατί η μάθηση αυξάνει τη σοφία.
Όπως είπα και πριν, δηλώνοντας των λόγων μου τα όρια,
διπλή θα πω ιστορία: κάποτε απ' τα πολλά βγήκε
το ένα και μ' άλλη φορά απ' το ένα τα πολλά,
η φωτιά και το νερό κι η γη και του αγέρα το θεόρατο ύψος,
και, χωριστά απ' αυτά, η ολέθρια Φιλονικία, ίδια απ' όπου κι αν τη δεις, κι ανάμεσά τους η
Αγάπη, ίση στο μήκος και στο πλάτος.”

Το απόσπασμα αυτό προέρχεται από το έργο «Περί Φύσεως» του Εμπεδοκλή και συγκεκριμένα από το απόσπασμα B17 στην έκδοση των Diels-Kranz. Είναι ένα από τα πιο χαρακτηριστικά σημεία της κοσμολογικής του θεωρίας.

Καταγωγή και ζωή

Ο Εμπεδοκλής (495-435 π.Χ.) υπήρξε μια ιδιαίτερη μορφή προσωκρατικής σκέψης, καθώς συνδύασε τη φιλοσοφία με την ποίηση, τη φυσική με τη θεολογία, και τον στοχασμό με τη μυσταγωγία.

Γεννήθηκε στον Ακράγαντα της Σικελίας, σε αριστοκρατική οικογένεια με πολιτική επιρροή. Ο πατέρας του, Μέτων, συμμετείχε στην ανατροπή της τυραννίας και στην εγκαθίδρυση της δημοκρατίας. Ο ίδιος ο Εμπεδοκλής αρνήθηκε τη βασιλική εξουσία, προτιμώντας να παραμείνει υπηρέτης του λαού. Ήταν ρήτορας, πολιτικός μεταρρυθμιστής και σύμφωνα με μερικές πηγές, έσωσε την πόλη του από πείνα ή επιδημία χάρη στις ιατρικές του γνώσεις.

Φιλοσοφία και έργο

Συγγραφικό έργο

Περί Φύσεως: φιλοσοφικό ποίημα σε δακτυλικό εξάμετρο, με φυσιολογικές και κοσμολογικές θεωρίες.

Καθαρμοί: έργο με μυστικιστικό και θρησκευτικό χαρακτήρα, που περιγράφει την πτώση και την κάθαρση της ψυχής.

Έγραψε επίσης τραγωδίες, πολιτικούς και ιατρικούς λόγους, και ύμνους, αν και πολλά έργα έχουν χαθεί.

Θεμελίωσε τη θεωρία των τεσσάρων στοιχείων (γη, νερό, αέρας, φωτιά), τα οποία ονόμασε ριζώματα.

Δύο κοσμικές δυνάμεις, η Φιλότης (Αγάπη) και το Νείκος (Ερις), εναλλάσσονται και καθορίζουν τη δημιουργία και τη φθορά.

Πίστευε στη μετενσάρκωση και θεωρούσε την ψυχή ως θεϊκή οντότητα που περιπλανιέται σε διάφορες μορφές ζωής.

Θρύλος

Σύμφωνα με τον Διογένη Λαέρτιο (Βίοι Φιλοσόφων, Βιβλίο Η'), ο Εμπεδοκλής κάποτε επισκέφθηκε την πόλη Σελινούσσα

(πιθανώς στη Σικελία), η οποία υπέφερε από επιδημίες και ανθυγιεινό αέρα, επειδή οι κοντινοί βάλτοι έφερναν βλαβερές αναθυμιάσεις και κουνούπια.

Χρησιμοποιώντας τις γνώσεις του και την κατανόηση της ροής του αέρα και των νερών, έφραξε δύο ποταμούς και κατεύθυνε τα νερά ώστε να εκτρέψουν και να καθαρίσουν τα έλη, θεραπεύοντας έτσι τη λοίμωξη από την πόλη!

Η σκέψη του άσκησε σημαντική επιρροή σε μεταγενέστερες φιλοσοφικές σχολές—ιδίως στους νεοπλατωνικούς και τους αλχημιστές—και προκαλεί ακόμη και σήμερα θαυμασμό για τον τρόπο με τον οποίο έβλεπε τη φύση ως ενιαία και ζωντανή πραγματικότητα.

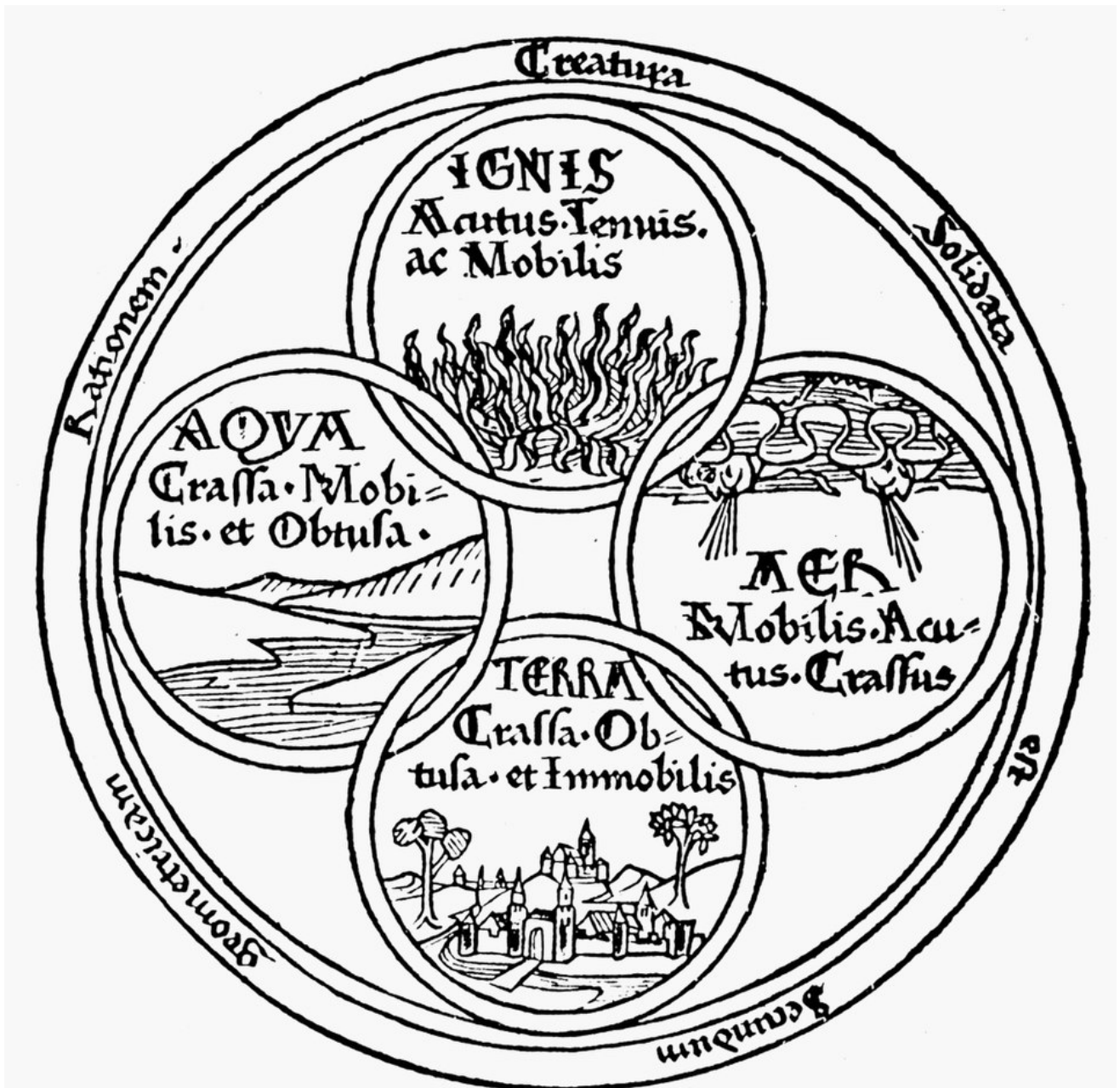
Κοσμογονία- Ο Αένας Χορός των Στοιχείων

Τα Τέσσερα Ριζώματα και οι Κοσμικές Δυνάμεις

Ο Εμπεδοκλής εισήγαγε την έννοια των τεσσάρων στοιχείων—γη, ύδωρ, αήρ και πυρ—ως τα βασικά συστατικά της ύπαρξης. Αυτά όμως δεν ενεργούν από μόνα τους: ενώνονται και χωρίζονται υπό την επίδραση δύο αντίρροπων δυνάμεων, του Έρωτα (ελκτική δύναμη) και της Έριδας (απωστική δύναμη).

Τα τέσσερα στοιχεία (ριζώματα) είναι:

- Φωτιά (Ζεύς ή Ήφαιστος)
- Νερό (Νήστις)
- Αήρ (Αιθήρ ή Ήρα)
- Γη (Χθονίη)

Οι δυνάμεις:

- Φιλότης (Αγάπη, Αρμονία)
- Νείκος (Εχθρα, Διάσπαση)

Το «Καθιερωμένο Πρότυπο των Στοιχειωδών Σωματιδίων» του Εμπεδοκλή

Διαθέτει 4 θεμελιώδη συστατικά (‘φερμιόνια’): Αέρας, Φωτιά, Γη και Νερό, τα οποία αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους διαμέσου δυο φορέων δυνάμεων (‘μποζόνια’): τη Φιλότητα και το Νείκος.

Ο Εμπεδοκλής προσφέρει ένα σύμπαν που δεν δημιουργείται και δεν φθείρεται, αλλά κυκλικά ανασυντίθεται. Η σκέψη του ενώνει το ποιητικό όραμα και τη φιλοσοφική αυστηρότητα σε μια διαλεκτική του Όλου, όπου κάθε γένεση είναι και ένας θάνατος — και κάθε θάνατος, μια μορφή επιστροφής.

Ο Κύκλος της Φιλότητας και του Νείκου

«Μα έλα, δες τα όσα μαρτυρούν του λόγου μου την αλήθεια, αν ίσως πριν του έλειπε η ομορφιά: τον ήλιο τον ολόλαμπρο, που πυρπολεί το βλέμμα, όλα τα αθάνατα που λούζονται στου ήλιου τις αχτίδες, τη σκοτεινή και δροσερή βροχή, που είναι μέσα σ’ όλα. Κι από τη γη αναβλύζουν πράγματα ριζωμένα και στερεά. Στο μίσος, όλα διαφέρουν στη μορφή και είναι χωρισμένα, μα στην Αγάπη συνάζονται και ποθούνε το ένα το άλλο. Απ’ αυτά βγαίνουν όλα όσα ήταν, είναι και θα είναι στο μέλλον, βλάστησαν δέντρα κι άντρες και γυναίκες, θηρία και πουλιά και νερόθρεφτα ψάρια, και οι θεοί οι μακρόβιοι, οι πρώτοι στις τιμές. Γιατί μοναχά αυτά υπάρχουν, αλλά διατρέχοντας το ένα το άλλο γίνεται η όψη τους αλλιώςτικη. Τόσο τα αλλάζει το μείγμα» (Σιμπλίκιος, εις Φυσικά, ό.π., σελ. 301)

Παρατηρούμε τη συμπαντική τάξη, ως αποτέλεσμα των εναλλαγών Έρωτα και Έριδας.

Ο Σφαίρος και οι Φάσεις της Κοσμικής Ροής

Φάση 1: Η Επικράτηση της Φιλότητας – Η Σφαίρα της Τέλειας Ενότητας

Στο στάδιο της πλήρους ενότητας, τα τέσσερα βασικά στοιχεία – γη, νερό, αέρας, φωτιά – αναμειγνύονται σε απόλυτη ισορροπία, υπό την κυριαρχία της Φιλότητας. Το σύμπαν

τότε παίρνει μορφή τέλειας σφαίρας (Σφαίρος), όπου καμία διάκριση δεν υφίσταται:

«Κυκλόμορφος καμαρωτός στη μοναξιά του ο Σφαίρος...» (απ. 27)

Η Έριδα έχει αποβληθεί στα άκρα του Κόσμου και επικρατεί απόλυτη αρμονία.

Φάση 2: Η Επάνοδος του Νείκου – Η Διάλυση της Ενότητας

Με την είσοδο του Νείκου, ξεκινά η αποσύνθεση. Τα στοιχεία διαχωρίζονται, διαλύοντας τη Σφαίρα. Δεν υπάρχει πλέον ομοιογένεια· η πολλαπλότητα αντικαθιστά την ενότητα, και το Σύμπαν περιέρχεται σε κατάσταση διασποράς. Είναι η απαρχή του σύνθετου κόσμου.

Φάσεις 3 & 4: Η Ενδιάμεση Δραστηριότητα – Δημιουργία και Καταστροφή Θνητών

Σε αυτό το μεταβατικό στάδιο οι δυνάμεις συγκρούονται αλλά και συνεργάζονται. Δημιουργούνται προσωρινές δομές και έμβια όντα μέσω τυχαίων αναμειγξεων στοιχείων.

Ο κόσμος όπως τον γνωρίζουμε — γεμάτος μορφές και φθορά — είναι ένα επεισόδιο εντός του κοσμικού κύκλου.

Η Ενοτητα και Συνοχή

«Και έφερε ένα γλαφυρό παράδειγμα, για να εξηγήσει πως από τα ίδια πράγματα γίνονται διάφορα άλλα: Όπως όταν στολίζουν τα αναθήματα οι ζωγράφοι, άνδρες επιδέξιοι και γοργότροφοι στην τέχνη τους, όταν πιάνουν στα χέρια τους πολύχρωμες βαφές, αρμονικά ανακατεύοντας περισσότερο από τη μια, λιγότερο από την άλλη, φτιάχνουν μορφές που μοιάζουν με όλα, δέντρα και άντρες και γυναίκες, θηρία, πουλιά και νερόθρεφτα ψάρια και θεούς μακρόβιους, πρώτους στις τιμές. Μη σε πλανέψει λοιπόν η απάτη και φανταστείς πως άλλη είναι η πηγή των αμέτρητων θνητών πραγμάτων που γύρω βλέπεις, παρά βάλε τα καλά στο νου σου αυτά, γιατί θεού το λόγο άκουσες» (Σιμπλίκιος, εις Φυσικά)

Το απόσπασμα αυτό, που παραθέτει ο Σιμπλίκιος στα σχόλιά του στα Φυσικά του Αριστοτέλη, είναι μια ποιητική και φιλοσοφική ερμηνεία της θεωρίας του Εμπεδοκλή για τα τέσσερα στοιχεία και την κοσμογονική τους λειτουργία. Μέσω

παραπάνω του παραδείγματος, θέλει να δείξει ότι όλα τα πράγματα στον κόσμο προέρχονται από τα ίδια βασικά στοιχεία —γη, νερό, αέρας και φωτιά— όπως ο ζωγράφος δημιουργεί αμέτρητες μορφές από λίγες χρωστικές ουσίες.

Οι πολύχρωμες βαφές αντιστοιχούν στα στοιχεία της φύσης. Ο ζωγράφος είναι σαν την κοσμική δύναμη που συνδυάζει τα στοιχεία. Οι μορφές που δημιουργούνται (άνθρωποι, ζώα, θεοί κλπ.) είναι τα φαινόμενα του κόσμου, τα οποία δεν έχουν ξεχωριστή ουσία αλλά είναι συνθέσεις των ιδίων στοιχείων σε διαφορετικές αναλογίες. Ας μην πλανηθούμε από την ποικιλία των μορφών και νομίσουμε ότι έχουν διαφορετική προέλευση. Όλα προέρχονται από την ίδια ουσία, από τα ίδια στοιχεία, και η διαφοροποίηση είναι αποτέλεσμα της αρμονικής ανάμειξης.

Άλλο απόσπασμα αναφέρει:

«Όταν το σύμπαν βρίσκεται σε κατάσταση τελειότητας, τα τέσσερα στοιχεία είναι συγκεντρωμένα, σε ίση ποσότητα το καθένα, σχηματίζοντας ένα αδιαχώριστο μείγμα απ' το οποίο η Φιλότης έχει εκδιώξει το Νείκος· τα πάντα είναι αρμονικά συγκεντρωμένα στο εσωτερικό του Σφαίρου:

Εκεί, ούτε του ήλιου τα γοργά τα μέλη ξεχωρίζουν

ούτε ο γιαλός ούτε η ορμή της γης η δασωμένη.

Έτσι ακουμπά μες στον πυκνό της Αρμονίας τον κόρφο

κυκλόμορφος καμαρωτός στη μοναξιά του ο Σφαίρος» (απ. 27).

Ο «Σφαίρος» μπορεί να ιδωθεί ως το Ον του Παρμενίδη, αλλά και ως μυθολογικό αρχέτυπο της ολότητας, ένα προσωκρατικό “Κοσμικό Αυγό”. Ο Εμπεδοκλής αναγορεύει τον Σφαίρο ως Πνεύμα ιερό και άρρηκτο, όπου τίποτα ακόμα δεν έχει διαφοροποιηθεί. Όντας άσπιλο φως, αγνοεί τις σκιές.

Ο Ανανεωμένος Χρόνος

Σε αντίθεση με τις χρονολογικές αφηγήσεις άλλων κοσμογονιών, η θεώρηση του Εμπεδοκλή είναι κυκλική. Δεν υπάρχει μία αρχή και ένα τέλος, αλλά περίοδοι ενότητας και διάσπασης που εναλλάσσονται αέναα. Κάτω από την κυριαρχία του Έρωτα, όλα τα στοιχεία ενώνονται σε μια τέλεια σφαίρα (Σφαίρος), όπου επικρατεί ειρήνη και ενότητα. Με την άνοδο της Έριδας, τα στοιχεία διασπώνται, γεννιούνται όντα και ποικιλομορφία, αλλά συνοδεύονται και από σύγκρουση και θάνατο.

Στην ινδική παράδοση, η αντίληψη της συνεχούς δημιουργίας και καταστροφής του κόσμου θυμίζει τις θεωρίες του Μανβάταρα και του Πραλάγια: δύο εκφάνσεις της ίδιας κοσμικής ροής — της εκδήλωσης και της απεκδήλωσης της ύπαρξης.

Ο Κοσμικός Ρυθμός και η Ανάγκη

Ο κοσμικός κύκλος δεν είναι τυχαίος ούτε τεχνητός. Ορίζεται από μια υπέρτατη δύναμη: την Ανάγκη. Ο ρυθμός εναλλαγής Φιλότητας–Νείκους έχει σφραγιστεί με κοσμικούς όρκους, που διασφαλίζουν τη συνέχιση της ύπαρξης.

Στο έργο του «Καθαρμοί» ο φιλόσοφος αφηγείται τις περιπέτειες ενός δαίμονα, μιας ψυχής δηλαδή που υπό την επίδραση του νείκου υποπίπτει σε σοβαρό παράπτωμα και χάνει την αρχική του αγνότητα. Μέσω αλληπάλληλων ενσαρκώσεων επιστρέφει και πάλι στην κατάσταση του αθάνατου αγαθού δαίμονα (ή δαήμονα από το Δαήμων= αυτός που γνωρίζει τα πάντα, ο γνώστης, ο σοφός), αφού διαβεί όμως όλους τους κουραστικούς δρόμους της ζωής [DK 39B 115].

Η Ζωή ως Μέρος ενός Μεγάλου Ρυθμού

Σε κάθε κοσμολογική αντίληψη, είτε πρόκειται για τον Εμπεδοκλή είτε για τον Ηράκλειτο, την Μαάτ των Αιγυπτίων ή την ηθική τελετουργία του Κομφούκιου, διαφαίνεται ένας κοινός στόχος: να προσαρμόσει ο άνθρωπος τη ζωή του με βάση μια ανώτερη τάξη, έναν ρυθμό, ένα νόμο που δεν επιβάλλεται εξωτερικά, αλλά αναβλύζει από την ίδια τη φύση και τους Νόμους της. Η φιλοσοφία του Εμπεδοκλή είναι μια αγάπη για τη συνέπεια του σύμπαντος και μια πρόσκληση στον άνθρωπο να γίνει μέρος του αρμονικού χορού της ζωής.

Η Τάξη του Κόσμου και η Σοφία του Ανθρώπου

Ο Εμπεδοκλής δεν αντιμετωπίζει τον κόσμο ως συνονθύλευμα απομονωμένων φαινομένων, αλλά ως συνεκτικό σύνολο, σαν μια ορχήστρα κοσμικών δυνάμεων που παίζουν αρμονικά μέσα από την ένωση και την αντίθεση.

Η θεωρία του Εμπεδοκλή για τα τέσσερα στοιχεία και τις δυνάμεις της Φιλότητας και του Νείκου εντάσσεται σε ένα ευρύτερο παγκόσμιο πλαίσιο φιλοσοφικών και θρησκευτικών αντιλήψεων που αναζητούν την αρχετυπική τάξη του κόσμου. Ας δούμε πώς συγκλίνουν αυτές οι κοσμολογίες:

Ηράκλειτος

- Συνεχής ροή και μεταβολή ως αρχή των πάντων (τα πάντα ρει).
- Πάλη αντίθετων δυνάμεων (πόλεμος, έρις) ως δημιουργική δύναμη.

- Ενότητα μέσω σύγκρουσης: η αρμονία γεννιέται από την αντίθεση.

Ινδουιστική Κοσμολογία & Μπαγκαβάτ Γκίτα

- Κυκλική σύλληψη του χρόνου (γιούγκα) και του σύμπαντος.
- Δημιουργία–διατήρηση–καταστροφή μέσω των θεών Μπράχμα, Βισνού και Σίβα.
- Στην Μπαγκαβάτ Γκίτα, ο κόσμος είναι πεδίο δράσης και κάρμα, όπου η ορθή πράξη οδηγεί στην απελευθέρωση.
- Η ενότητα των πάντων επιτυγχάνεται μέσω της αφοσίωσης και της εσωτερικής μεταμόρφωσης.

Αιγυπτιακή Κοσμολογία

- Ο κόσμος δημιουργείται από τον λόγο του Ρα, θεού του Ήλιου.
- Η Μαάτ (τάξη, αλήθεια, ισορροπία) αντιπαρατίθεται στο Ίσφετ (χάος).

Κομφουκιανισμός

- Ο κόσμος λειτουργεί με βάση την τριαδική ενότητα Ουρανός–Γη–Άνθρωπος.
- Η αρμονία είναι το ύψιστο αγαθό, επιτυγχάνεται μέσω της ορθής συμπεριφοράς και της τελετουργίας.
- Ο άνθρωπος καλείται να μιμηθεί τη φυσική τάξη και να ενσωματώσει την ηθική αρετή (Ren, Li).
- Η κοσμολογία του Κομφούκιου δεν είναι μεταφυσική αλλά ηθική: ο Ουρανός είναι πηγή ηθικής εντολής.

Η φιλοσοφική κοσμογονία δεν ανήκει μόνο στα βάθη του στοχασμού, αλλά απλώνεται ως πρόταση ζωής: Να ζεις σύμφωνα με την τάξη του κόσμου, να δρας με εσωτερική αρμονία, να αναγνωρίζεις τη μεταμόρφωση ως εξέλιξη, τη σύγκρουση ως προϋπόθεση δημιουργίας, και την ενότητα ως πνευματικό προορισμό.

Αυτός ο ρυθμός που μας περιγράφει ο Εμπεδοκλής, δεν είναι χαοτικός· θυμίζει την αιγυπτιακή Μαάτ — την αρχή της κοσμικής και ηθικής ισορροπίας — και την ανάγκη του ανθρώπου να ζει με καθετότητα, δηλαδή με συνέπεια ανάμεσα στη πράξη και το βαθύτερο νόημα της ύπαρξής του.

Κι αυτή η πράξη είναι η φιλοσοφία: ο έρωτας για τη Σοφία, που δεν είναι άλλη από την αναζήτηση της αλήθειας.

Να ζεις με ρυθμό, σύμφωνα με τον νόμο του κόσμου· να αναζητάς τη τάξη όχι για τον έλεγχο, αλλά για τη βαθύτερη ελευθερία· να αγαπάς τη σοφία, γιατί σε διδάσκει πώς να είσαι μέρος του Όλου.

Η φιλοσοφία αρχίζει από τον έρωτα για τη σοφία και εδραιώνεται όταν ο άνθρωπος χορεύει μαζί με το σύμπαν — όχι εναντίον του. Έτσι η ύπαρξη γίνεται τέχνη, και η σκέψη μεταμορφώνεται σε βίωμα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Το 'Καθιερωμένο Πρότυπο' του Εμπεδοκλή - physicsgg
- ΕΜΠΕΔΟΚΛΗΣ: 56. - Αποσπάσματα 17, 57, 59, 60, 61 Diels-Kranz
- Εμπεδοκλής ο Ακραγαντινός: Σφαίρος, Φιλότης, Νείκος, τέσσερις ρίζες (ριζώματα πάντων) | Philomatheia
- ΝΙΚΟΣ ΡΑΠΤΗΣ, ΟΙ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΝΕΙΚΟΥΣ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΕΜΠΕΔΟΚΛΗ - Thraca

Βιβλία

- Εμπεδοκλής - Άπαντα τα ευρισκόμενα, Εκδόσεις Δωδώνη
- Προσωκρατικοί Άπαντα 11, Εκδόσεις Κάκτος
- Mircea Eliade, Cosmos and History: The Myth of the Eternal Return

Η Ιωνική Σχολή: Θαλής και Αναξίμανδρος

Κείμενο: Γεώργιος Α. Πλάνας, ιδρυτής της Νέας Ακρόπολης στην Ελλάδα

Κάποτε στις ιωνικές ακτές πραγματοποιήθηκε ένα από τα σημαντικότερα άλματα στην ιστορία της ανθρώπινης σκέψης. Επρόκειτο για μια νέα, διαφορετική προσέγγιση της Αλήθειας, της Γνώσης για το Σύμπαν. Μέχρι τότε, αυτή η προσέγγιση προσφερόταν μέσα στους Ναούς, στα μυστηριακά κέντρα, που ήταν προσιτά σε εκλεκτούς πυρήνες ανθρώπων υψηλής πνευματικής αγωγής.

Με την εμφάνιση της Φιλοσοφίας, που πραγματώνεται στην Ελλάδα, στις ακτές της Ιωνίας πρώτα και αργότερα στην Κάτω Ιταλία και στην κυρίως Ελλάδα, η αναζήτηση της γνώσης γίνεται κάτι το δυναμικό, προσιτό σ' ένα μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων, και βγαίνει στην «Αγορά». Το μυστήριο δεν θα βρίσκεται πλέον σ' ένα κέντρο, σε μια κλειστή εστία, αλλά βγαίνει στους δρόμους, καθώς οι προσωκρατικοί ταξιδεύουν, συζητούν και διαδίδουν τις «νέες» αντιλήψεις. Αντιλήψεις, όχι τόσο νέες όσο δοσμένες με νέους τρόπους, εφ' όσον επρόκειτο για τη Σοφία των Μυστηρίων - στα οποία ήταν μνημένοι οι περισσότεροι απ' τους προσωκρατικούς - αλλά εκφρασμένη με τρόπο νοητικό, φιλοσοφικό και διαισθητικό, μυθικό και μυστικιστικό.

Πολύ σύντομα, αλλά περιεκτικά, θα προσπαθήσουμε να δώσουμε μια πανοραμική άποψη για τις

ιδέες και τη συμβολή του κάθε φιλόσοφου, ώστε ο αναγνώστης να μπορεί με μια πρώτη προσέγγιση να αναγνωρίσει, πέρα από ομοιότητες και διαφορές ανάμεσά τους, το κοινό μεταφυσικό και εσωτερικό υπόβαθρο που διέπει ολόκληρη την προσωκρατική φιλοσοφία, που ήταν πραγματικά μια ριζοσπαστική επανάσταση, όχι μόνο για την εποχή εκείνη, αλλά και για τη μετέπειτα εξέλιξη και πορεία του δυτικού στοχασμού.

Πρώτος ο Θαλής ο Μιλήσιος θεωρήθηκε, σύμφωνα με έναν χαρακτηρισμό του Καντ, θεμελιωτής της νέας φιλοσοφικής και επιστημονικής ερμηνείας του κόσμου. Ιδρυτής της Ιωνικής Σχολής, ίσως ήταν φοινικικής καταγωγής, αλλά το πιθανότερο ήταν ότι καταγόταν από Έλληνες γονείς. Σύγχρονος του Επιμενίδη και του Σόλωνα, επισκέφθηκε, όπως και ο τελευταίος, τη χώρα των Πυραμίδων, πραγματική «πανεπιστημοχώρα» της εποχής, και μυήθηκε από τους ιερείς σε πολλά θέματα. Πιθανότατα, όπως διαφαίνεται από τη σκέψη του, μυήθηκε και στη Βαβυλωνία. Εκεί μπήκε σε επαφή με το Πάνθεον της χώρας, απ' όπου πήρε μάλλον την ιδέα για το Ύδωρ ως ανώτατη Αρχή του Κόσμου, που οι Βαβυλώνιοι ιερείς συμβόλιζαν με τους θεούς Απσού (το γλυκό Νερό, αρσενικής φύσης) και Τιαμάτ (το αλμυρό Νερό, θηλυκής φύσης, τη Μεγάλη Μητέρα). Από την ένωσή τους δημιουργήθηκαν τα πάντα, ορατά και αόρατα.

Ο Θαλής υπήρξε δάσκαλος του Πυθαγόρα και του Αναξίμανδρου, ο οποίος ήταν συγγενής του και τον διαδέχτηκε στη διεύθυνση της Ιωνικής Σχολής της Μιλήτου. Καταπιάστηκε με μαθηματικά, γεωμετρικά, γεωδαιτικά, αστρονομικά, μηχανικά και οικονομικά ζητήματα. Αν και του αποδίδεται η πατρότητα στην ιστορία της επιστήμης σε πολλά από αυτά τα θέματα, το πιθανότερο είναι να τα διδάχτηκε στα μεγάλα μυητικά κέντρα της εποχής όπου είχε μαθητεύσει. Επίσης ασχολήθηκε με την πολιτική του τόπου του.

Όπως και σε άλλους προσωκρατικούς, έτσι και στο Θαλή, έχει αποδοθεί ο χαρακτηρισμός του «υλιστή φιλοσόφου», σε αντιπαράθεση με τους προγενέστερους του ή τους Πυθαγόρειους που θεωρούνται «θεολόγοι», υποστηρικτές της πνευματικής και θεϊκής υπόστασης του σύμπαντος. Πιστεύουμε ότι πρόκειται για μια μάλλον βεβιασμένη κρίση. Όπως συμβαίνει με το Πυρ του Ηράκλειτου, που οι περισσότεροι σύγχρονοι μελετητές συμφωνούν ότι δεν πρέπει να θεωρηθεί κατά λέξη ως μια ορατή φλόγα¹, το ίδιο πρέπει να ισχύει και για το Ύδωρ του Θαλή και για τις άλλες «Αρχές» των επόμενων προσωκρατικών. Δεν επρόκειτο για κάτι φυσικό, υλικό, αλλά για την πνευματική υπόστασή του, παγκόσμιας ισχύος, που το συμβόλιζαν, για να γίνουν πιο κατανοητοί, με το υλικό του πανομοιότυπο πάνω στη φυσική και ορατή Γη.

Για τον Θαλή λοιπόν, η πρώτη απόλυτη Αρχή των πάντων είναι το Ύδωρ, από το οποίο είναι δημιουργημένα τα πάντα, σε διάφορους σχηματισμούς και μεταλλάξεις του. Το Ύδωρ του Θαλή είναι μια Ζωτική Αρχή του Κόσμου, αυτό που τον εμψυχώνει, δηλαδή του δίνει ζωή διεισδύοντας παντού, ακόμη και στο μικρότερο μόριο μιας πέτρας. Εκεί βασίζεται η Υλοζωική θεωρία, που αποτελεί μια επεξεργασμένη μορφή του θεολογικού πανθεϊσμού των αρχέγονων μυστηριακών θρησκειών.

Σύμφωνα με μερικούς αρχαίους συγγραφείς, όπως τον Εύδημο, τον Αέτιο, τον Πρόκλο και τον Πλούταρχο, ο Θαλής διδάχτηκε την ιδέα αυτή στην Αίγυπτο, όπου ο θεός Νουν, συμβολίζοντας τον πρωταρχικό Ωκεανό, Χάος ή Άβυσσος, είναι το Παγκόσμιο Ύδωρ από όπου θα πλαστούν όλοι οι θεοί και όλα

όσα περιέχονται μέσα του. Κατά άλλη εκδοχή, μπορεί να την έμαθε στη Βαβυλωνία από την έννοια του αρχέγονου υδάτινου θείου ζευγαριού Απσού - Τιαμάτ, όπως ήδη αναφέραμε. Επίσης στη Βεδική Κοσμολογία συναντάμε τον Ωκεανό, τα Παγκόσμια Ύδατα, ως πρωταρχική Αρχή απ' όπου γεννήθηκε το Ένα με την απεραντοσύνη του σύμπαντος. Βλέπουμε λοιπόν ότι ουσιαστικά ο Θαλής δεν είπε τίποτα καινούριο, απλώς το έθεσε με νέα ορολογία, σε νέες, πιο λογικές και προσιτές βάσεις, γεννώντας έτσι την πρώτη φιλοσοφία που ήταν αποκολλημένη από τη μυστηριακή θεολογία και τον Μύθο.

Μια σημαντική συνέπεια της ιδέας αυτής στον Θαλή είναι η θεωρία του για τον παγκόσμιο Υλοζωισμό, που επωάζει έναν βαθύ πανθεϊσμό, όπως τον είχε συλλάβει ο Bento de Spinoza, ο Giordano Bruno και τόσοι άλλοι μοντέρνοι φιλόσοφοι και σύγχρονοι επιστήμονες. Ο φυσικός Fritjof Capra είπε για τον Θαλή: «Κάθε πράγμα της Φύσης ήταν γι' αυτόν ταυτόχρονα πνεύμα, ζωή και ύλη». Τα πάντα ήταν ζωντανά, γεμάτα πνεύμα, γεμάτα θεούς, σύμφωνα με τη φράση που του αποδίδεται: «Πάντα πλήρη Θεών».

Ας προσέξουμε όμως ότι σε όλες τις Εσωτερικές Διδασκαλίες η ζωή συμβολίζεται με το Ύδωρ, που στο φυσικό επίπεδο είναι το κυρίως υπεύθυνο στοιχείο για τη ζωή. Στην ινδική παράδοση, την ενέργεια της ζωής που διαποτίζει τα πάντα, ορατά και αόρατα, σε όλα τα επίπεδα (γιατί και τα πνεύματα και οι θεοί «ζουν» με αυτή την έννοια) την ονομάζουν Πράνα, και στην Κίνα Τσι, που σύμβολό της ήταν το Νερό. Εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς ότι το Ύδωρ του Θαλή δεν ήταν απλό νερό, το H₂O των χημικών, αλλά αυτή η Ενέργεια της Ζωής ή Χιβάμ - Πράνα των Ινδών, που «εμψυχώνει» το Σύμπαν.

Όταν ο Θαλής μιλούσε για τους θεούς που εμψύχωναν τα πάντα, βασίστηκε στο παράδειγμα της μαγνητικής έλξης, που επιτρέπει να αποδοθεί μια κάποια ζωή στη λεγόμενη ανόργανη ύλη. Όταν έλεγε λοιπόν ότι τα πάντα ήταν γεμάτα θεούς, εννοούσε ζωντανές δυνάμεις της Φύσης, όπως σωστά διευκρινίζει ο Werner Jaeger στο έργο του «Θεολογία των πρώτων Ελλήνων Φιλοσόφων». Οι θεοί για τον Θαλή ήταν κάτι πολύ διαφορετικό από αυτό που εννοούν συνήθως οι άνθρωποι. Ήταν συμβολικές προσωποποιήσεις των αόρατων δυνάμεων στη Φύση, θεώρηση που θα ισχύει για όλη την προσωκρατική φιλοσοφία και γενικά για την εσωτερική φιλοσοφία.

Συνεχίζοντας τη σύντομη αναφορά σ' αυτούς τους Φιλοσόφους-Μύστες, που υπήρξαν γέφυρες ανάμεσα στο Μυστήριο και τον λόγο, θα αναφερθούμε στον Αναξίμανδρο. Ο Αναξίμανδρος (610-545 π. Χ.), συγγενής του Θαλή και διάδοχός του στη διεύθυνση της Μιλήσιας Σχολής, έφτασε τις φιλοσοφικές και φυσικές αντιλήψεις της Σχολής των Ιώνων στη μεγαλύτερή τους ακμή, ολοκληρώνοντας την αποκόλληση από τη μυθολογική θεώρηση του κόσμου που είχαν ξεκινήσει οι προγενέστεροί του. Καταπιάστηκε, από θεωρητική και εμπειρική επιστημονική άποψη, με όλους σχεδόν τους τομείς της τότε γνώσης, όπως Αστρονομία, Βιολογία, Φυσιογνωσία, Κοσμολογία, Γεωγραφία, Γεωμετρία και Μαθηματικά, γράφοντας πολλά έργα, των οποίων δυστυχώς δεν διασώθηκαν πάρα λίγα αποσπάσματα, και αυτά από αναφορές άλλων μεταγενέστερων συγγραφέων και φιλοσόφων, όπως του Αριστοτέλη, του Σιμπλίκιου, του Ψευδο-Πλούταρχου, του Αέτιου, του Θεόφραστου, του Δ. Λαέρτιου και κυρίως του Ιάμβλιχου.

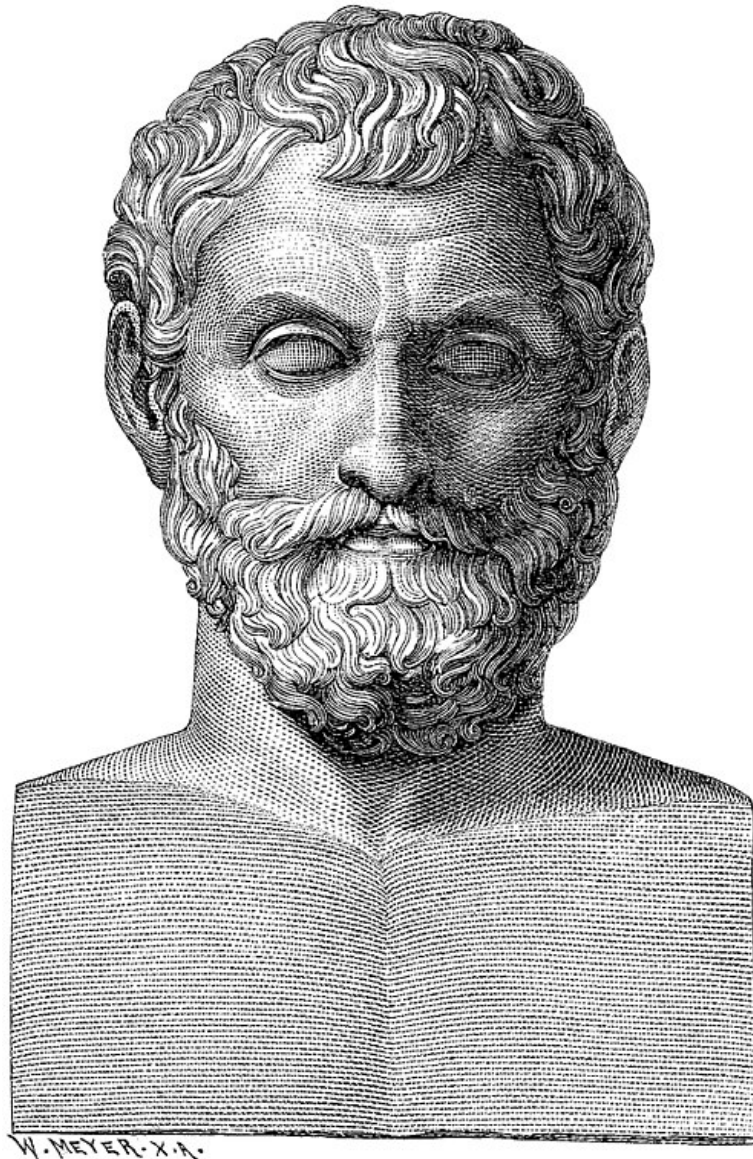
Για τον Αναξίμανδρο, η πρωταρχική δημιουργική Ουσία του Σύμπαντος είναι αυτό που ονομάζει «Άπειρον», στο οποίο μερικοί ερμηνευτές έχουν δει τα ίχνη του αρχέγονου Χάους των θεολογικών Κοσμογονιών, όπως της Ορφικής ή της Ησιόδειας. Την ποιότητα όμως του Απείρου ο Ίωνας αυτός φιλόσοφος δεν την προσδιορίζει καθαρά, αν και του αποδίδει χαρακτηριστικά όπως την αθανασία και την αφθαρσία, την αέναη κίνηση, αιτία της γέννησης των κόσμων, που θα έχει ως συνέπεια την «απέκκρισιν», δηλ. τη γέννηση σαν από ένα «σπέρμα» των αντίθετων μεταξύ τους στοιχείων, συνδυασμοί των οποίων θα θεμελιώσουν όλα τα άλλα υπάρχοντα. Αυτό το σύνολο αντιθέτων, αρχικώς όμως εναρμονισμένων ενιαία και ομοιόμορφα, παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά του Αιθέρα, της "πεμπτουσίας" των στοιχείων ή 5ου Στοιχείου, που στην ινδική φιλοσοφία ονομάστηκε Ακάσα. Ο Αιθέρας, αυτή η εσωτερική μεταφυσική έννοια που συνδέεται με τον θεό Δία, το λαμπερό, την πρωτοπλασματική ουσία, μπορεί να ταυτιστεί με την έννοια του Απείρου του Αναξίμανδρου, όπως συμπεραίνει ο Σιμπλίκιος στο έργο του «Περί ουρανού».

Ουσιαστικά δεν διαφέρει από τις "Αρχές" που έθεσαν οι άλλοι προσωκρατικοί για τη δημιουργία και σύσταση των πάντων. Η διαφορά δεν είναι μάλλον εννοιολογική αλλά

ορολογίας. Γιατί, για παράδειγμα, η έννοια, ενεργειακή και ζωτική, του Ύδατος του Θαλή, συγκλίνει με του Αιθέρα, όπως και στην ινδική φιλοσοφία οι έννοιες του Χιβάμ-Πράναν (Κοσμική Ζωή) και του Ακάσα (Κοσμική λάμψη, αιθερική), όπου Ζωή και Φως είναι όψεις της ίδιας Πραγματικότητας.

Τα πρώτα αντίθετα που βγαίνουν από τα σπέρματα ή σπόρους του Απείρου είναι το Θερμό και το Ψυχρό, πρωταρχικό ζευγάρι αντιθέτων, όπως είναι αντίστοιχα το Γιανγκ και το Γιν στην κινέζικη φιλοσοφία. Και πάλι εδώ, οι έννοιες θερμό και ψυχρό δεν πρέπει να εννοηθούν όπως στην καθημερινή μας ζωή, αλλά περισσότερο σαν το δυναμικό ζεύγος ενεργειακών αντιθέτων του Γιν- Γιανγκ, που περιλαμβάνουν, λειτουργικά και συμβολικά, πολλές άλλες έννοιες αντιθέτων, όπως εξηγείται στο βιβλίο «Εισαγωγή στη Σοφία της Ανατολής», στο κεφάλαιο της κινέζικης φιλοσοφίας. Έτσι, όταν μας λέει ο Αναξίμανδρος ότι το ένα αντίθετο διαδέχεται το άλλο στην ανάπτυξη και λειτουργία του κόσμου, θα πρέπει να καταλάβουμε ότι το ένα αναδύεται μέσα από το άλλο, όπως συμβαίνει με την εναλλαγή των ενεργειών του Γιν και του Γιανγκ, αλλάζοντας τη "φορά" του παιχνιδιού των αντιθέτων, ενώ και τα δύο αντίθετα συνυπάρχουν. Έτσι, για τον Αναξίμανδρο, η «αδικία» είναι το γίνεσθαι του κόσμου, όπου κάθε στοιχείο πρέπει να φθαρεί για να αναδειχθεί το αντίθετό του από μέσα του, ενώ παράλληλα συμβαίνει το ίδιο με το άλλο αντίθετο. Σ' αυτή τη συμπαντική δυναμική κίνηση, που πραγματοποιείται από αναγκαιότητα (χρεών), η αδικία διορθώνεται εναλλακτικά με την «τίσι» (ανταπόδοση), δηλ. τη γέννηση ή ανάδυση του αντιθέτου. Αυτή η αμοιβαία διακύμανση οδηγεί στην ισορροπία των κόσμων, που είναι όμως μια κλασματική και συνεχόμενη εξισορρόπηση, γιατί μέσα της επωάζει την επόμενη πάλι των αντιθέτων. Έτσι, με τις έννοιες της «αδικίας», «δίκης» και «τίσεως», ο Αναξίμανδρος θεσπίζει τη συνεχόμενη δυναμικότητα του σύμπαντος, την αέναη κίνηση, όχι μόνο στα φυσικά αλλά και στα ηθικά και μεταφυσικά στοιχεία, δηλαδή στον κόσμο ως σύνολο.

Το «άπειρον» του Αναξίμανδρου είναι λοιπόν μια απεριόριστη κοσμοπλαστική δυναμικότητα, ταυτόσημη με την έννοια του Αιθέρα των κοσμολογικών μύθων ή του ινδικού Ακάσα, που περιείχε τα γενεσιουργά στοιχεία των πάντων με τη μορφή των «σπερμάτων», εν δυνάμει σπόρων, σαν εξαϋλωμένη

ύλη, των ζευγών των αντιθέτων που επιτρέπουν την κίνηση και τη δυναμική ύπαρξη του κόσμου.

Η αντίληψη του «Απείρου» ως Αιθέρα ή Ακάσα, αντιστοιχεί λοιπόν με τη σύγχρονη φυσική έννοια του ενεργειακού πεδίου. Ο Paul A.M. Dirac, ο μεγάλος φυσικός της αντι-ύλης, θεωρούσε ότι τα υλικά σωματίδια σε συνεχή κίνηση είναι μια διέγερση ή παραμόρφωση του «Πεδίου», που είναι για αυτόν ένα μέσο «πανταχού παρόν και τα πάντα πληρούν», σαν τον παγκόσμιο Αιθέρα του Αριστοτέλη ή το Άπειρον του Αναξίμανδρου.

Η έννοια της "Δύναμης Πεδίου" της σύγχρονης Φυσικής ως ταυτόσημη με την έννοια Ακάσα ή Αιθέρας στην αρχαία

Εσωτερική ανατολική φιλοσοφία αναφέρεται στο βιβλίο μου «Θεμελιώσεις του Εσωτερισμού, 2ος τόμος». Την ίδια θεώρηση συναντάμε και στον Αναξίμανδρο με το "Άπειρον" του, όπου διαφαίνεται η υψηλή εσωτερική διαμόρφωση που έλαβε στις Μυστηριακές Σχολές, οι οποίες κατείχαν γνώσεις για την κοσμογονία, που μόλις τις τελευταίες δεκαετίες του 20ου αιώνα η σύγχρονη επιστήμη άρχισε να αντιλαμβάνεται.

Άλλο σημαντικό στοιχείο της κοσμολογικής φιλοσοφίας του Αναξίμανδρου είναι η έννοια της «δημιουργικής δίνης». Το αναξιμάνδρειο «σπέρμα», που εκπορευόμενο από το Άπειρον γεννάει τα ζεύγη των αντιθέτων, θα χαρακτηριστεί από τον Δημόκριτο, τον Εμπεδοκλή, τον Αριστοτέλη και τον Επίκουρο - οι οποίοι θα επηρεαστούν καθαρά από τη φιλοσοφία του Ίωνα αυτού προσωκρατικού - σαν δίνες ή ενεργειακοί στροβιλισμοί, που θα παράγουν τη χαοτική δυναμική των εναλλασσόμενων αντιθέσεων, που μέσα από την «αδικία» και την «τίσι» θα οριοθετήσουν τη φαινομενική ισορροπία και τάξη του κόσμου. Εδώ η σκέψη του Αναξίμανδρου αποδεικνύεται εντελώς σύγχρονη και σύμφωνη με τις πρόσφατες επιστημονικές έρευνες στον τομέα της γεωμετρίας fractal (ελλ. μορφόκλασμα ή μορφοκλασματικό σύνολο) των δυναμικών χαοτικών συστημάτων, που τις τελευταίες δεκαετίες δημιούργησε τον επιστημονικό κλάδο της Φυσικής του Χάους (βλ. "Χάος, μια νέα επιστήμη" του I. GLEICK. Εκδ. Κάτοπτρον, Αθήνα 1990).

Σε αυτή τη θεώρηση του Αναξίμανδρου και άλλων προσωκρατικών και μη φιλόσοφων - όπως του Πλάτωνα, του Αριστοτέλη, του Επικούρου και των Στωϊκών - συναντάμε τα ίχνη των εσωτερικών κοσμογονικών αντιλήψεων της Ανατολικής φιλοσοφίας, που μας μιλούν για τις πρωταρχικές περιδινήσεις των πομφολύγων ή φυσαλίδων στο κενό του Χάους ή Κοίλου Χώρου (Το Κοίλον ως απόλυτα γεμάτο όπως αναφέρεται στον 2ο τόμο του βιβλίου «Θεμελιώσεις του Εσωτερισμού»).

Σχετικά με όλα αυτά, παραθέτουμε τη μόνη φράση που μας έχει μείνει από τα γραπτά του: «εξ ων η γένεσις εστί τοις ούσι και την φθοράν εις ταύτα γίνεσθαι κατά το χρεών· διδόναι γάρ αυτά δίκην και τίσιν της αδικίας κατά την του χρόνου τάξιν», δηλαδή «από αυτά που γεννιούνται τα υπάρχοντα πράγματα, σε αυτά κατ' ανάγκη επιστρέφουν όταν φθαρούν γιατί τα όντα

δίνουν λόγο και ικανοποίηση για την αδικία που έκαναν το ένα στο άλλο, στην καθορισμένη χρονική σειρά».

Τη συμβολή των ιδεών και των πρωτοποριακών για την εποχή εκείνη σκέψεων του Αναξίμανδρου στην επιστημονική εξέλιξη, θα την εξετάσουμε παρά κάτω, ενταγμένη στα όλα προσωκρατικά επιτεύγματα. Ας τελειώσουμε όμως τη σύντομη αυτή αναφορά στο Μιλήσιο φιλόσοφο με μια σημαντική παρατήρηση σχετικά με τη βιολογία και την Ανθρωπογένεση. Ο Αέτιος λέει ότι, κατά τον Αναξίμανδρο, τα οργανικά όντα γεννήθηκαν αρχικά από το νερό, κάτω από την επίδραση των ηλιακών ακτίνων, και ήταν σκεπασμένα με λέπια ή αγκάθια, με ένα καβούκι σαν χελώνας, και αργότερα, σιγά-σιγά βγήκαν στη στεριά και άλλαξαν τρόπο ζωής και συμπεριφοράς. Και ο άνθρωπος προήλθε από αυτά. Πρώτα-πρώτα οφείλουμε ν' αναγνωρίσουμε σ' αυτές τις σκέψεις μια εκπληκτική διαίσθηση για την προέλευση της ζωής στη γη, όπως την αντιλαμβάνεται η σύγχρονη κοσμοβιολογική επιστήμη (κατά την άποψη επιστημόνων, όπως του βιολόγου B.S. Holdane ή του Salvatore Loria, βραβείο Νόμπελ Φυσιολογίας του 1969, ανάμεσα σε άλλους, και που πλέον έχει καθιερωθεί πλήρως). Κάτι άλλο που πρέπει να παρατηρήσουμε είναι η μεγάλη ομοιότητα αυτών των διαπιστώσεων με τις αρχαίες εσωτερικές διδασκαλίες για την ανθρωπογένεση που περιέχονται στα ανατολικά κείμενα, τα λεγόμενα «Στάντζα των Ντζυάν», που η μεγάλη ερευνήτρια του 19ου αιώνα Ε.Π. Μπλαβάτσκι έφερε από το Θιβέτ. Πρόσφατα ανακαλύφθηκαν αντίγραφα στα θιβετανικά αυτών των ως τότε απόκρυφων κειμένων, που χρονολογήθηκαν τον 11ο-12ο αιώνα, και διαπιστώθηκε η αυθεντικότητα της πηγής της Ε.Π. Μπλαβάτσκι και η ακρίβεια της μετάφρασής της. Σ' αυτά τα κείμενα περιγράφεται η αρχέγονη προέλευση του ανθρώπου και οι πρώτες του μορφές, που συμφωνούν καταπληκτικά με αυτές που μας έδωσε ο Αναξίμανδρος (βλ. "Οι Στάντζα των Ντζυάν", συλλογή από την Ε.Π. Μπλαβάτσκι και "Η Μυστική Διδασκαλία" της ίδιας, 3ος τόμος, σχετικά με την Ανθρωπογένεση, Εκδ. Πνευματικός Ήλιος), δείχνοντας την παγκοσμιότητα ορισμένων αρχαίων εσωτερικών διδασκαλιών, γεγονός που προϋποθέτει την ύπαρξη και λειτουργία, από πανάρχαιες εποχές, ενός είδους "Διεθνούς Θεσμού", όπως ήταν οι Σχολές Μυστηρίων.

Η φιλοσοφία του Λεύκιππου και του Δημόκριτου αποτελεί θεμέλιο λίθο της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας και της επιστημονικής σκέψης, με ιδιαίτερη έμφαση στην ατομική θεωρία και την κοσμολογία.

Βασικά Βιογραφικά Στοιχεία

Ο Λεύκιππος, πιθανόν γεννημένος γύρω στο 500 π.Χ. στη Μίλητο ή στα Άβδηρα της Θράκης, θεωρείται ο ιδρυτής της ατομικής θεωρίας και δάσκαλος του Δημόκριτου. Ο Δημόκριτος (~460-370 π.Χ.) ήταν μαθητής και διάδοχος του Λεύκιππου, καταγόμενος από τα Άβδηρα, και ταξίδεψε εκτενώς σε Αίγυπτο, Βαβυλώνα και Ινδία, αναζητώντας τη γνώση. Η ζωή και το έργο του Δημόκριτου περιβάλλονται από θρύλους, ενώ η φιλοσοφία του επηρέασε βαθιά τη μεταγενέστερη σκέψη.

Η Ατομική Θεωρία

Η πιο σημαντική συμβολή των Λεύκιππου και Δημόκριτου είναι η διατύπωση της ατομικής θεωρίας, σύμφωνα με την οποία όλη η ύλη αποτελείται από απειροελάχιστα, αόρατα, αιώνια και αμετάβλητα σωματίδια, τα άτομα. Αυτά τα άτομα διαφέρουν μεταξύ τους ως προς το σχήμα, την τάξη και τη θέση τους, και η κίνησή τους μέσα στο κενό επιτρέπει τη δημιουργία και την καταστροφή των σωμάτων μέσω της ένωσης και του διαχωρισμού τους. Το πλήρες (τα άτομα) και το κενό θεωρούνται ως οι δύο βασικές πραγματικότητες του κόσμου.

Ο Λεύκιππος και ο Δημόκριτος αποδέχονται ότι η πραγματικότητα που αντιλαμβανόμαστε με τις αισθήσεις μας προκύπτει από τους συνδυασμούς των ατόμων, ενώ η κίνηση είναι αναγκαία για τη δημιουργία της ύλης. Η θεωρία τους αποτελεί μια πρώιμη μορφή υλισμού, χωρίς όμως να απορρίπτει εντελώς τη μεταφυσική διάσταση, καθώς αναγνωρίζουν και ψυχικές και νοητικές διαστάσεις που συνδέονται με την ατομική σύνθεση.

Η ατομική θεωρία τους έθεσε τις βάσεις για τη μετέπειτα ανάπτυξη της φυσικής και της χημείας, καθώς εισήγαγε την έννοια ότι τα φαινόμενα του κόσμου εξηγούνται μέσω της κίνησης και των συνδυασμών των ατόμων, χωρίς την ανάγκη θεϊκών παρεμβάσεων ή μυστηριακών δυνάμεων. Αυτή η επιστημονική προσέγγιση της φύσης αποτέλεσε πρόδρομο της σύγχρονης επιστημονικής μεθόδου και του ορθολογισμού.

Κοσμολογία και Κοσμογονία

Σύμφωνα με τον Λεύκιππο, το σύμπαν αποτελείται από άτομα που κινούνται στο κενό, δημιουργώντας με τη στροβιλώδη κίνησή τους κόσμους και τα άστρα. Οι κόσμοι αυτοί είναι αμέτρητοι και αιώνιοι, ενώ η ύλη προκύπτει από τις συγκρούσεις και τις ενώσεις των ατόμων. Η κοσμογονία τους περιλαμβάνει την ιδέα ότι οι κόσμοι δημιουργούνται και καταστρέφονται συνεχώς, επιστρέφοντας στα άτομα από τα οποία προήλθαν.

Η φιλοσοφία τους έχει εκπληκτικές ομοιότητες με σύγχρονες κοσμολογικές θεωρίες, όπως η θεωρία του πληθωριστικού σύμπαντος, που περιγράφει την εκθετική διαστολή του σύμπαντος σε πολύ πρώιμο στάδιο. Αν και η σύγχρονη επιστήμη εξελίχθηκε πολύ μετά από αυτούς, οι ιδέες τους αποτελούν πρόδρομες εκφράσεις της σύγχρονης κοσμολογίας.

Η Ψυχή και η Φύση της

Ο Δημόκριτος και ο Λεύκιππος θεωρούσαν την ψυχή ως μια μορφή ύλης, συγκεκριμένα ως πύρινα, σφαιροειδή άτομα που έχουν την ικανότητα να κινούνται και να κινούν άλλα πράγματα. Η ψυχή, κατά τη γνώμη τους, είναι υπεύθυνη για την κίνηση και την αίσθηση, και μετά τον θάνατο επιβιώνει με τη μορφή νέων συνδυασμών ατόμων. Αυτή η άποψη ενσωματώνει μια πρώιμη μορφή υλιστικής ψυχολογίας, που συνδέει τη ζωή και τη συνείδηση με τη φυσική δομή της ύλης.

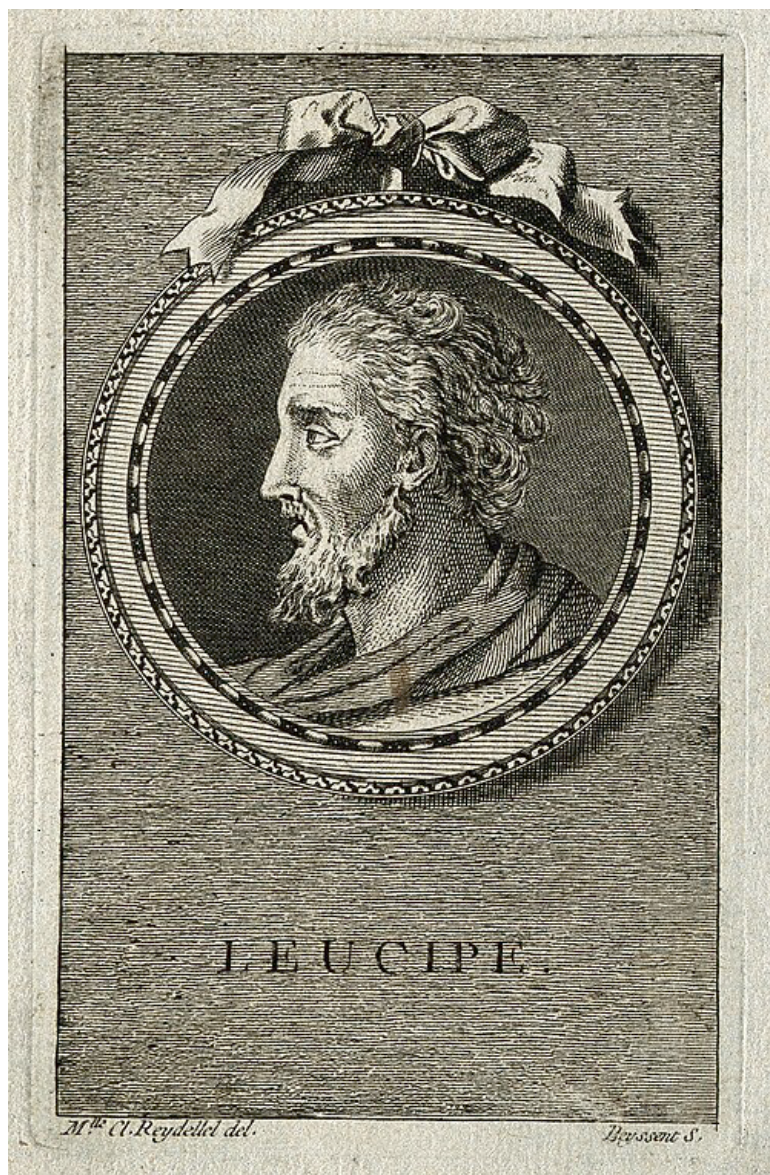
Η Επίδραση στην Επιστημολογία και τη Μεταφυσική

Οι ιδέες του Δημόκριτου για τη γνώση, που διακρίνει ανάμεσα στη γνήσια νόηση και στις παραπλανητικές αισθήσεις, άνοιξαν το δρόμο για τη φιλοσοφική διερεύνηση της φύσης της γνώσης και της πραγματικότητας. Η αντίληψη ότι η αλήθεια βρίσκεται πέρα από τις αισθήσεις και απαιτεί νοητικό συλλογισμό αποτέλεσε σημαντικό βήμα προς την ανάπτυξη της επιστημολογίας.

Επιπλέον, η κοσμολογία τους, που περιλαμβάνει την ύπαρξη άπειρων κόσμων που δημιουργούνται και καταστρέφονται μέσω φυσικών διεργασιών, προανήγγειλε σύγχρονες θεωρίες για το σύμπαν, ενισχύοντας την ιδέα ενός φυσικού, μη θεϊκού κόσμου που εξελίσσεται σύμφωνα με νόμους.

Συνεισφορά στην Επιστήμη

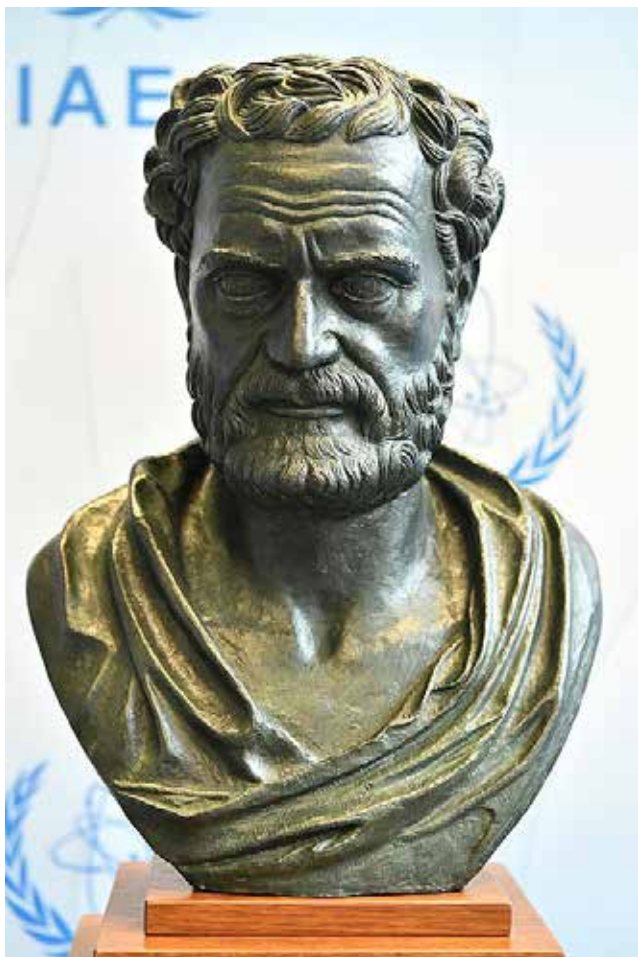
Οι ιδέες του Λεύκιππου και του Δημόκριτου επηρέασαν βαθιά την επιστήμη, καθώς αποτέλεσαν την πρώτη συστηματική διατύπωση της ατομικής θεωρίας. Σύμφωνα με αυτήν, η ύλη αποτελείται από αδιαίρετα, αιώνια και αμετάβλητα σωματίδια, τα άτομα, που κινούνται μέσα σε ένα άπειρο κενό. Η κίνηση και οι συγκρούσεις αυτών των ατόμων

οδηγούν στη δημιουργία και τη μεταβολή των υλικών σωμάτων και του κόσμου γενικότερα.

Η θεωρία τους εισήγαγε την έννοια ότι η πολυμορφία των φαινομένων εξηγείται από τη διαφορετική μορφή, τη διάταξη και τη θέση των ατόμων, προσεγγίζοντας έτσι την ύλη με έναν μη μεταφυσικό, φυσικό και μηχανιστικό τρόπο. Αυτή η επιστημονική αντίληψη για τη φύση της ύλης αποτέλεσε τη βάση για την ανάπτυξη της σύγχρονης φυσικής και χημείας, καθώς εισήγαγε την ιδέα της διατήρησης της ύλης και της ύπαρξης αδιαίρετων στοιχειωδών σωματιδίων.

Επιπλέον, η κοσμολογία τους, που περιγράφει το σύμπαν ως άπειρο και αιώνιο, με αμέτρητους κόσμους που δημιουργούνται

και καταστρέφονται από τους μηχανικούς συνδυασμούς των ατόμων, αποτέλεσε πρόδρομη σκέψη για σύγχρονες κοσμολογικές θεωρίες. Η μηχανιστική προσέγγιση της φύσης και η απόρριψη της θεϊκής παρέμβασης στην κίνηση και τη γένεση του κόσμου ενίσχυσαν την επιστημονική μεθοδολογία και τον ορθολογισμό.

Οι ιδέες τους διαδόθηκαν και εξελίχθηκαν μέσω της διδασκαλίας του Επίκουρου και του ποιητικού έργου του Λουκρητίου, που συνέβαλαν στη διατήρηση και την επέκταση της ατομικής θεωρίας ως θεμέλιο της φυσικής επιστήμης.

Συνεισφορά στη σύγχρονη Φιλοσοφία

Οι ιδέες του Λεύκιππου και του Δημόκριτου έχουν επηρεάσει σημαντικά τη σύγχρονη φιλοσοφία, κυρίως μέσα από την ατομική θεωρία και την επιστημονική κοσμολογία που διατύπωσαν. Η βασική τους θέση ότι η ύλη αποτελείται από αδιαίρετα άτομα που κινούνται μέσα σε κενό, και ότι

τα φαινόμενα προκύπτουν από τους συνδυασμούς και τις κινήσεις αυτών των ατόμων, έθεσε τις βάσεις για μια φυσική, μη μεταφυσική προσέγγιση της πραγματικότητας.

Επιπλέον, η διάκριση που έκαναν ανάμεσα σε δύο μορφές γνώσης — τη γνήσια, που προέρχεται από τη νόηση, και τη νόθα, που βασίζεται στις αισθήσεις και είναι παραπλανητική — προκάλεσε μια πρώιμη φιλοσοφική συζήτηση για τη φύση της γνώσης και την αξιοπιστία των αισθήσεων, θέμα που εξακολουθεί να απασχολεί τη σύγχρονη επιστημολογία.

Η κοσμολογική τους αντίληψη, που περιγράφει το σύμπαν ως άπειρο, αιώνιο και αποτελούμενο από πολλούς κόσμους που δημιουργούνται και καταστρέφονται μέσω φυσικών διαδικασιών, προανήγγειλε σύγχρονες θεωρίες για τη φύση και την προέλευση του σύμπαντος, ενισχύοντας την επιστημονική κοσμολογία και τον ορθολογισμό.

Τέλος, η υλιστική τους θεώρηση της ψυχής και η απόρριψη της θεϊκής παρέμβασης στην κοσμογονία επηρέασαν φιλοσοφικές σχολές που δίνουν έμφαση στη φυσική εξήγηση της πραγματικότητας και στην ανθρώπινη αυτονομία, στοιχεία που διαπερνούν τη σύγχρονη φιλοσοφία της φύσης και της γνώσης.

Συνεισφορά στον τομέα της Ψυχολογίας

Η φιλοσοφία του Λεύκιππου και του Δημόκριτου έχει σημαντική συνεισφορά στον τομέα της ψυχολογίας, κυρίως μέσω της ατομικής θεωρίας που ανέπτυξαν και της συστηματικής προσέγγισης της φύσης της ψυχής.

Η Ψυχή ως Υλική Οντότητα

Σύμφωνα με τη φιλοσοφία τους, η ψυχή δεν είναι μια άυλη ή μεταφυσική οντότητα, αλλά αποτελείται από υλικά στοιχεία, συγκεκριμένα από άτομα με ιδιαίτερο σχήμα: λεπτά, σφαιροειδή και πυριτικά, τα οποία είναι όμοια με μικρά σωματίδια που φαίνονται στις ακτίνες του ήλιου. Αυτά τα άτομα της ψυχής θεωρούνται η πηγή της ζωής και της κίνησης στο σώμα.

Η ψυχή, λοιπόν, είναι μια μορφή ύλης που συνδέεται άμεσα με το σώμα και είναι υπεύθυνη για τις λειτουργίες της ζωής και της αίσθησης. Αυτή η υλιστική θεώρηση της ψυχής αποτέλεσε μια από τις πρώτες προσπάθειες να εξηγηθεί η ψυχολογία με φυσικούς και υλικούς όρους, απομακρύνοντας την έννοια της ψυχής από τη θρησκευτική ή μεταφυσική σφαίρα.

Συστηματική Ψυχολογία μέσω της Ατομικής Θεωρίας

Ο Δημόκριτος προχώρησε σε μια πιο συστηματική ανάλυση της ανθρώπινης ψυχής, ενσωματώνοντας την ψυχολογία στο ευρύτερο κοσμοειδώλο της ατομικής θεωρίας. Η ψυχή, ως σύνολο ατόμων, εξηγεί τις ψυχικές λειτουργίες και τις νοητικές διεργασίες με βάση τις κινήσεις και τις συγκρούσεις αυτών των ατόμων μέσα στο σώμα.

Αυτή η προσέγγιση θεωρεί την ψυχή ως φθαρτή και υλική, απορρίπτοντας την ιδέα της αθανασίας της ψυχής και εστιάζοντας στην εξήγηση των ψυχικών φαινομένων μέσα από φυσικούς νόμους και υλικές αιτίες.

Η Ψυχική Γαλήνη και η Ηθική Σύνδεση

Παράλληλα, η φιλοσοφία του Δημόκριτου συνδέει την ψυχολογία με την ηθική, καθώς θεωρεί ότι η ευτυχία και η ψυχική γαλήνη (ευθυμία) επιτυγχάνονται μέσω της μετριοπάθειας, της αυτοκυριαρχίας και της ορθής σκέψης. Η ψυχή, για να είναι υγιής και ισορροπημένη, πρέπει να αποφεύγει τις υπερβολές και τις ταραχές, επιδιώκοντας μια ζωή σε αρμονία με τη φύση και τη λογική.

Συνολική Συνεισφορά στην Ψυχολογία

Η συνεισφορά του Λεύκιππου και του Δημόκριτου στην ψυχολογία έγκειται στην εισαγωγή μιας υλιστικής και επιστημονικής θεώρησης της ψυχής και των ψυχικών λειτουργιών, που βασίζεται στην ατομική θεωρία. Με τον τρόπο αυτό, άνοιξαν το δρόμο για μια φυσική και μη μεταφυσική κατανόηση της ανθρώπινης ψυχής, η οποία επηρέασε σημαντικά τη μετέπειτα φιλοσοφική και επιστημονική σκέψη για την ψυχή και τη νοητική ζωή.

Βασικά σημεία της συνεισφοράς τους στην ψυχολογία

Ψυχή ως υλική οντότητα: Η ψυχή αποτελείται από λεπτά, σφαιροειδή άτομα, που είναι η πηγή ζωής και κίνησης.

Συστηματική ψυχολογία: Η ψυχή και οι ψυχικές λειτουργίες εξηγούνται μέσω της ατομικής θεωρίας και φυσικών νόμων.

Απόρριψη αθανασίας ψυχής: Η ψυχή είναι φθαρτή και υλική, χωρίς μεταθανάτια ύπαρξη.

Ψυχική γαλήνη και ηθική: Η ψυχική ισορροπία επιτυγχάνεται με μέτρο, αυτοκυριαρχία και ορθολογική σκέψη.

Αυτές οι ιδέες αποτελούν πρώιμη μορφή φυσιολογικής ψυχολογίας και υλιστικού ανθρωπισμού, που άσκησαν σημαντική επιρροή στην εξέλιξη της ψυχολογίας και της φιλοσοφίας της ψυχής.

Ηθική και Πολιτική Σκέψη

Η φιλοσοφία του Δημόκριτου περιλαμβάνει και ηθικές θεωρήσεις, όπως η επιδίωξη της ευθυμίας, δηλαδή της ψυχικής γαλήνης μέσω της μετριοπάθειας και της ορθής σκέψης. Η ηθική τους βασίζεται στην αυτοκυριαρχία και την αποφυγή των υπερβολών, προωθώντας μια ζωή ισορροπίας και εσωτερικής αρμονίας. Επιπλέον, ο Δημόκριτος υποστήριξε την αξία της πολιτικής τέχνης και της κοινωνικής ομόνοιας ως μέσων για την ευημερία της πολιτείας.

Συνεισφορά για το πώς μπορεί κανείς να ζει με ηθική στην καθημερινότητα

Η φιλοσοφία του Λεύκιππου και του Δημόκριτου προσφέρει σημαντικές κατευθύνσεις για το πώς μπορεί κανείς να ζει με ηθική στην καθημερινότητα, βασιζόμενη στην έννοια της ψυχικής γαλήνης (ευθυμίας), της μετριοπάθειας και της ορθής σκέψης.

Η Ψυχική Γαλήνη ως Βασικός Στόχος της Ζωής

Κεντρική θέση στην ηθική φιλοσοφία του Δημόκριτου κατέχει η ευθυμία, που σημαίνει ψυχική γαλήνη και σταθερότητα. Η ευτυχία δεν εξαρτάται από τα εξωτερικά αγαθά, όπως τα χρήματα ή οι σωματικές απολαύσεις, αλλά από την εσωτερική ισορροπία της ψυχής και την ορθή σκέψη. Η ψυχική γαλήνη επιτυγχάνεται μέσω της μετριοπάθειας, της αυτοκυριαρχίας και της αποφυγής των υπερβολών και των ελλείψεων, που προκαλούν αναταραχές στην ψυχή.

Το Μέτρο και η Συμμετρία στη Ζωή

Ο Δημόκριτος τονίζει ότι η ζωή πρέπει να διέπεται από το μέτρο και τη συμμετρία. Η στέρηση ή η υπερβολή τείνουν να μετατρέπονται στο αντίθετό τους και προκαλούν έντονες συγκινήσεις και αναταραχές στην ψυχή, οι οποίες διαταράσσουν την εσωτερική γαλήνη. Η επάρκεια, δηλαδή η ικανοποίηση με όσα έχει κανείς, αποτελεί βασικό στοιχείο της ηθικής ζωής. Η οργάνωση της καθημερινότητας με μέτρο και ισορροπία βοηθά στην επίτευξη της ευθυμίας και της ψυχικής υγείας.

Η Ηθική Δράση και η Εσωτερική Τάξη της Ψυχής

Η ηθική συμπεριφορά συνδέεται άμεσα με την ψυχική τάξη και υγεία. Η ανήθικη δράση προκαλεί διατάραξη της ψυχικής γαλήνης και οδηγεί στην κακοδαιμονία, ενώ η ορθή ηθική συμπεριφορά συμβάλλει στην ψυχική ευταξία και την ευδαιμονία. Η ηθική δεν περιορίζεται απλώς στο να μην αδικούμε, αλλά στο να μην επιθυμούμε να αδικήσουμε, δηλαδή στην εσωτερική στάση και πρόθεση του ατόμου.

Η Κοινωνική Διάσταση της Ηθικής

Ο Δημόκριτος υπογραμμίζει επίσης τη σημασία της φιλικής συνεργασίας και της κοινωνικής αρμονίας ως προϋποθέσεις για την ευτυχία. Η πολιτική τέχνη και η ομαλή κοινωνική ζωή συμβάλλουν στην ψυχική ευεξία και στην ηθική ολοκλήρωση του ανθρώπου.

Η Προτεραιότητα της Νόησης έναντι των Αισθήσεων

Η ηθική ζωή βασίζεται στην ορθή σκέψη και τη γνώση που προέρχεται από τη νόηση, η οποία είναι πιο αξιόπιστη από τις αισθήσεις, οι οποίες συχνά παραπλανούν. Η γνήσια γνώση οδηγεί στην κατανόηση της πραγματικότητας και στην ορθή συμπεριφορά, απαλλάσσοντας τον άνθρωπο από τις ψευδαισθήσεις που προκαλούν τα πάθη και τις παρορμήσεις.

Συνεισφορά στη Φιλοσοφία και την Ανθρωπότητα

Η φιλοσοφία του Λεύκιππου και του Δημόκριτου έχει διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη της παγκόσμιας φιλοσοφίας, καθώς εισήγαγε μια νέα θεώρηση της φύσης και της πραγματικότητας που επηρέασε βαθιά τη σκέψη σε πολλούς τομείς.

Η ατομική θεωρία του Λεύκιππου και του Δημόκριτου αποτελεί τη βάση για την ανάπτυξη της σύγχρονης φυσικής και χημείας. Η ιδέα ότι η ύλη αποτελείται από αδιαίρετα σωματίδια άνοιξε τον δρόμο για την επιστημονική κατανόηση της φύσης και την εξέλιξη της επιστήμης. Επιπλέον, η κοσμολογική τους θεώρηση προκάλεσε σημαντικές σκέψεις για τη φύση του σύμπαντος, που συνεχίζουν να εμπνέουν τη σύγχρονη επιστήμη.

Η φιλοσοφία τους συνδύασε τον υλισμό με μια πνευματική διάσταση, προσεγγίζοντας την πραγματικότητα με ορθολογισμό και παρατήρηση, στοιχεία που χαρακτηρίζουν τη σύγχρονη επιστημονική μέθοδο. Η επιρροή τους διαπερνά τη φιλοσοφία, τη φυσική, την ψυχολογία και την κοσμολογία, καθιστώντας τους πατέρες της πληθωριστικής κοσμολογίας και της ατομικής θεωρίας.

Η Διαχρονική Επιρροή

Η ατομική θεωρία του Λεύκιππου και Δημόκριτου επηρέασε σημαντικά μεταγενέστερους φιλοσόφους και επιστήμονες, όπως τον Επίκουρο και τον Λουκρήτιο, καθώς και τη νεότερη επιστήμη, που βασίστηκε στην έννοια των ατόμων και των στοιχειωδών σωματιδίων. Η συμβολή τους θεωρείται θεμελιώδης για την ανάπτυξη της φυσικής φιλοσοφίας και της επιστημονικής μεθόδου, καθώς και για την εξέλιξη της κοσμολογίας και της επιστημολογίας.

Συνοψίζοντας, η φιλοσοφία του Λεύκιππου και του Δημόκριτου συνέβαλε στην παγκόσμια φιλοσοφία με:

Τη διατύπωση της ατομικής θεωρίας ως φυσικής βάσης της ύλης και της πραγματικότητας.

Την προώθηση μιας μηχανιστικής και ορθολογικής κοσμολογίας.

Τη διάκριση μεταξύ νόησης και αισθήσεων, θέτοντας θεμέλια στην επιστημολογία.

Την ανάπτυξη ηθικών και πολιτικών ιδεών που προάγουν την ψυχική γαλήνη και την κοινωνική αρμονία.

Την επιρροή στη μετέπειτα φιλοσοφία, επιστήμη και κοσμολογία.

Η συμβολή τους παραμένει κεντρική στην κατανόηση της φύσης, της γνώσης και της ανθρώπινης ζωής, καθιστώντας τους πρωτοπόρους της φιλοσοφικής και επιστημονικής σκέψης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bailey, Cyril. Οι Έλληνες ατομικοί φιλόσοφοι: Λεύκιππος - Δημόκριτος. Εκδόσεις Ζήτρος, 2021. Μελέτη της ανάπτυξης της ατομικής θεωρίας στην αρχαία Ελλάδα και της φιλοσοφικής σκέψης των Λεύκιππου και Δημόκριτου.
- Δημόκριτος - Λεύκιππος: Η Ατομική Θεωρία. Εκδόσεις Εξάντας. Συλλογή αποσπασμάτων και ανάλυση της ατομικής θεωρίας και της κοσμολογίας των δύο φιλοσόφων.
- Επιστημονικά και φιλοσοφικά άρθρα και αναλύσεις σχετικά με την ατομική θεωρία, την ψυχολογία, την ηθική και την κοσμολογία του Λεύκιππου και Δημόκριτου, όπως παρουσιάζονται σε διαδικτυακές πηγές και εκπαιδευτικά υλικά
- <https://www.pemptousia.gr/2014/01/kosmologikes-apopsis-ton-atomikon-fi/>

- http://ts.sch.gr/repo/online-packages/gym-filosofika-keimena-c/html/pro/pro_fil/dimokritos.htm
- <https://www.in.gr/2021/06/19/language-books/glossa/atomiki-theoria-o-leykippos-kai-o-dimokritos-meros-v/>
- <https://www.in.gr/2021/06/05/language-books/glossa/atomiki-theoria-o-leykippos-kai-o-dimokritos-meros/>
- <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9B%CE%B5%CF%8D%CE%BA%CE%B9%CF%80%CF%80%CE%BF%CF%82>
- https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/history/filosofia/page_029.html
- <https://www.in.gr/2021/06/19/language-books/glossa/atomiki-theoria-o-leykippos-kai-o-dimokritos-meros-v/>
- http://ts.sch.gr/repo/online-packages/gym-filosofika-keimena-c/html/pro/pro_fil/dimokritos.htm
- <https://iffe.wordpress.com/wp-content/uploads/2008/07/dimokritosleukipos-12.pdf>
- http://ts.sch.gr/repo/online-packages/gym-filosofika-keimena-c/html/pro/pro_fil/dimokritos.htm
- <https://ikee.lib.auth.gr/record/331429/files/GRI-2021-30639.pdf>
- https://www.tuc.gr/el/index.php?id=8094&tx_tucforum_forumdisplay%5Battachement%5D=963&tx_tucforum_forumdisplay%5Baction%5D=getattachement&tx_tucforum_forumdisplay%5Bcontroller%5D=Attachment
- <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/object/3329095/file.pdf>
- https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/history/filosofia/page_029.html
- https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CF%84%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%B8%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%AF%CE%B1
- <https://physics4u.wordpress.com/2010/02/09/%CF%8D-%CF%8C-%CE%AD-e/>
- <https://educadvisor.gr/taxidia-more/19859-i-atomiki-theoria-o-leykippos-kai-o-dimokritos-meros-b>
- <https://physics4u.gr/blog/2010/02/09/%CF%8D-%CF%8C-%CE%AD-e/>
- <https://sarantakos.wordpress.com/tag/%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CF%8C%CE%BA%CF%81%CE%B9%CF%84%CE%BF%CF%82/>
- <https://ecozen.gr/2023/07/i-symvoli-ton-archaion-ellinon-stis-fysikes-epistimes/>
- https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CF%84%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%B8%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%AF%CE%B1
- <https://www.pemptousia.gr/2013/04/stathmi-stin-istoria-tis-fisikis-epis/>
- <http://www.ekivolos.gr/To%20problhma%20ths%20metavolhs%20sthn%20arxaia%20ellhnikh%20episthmh.htm>
- <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CE%B7%CE%BC%CF%8C%CE%BA%CF%81%CE%B9%CF%84%CE%BF%CF%82>
- http://molwave.chem.auth.gr/chemhistory/discovery_of_atom/1_1.html
- <https://eef.gr/upfiles/news/audio/898/f07.pdf>

Το 1991, η Delia Steinberg ανέλαβε τη διεύθυνση της Νέας Ακρόπολης, μετά τον θάνατο του καθηγητή Jorge Angel Livraga Rizzi, του ιδρυτή της, με τον οποίο συνεργάστηκε στενά για περισσότερα από είκοσι χρόνια ως μαθήτριά του.

Από το 1991 μέχρι και τον θάνατό της (15/08/2023) διετέλεσε επίτιμος πρόεδρος του Διεθνούς Οργανισμού Νέα Ακρόπολη. Υπό τη διεύθυνση της Delia, η Νέα Ακρόπολη επεκτάθηκε στις πέντε ηπείρους, κάνοντας προσιτή τη Φιλοσοφία στον κλασικό τρόπο σε κάθε είδους ανθρώπους. Αυτή η ανάπτυξη επιτεύχθηκε μέσα από τα φιλοσοφικά, πολιτιστικά και εθελοντικά της προγράμματα, δίνοντας νέες προοπτικές και ταυτόχρονα εμβαθύνοντας στην ταυτότητα της Νέας Ακρόπολης, η οποία καθορίζεται από τις ιδρυτικές της αρχές. Χιλιάδες μέλη του οργανισμού, φίλοι, συνεργάτες απ' όλον τον κόσμο αποδεικνύουν ότι οι φιλοσοφικές απαντήσεις της Νέας Ακρόπολης σ' αυτούς τους πολύπλοκους καιρούς είναι επίκαιρες και απαραίτητες, επειδή βασίζονται στις φιλοσοφικές θεωρίες της διαχρονικής σοφίας, που έχει δια φωτίσει την ανθρωπότητα σε ακόμη πιο δύσκολες στιγμές.

Αν έπρεπε να ξεχωρίσουμε έναν μόνο τομέα της ακούραστης εργασίας της Delia ως επικεφαλής της Νέας Ακρόπολης, αυτός θα ήταν το διδακτικό της έργο, αναπτύσσοντας το πρόγραμμα σπουδών της Σχολής Φιλοσοφίας και τα προγράμματα εφαρμοσμένης φιλοσοφίας, που βασίζονται στις πιο βαθιές διδασκαλίες για τη ζωή και την εξέλιξη των ανθρώπων.

Είναι συγγραφέας πολλών έργων με θέμα τον φιλοσοφικό τρόπο ζωής, μεταφρασμένα σε πολλές γλώσσες: γαλλικά, αγγλικά, γερμανικά, ρωσικά, τσεχικά, πορτογαλικά, ελληνικά...

Ανάμεσα σε τριάντα τίτλους ξεχωρίζουμε τους εξής: «Τα παιχνίδια της Μάγια», «Φιλοσοφία για τη ζωή», «Ο καθημερινός ήρωας».

Παράλληλα, ως πιανίστα και καθηγήτρια πιάνου, προέδρευε για πολλά έτη στον Διεθνή Διαγωνισμό που φέρει το όνομά της, και προσφέρει ευκαιρίες προώθησης σε αμέτρητους νέους πιανίστες, μοιράζοντας την εμπειρία και τις συμβουλές της, μια και για εκείνην η μουσική είναι ο καλύτερος φίλος της ψυχής.

Ζητήσαμε από τη Delia να μας μιλήσει για τις εμπειρίες της ως επικεφαλής του Διεθνούς Οργανισμού Νέα Ακρόπολη.

Πώς ήταν η ζωή σας δίπλα στον καθηγητή Jorge Ángel Livraga;

Τα 25 χρόνια που έζησα κοντά στον καθηγητή Livraga είχα την ευκαιρία να βιώσω υπέροχες στιγμές, επειδή ήταν ένας αξιόλογος άνθρωπος. Τόσο στα μαθήματα Φιλοσοφίας που παρακολουθούσα μαζί του, όσο και σε καθημερινές συζητήσεις με τους άλλους συμμαθητές, μοιραστήκαμε γνώσεις για την τέχνη, την επιστήμη, την ιστορία και τόσους άλλους τομείς... Όλα αυτά μας εμπλούτισαν με τρόπο ξεκάθαρο, απλό και αποτελεσματικό. Κάθε μέρα ήταν

εξαιρετική και όσον αφορά εμένα, πήρα μαθήματα θεωρητικά και πρακτικά, τα οποία αποτελούν σημείο αναφοράς για όλη μου τη ζωή.

Μας ήταν ολοφάνερη η εκπαίδευση που ο ίδιος είχε από τους δικούς τους δασκάλους, επειδή κανείς δεν μπορεί να δημιουργήσει μια Σχολή Φιλοσοφίας τέτοιου βεληνεκούς χωρίς να έχει λάβει, με τη σειρά του, μια εκπαίδευση πλούσια ως προς τις ανθρώπινες αξίες. Γνωρίζουμε ότι ο ίδιος πέρασε πολλά χρόνια προετοιμασίας, με πολλά μαθήματα δι' αλληλογραφίας. Μας έλεγε ότι, κάποια στιγμή, του επιστρέφονταν οι εργασίες του σε φάκελο, κομμένες προσεκτικά με ψαλίδι, χωρίς άλλες εξηγήσεις. Έπρεπε μόνος του να βρει τα λάθη και να τα διορθώσει μέχρι να φτάσει στο τέλειο αποτέλεσμα, και τότε του δίνονταν οι κατάλληλες εξηγήσεις.

Ίσως αυτή η εκπαίδευση να τον έκανε να έχει τεράστια υπομονή και να είναι πάντα διατεθειμένος να απαντάει στις ερωτήσεις μας. Είναι ο πρώτος άνθρωπος που άκουσα να λέει μερικές φορές «δεν ξέρω», κι αυτό που ενέπνεε μεγάλη εμπιστοσύνη. Μόνο οι ματαιόδοξοι είναι βέβαιοι ότι τα ξέρουν όλα.

Ήταν ευγενικός και προσιτός, αν και μερικές φορές ήξερε να κρατά τις απαραίτητες αποστάσεις για να μην χαλάνε οι ανθρώπινες σχέσεις, και να γίνονται πιο σωστές και ήρεμες.

Ποτέ δεν άκουσα κακό λόγο από το στόμα του και είχε πάντα την ικανότητα να μας υποδεικνύει τα λάθη σαν να τα ανακαλύπταμε μόνοι μας. Τον φωνάζαμε τρυφερά JAL, χρησιμοποιώντας τα αρχικά του ονοματεπωνύμου του. Ήταν ένα όνομα οικειότητας αλλά και σεβασμού ταυτόχρονα. Είναι δύσκολο να βρεθεί άνθρωπος τέτοιας ηθικής, φιλοσοφικής και πνευματικής εμβέλειας, που να χρησιμοποιεί μια τόσο απλή γλώσσα και παραδείγματα τόσο φυσικά ώστε να γίνεται κατανοητός από όλους. Ευτυχώς, τα γραπτά του και οι εικόνες τόσων στιγμών που μοιραστήκαμε, τον διατηρούν ζωντανό στη μνήμη μου αλλά και στη μνήμη πολλών άλλων.

Ποια είναι η εκτίμησή σας για τη διοίκησή σας ως επικεφαλής της ΝΑ για σχεδόν 30 χρόνια;

Αν πρέπει να κάνω μια εκτίμηση όσο το δυνατόν πιο αντικειμενική, θα έλεγα ότι είναι σαν να έχω ζήσει αρκετές ζωές, προσθέτοντας ασταμάτητα εμπειρίες και πολύ έντονες

μάλιστα. Όταν ανέλαβα τη διεύθυνση ως Διεθνής Πρόεδρος, ο ΔΟΝΑ ήταν ακόμη μικρός, με περιορισμένο αριθμός εδρών σε διάφορες χώρες, αλλά όχι τόσες ώστε να καθιστά δύσκολο το έργο μου. Όλη η δουλειά μας ήταν ουσιαστικά ερασιτεχνική. Παρόλο που γνωρίζαμε τους φιλοσοφικούς σκοπούς μας και το πρόγραμμα σπουδών, οργανωνόμασταν πολύ απλά ανάλογα με τις ανάγκες και τις δυνατότητες. Όπως λέμε συνήθως: ήταν άλλες εποχές και επικρατούσαν άλλες ιδέες, όπως και άλλες έγνοιες και τρόποι να τις αντιμετωπίσουμε.

Όμως οι αλλαγές φάνηκαν γρήγορα. Υπήρξαν αλλαγές στις κοινωνίες, στον τρόπο ζωής, στις αντιλήψεις για το μέλλον. Η ιδέα της ευημερίας κέρδισε έδαφος έναντι της ιδέας της εμβάθυνσης της συνείδησης. Η εκπαίδευση ακολούθησε διαφορετική τροχιά και άλλαξαν επίσης και οι ατομικές φιλοδοξίες. Έπρεπε να ενταχτούμε σ' αυτή την καινούργια φάση. Γνώρισα πολύ κόσμο, πολλές χώρες, πολλούς πολιτισμούς, γλώσσες, εκφράσεις συναισθημάτων, κατανόησης και εξήγησης ιδεών. Βρήκα ένα μωσαϊκό με εξαιρετικά χρώματα αλλά και με παρόμοιο βάθος. Στο βάθος του καθενός υπάρχει ένας κοινός παράγοντας: το νόημα της ζωής, που περιλαμβάνει τη διάνοια, την αγάπη και τη βούληση για να την βιώσει κανείς, μια λαχτάρα για γνώση και για να γίνει ολόκληρος και καλύτερος.

Η εκτίμηση μου είναι γενικά καλή. Κάναμε ό,τι μπορούσαμε, με κάποια λάθη όπως είναι φυσικό, αλλά η εμπιστοσύνη στις έμφυτες δυνατότητες του ανθρώπου βοήθησε να συμπεριλάβουμε πολλές νέες χροιές που μέχρι τότε δεν ήταν αντιληπτές. Και το κάναμε με εμπιστοσύνη και με χαρά.

Ποιο ήταν το πιο δύσκολο;

Η επιτάχυνση των καιρών. Ο 20ος αιώνας -ίσως ο πιο σύντομος αιώνας, όπως άκουσα να λέει κάποιος επιφανής- μας έκανε να πιστεύουμε ότι όλα θα έρεαν προς το καλύτερο, χωρίς μεγάλες ανατροπές. Δεν ήταν έτσι όμως. Ξαφνικά διαπιστώσαμε ότι ο κόσμος κινούταν με μεγάλη ταχύτητα και μάλιστα προς κατευθύνσεις που προηγουμένως ήταν αδιανόητες σε όλους τους τομείς, κάποιες φορές για καλό, άλλες για κακό, και έπρεπε να συνδυάσουμε τα πάντα χωρίς τη δυνατότητα να γίνει αρκετά γρήγορα.

Η διαφοροποίηση εννοιών έκανε κάποιες από αυτές να βγαίνουν από τη μόδα μέσα σε λίγους μήνες, και πολλές φορές δεν ήταν εύκολο να συνδυαστεί η τόση ποικιλία με τη

σταθερότητα της φιλοσοφίας. Ίσως το πιο δύσκολο ήταν να βρούμε τρόπους δράσης και έκφρασης που να συνδυάζουν τη μεταβλητότητα των ενδιαφερόντων με τη διάρκεια μιας διαχρονικής φιλοσοφίας, που ουσιαστικά απευθύνεται σε όλους τους ανθρώπους.

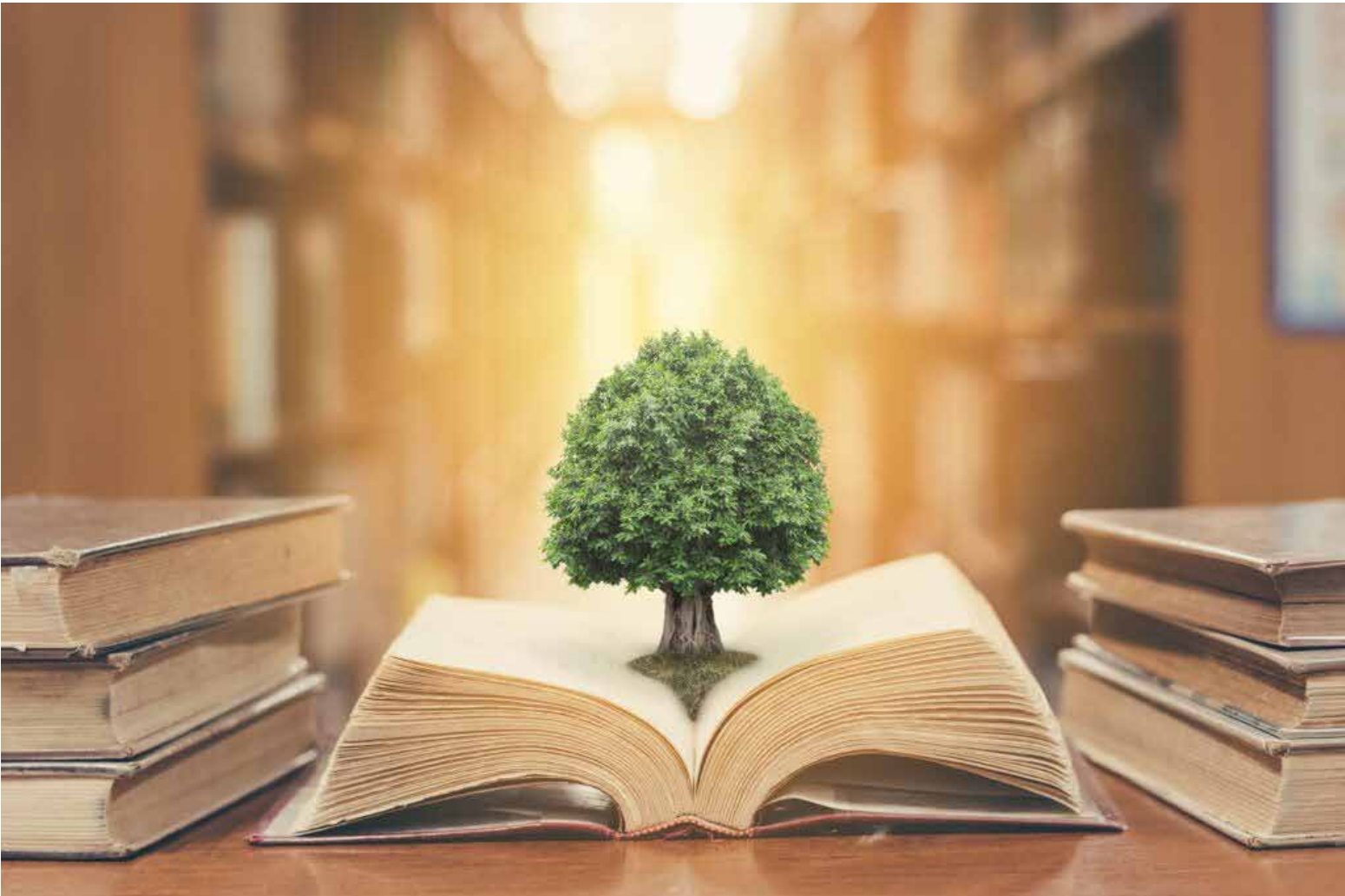
Ήσασταν εκεί από την αρχή. Έχει αλλάξει πολύ ο ΔΟΝΑ; Σε τι έχει αλλάξει;

Ήμουν σχεδόν από την αρχή, αρκετά όμως για να εκτιμήσω τις αλλαγές που δεν φαίνονται πάντα αμέσως, αλλά σε βάθος χρόνου. Ναι, ο ΔΟΝΑ έχει αλλάξει, κυρίως μορφικά, όπως όλα τα ζωντανά όντα. Δεν είναι το ίδιο ένα παιδί πέντε χρονών με έναν ενήλικα στα 30. Οι μορφικές αλλαγές ήταν αποτέλεσμα της ανάπτυξης του ΔΟΝΑ και της προσαρμογής στις ανάγκες των καιρών, όπως αλλάζουν οι ενδυμασίες, η γλώσσα, οι τρόποι που σχετίζονται οι άνθρωποι, οι τρόποι επίλυσης των προβλημάτων εφαρμόζοντας τα μεν ή τα δε εργαλεία. Και θα συνεχίσουν να υπάρχουν αλλαγές.

Το σημαντικότερο είναι να διατηρείται η ουσία. Ο ενήλικας των 30 ετών ξέρει ότι είναι το ίδιο άτομο που ήταν κάποτε 5 ετών, παρά τις αλλαγές. Τα είδη των ρούχων είναι πολύ διαφορετικά, αλλά το σώμα που τα φοράει είναι το ίδιο, άσχετα αν παχαίνει ή αδυνατίζει. Η ωριμότητα με βάση την αυτογνωσία είναι βασική για να υπάρχει μια ταυτότητα. Οι φιλοσοφικές ιδέες που γέννησαν τον ΔΟΝΑ και προέρχονται από χιλιόχρονες ιδέες που βασίζονται σε άπειρους στοχαστές, είναι οι ίδιες. Οι απόψεις και οι τρόποι ζωής είναι μεταβλητά. Όπως διαβάζουμε στον «Μικρό Πρίγκιπα» του Saint Exupery, την ουσία δεν την βλέπουν τα μάτια. Ωστόσο, είναι το πιο σημαντικό και είναι αυτό στο οποίο βασίζονται αυτά που είναι ορατά στα μάτια.

Είναι σαφές ότι βιώνουμε μια μεγάλη αβεβαιότητα σε αυτούς τους καιρούς.

Είναι πολύ δύσκολο να βρει κανείς σήμερα σταθερές αξίες και θεμέλια ως προς το νόημα της ζωής, πράγμα που σημαίνει ότι, σ' ένα βαθμό, χάνουμε το μέλλον. Η αβεβαιότητα επικρατεί σήμερα και αύριο, πράγμα που επηρεάζει αρνητικά τις νέες γενιές, που τους λείπει υποστήριξη και ελπίδα. Όπως είναι γνωστό, οι ψυχολογικές διαταραχές, οι τάσεις διαφυγής από την πραγματικότητα, ακόμη και η αυτοκτονία αυξάνονται. Η εικόνα δεν είναι κολακευτική, εκτός αν υπάρξουν ουσιαστικές

αλλαγές, οι οποίες όμως δεν θα δώσουν άμεσα αποτελέσματα. Αλλά είναι απαραίτητο να ξεκινήσουμε το συντομότερο δυνατό. Πρέπει να καταφύγουμε σε διαχρονικές θεραπείες που απέδωσαν καρπούς στις πιο σκοτεινές περιόδους της ιστορίας. Αν και αναφερόμαστε στον κοντινό και πιο γνωστό σ' εμάς Μεσαίωνα, η Τέχνη σε όλες τις πτυχές της συγκέντρωσε επιλεγμένες ψυχές και καθιέρωσε δεσμούς Αγάπης που οδήγησαν στην αναγέννηση.

Όλοι οι άνθρωποι επιθυμούν να γνωρίσουν την Αγάπη, είτε την έχουν είτε την αναζητούν.

Η φιλοσοφία βασίζεται στην αγάπη, ακριβώς επειδή αυτή είναι η ρίζα της λέξης Φιλοσοφία: είναι η Αγάπη στη Σοφία και όποιος αναζητά τη σοφία μαθαίνει να αγαπά τα πάντα και τους πάντες. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η πλειοψηφία την επιδιώκει και ότι λίγοι προνομιούχοι την έχουν. Και ακόμη και εκείνοι που την έχουν, εξακολουθούν να την αναζητούν για να την τελειοποιήσουν. Σήμερα είναι συνηθισμένο να περιορίζουμε την αγάπη στο σεξ, ξεχνώντας πολλά άλλα επίπεδα έκφρασης του ανθρώπου, όπως η ευαισθησία, η

νοημοσύνη και η πνευματικότητα. Αυτή η εξαθλίωση της έννοιας της αγάπης καθιστά τις σχέσεις κάθε είδους αδύναμες και βραχύβιες. Ωστόσο, όλοι χρειαζόμαστε και αναζητούμε την αγάπη, πάνω απ' όλα μια αμοιβαία αγάπη πέρα από τις δυσκολίες. Η ανεπιτυχής και άστοχη αναζήτηση οδηγεί τους ανθρώπους να συμβιβάζονται με ασταθή υποκατάστατα που δημιουργούν ακόμη μεγαλύτερη αβεβαιότητα.

Η αγάπη είναι η δύναμη που μας ωθεί να κάνουμε τα πράγματα καλά, οπότε σχετίζεται με την ηθική, επειδή μας ωθεί να ενεργούμε σωστά στη ζωή μας. Έτσι μας οδηγεί στην ειρήνη, την ηρεμία, την πληρότητα και την ευημερία με τον εαυτό μας και με τους άλλους.

" Δεν ξέρουμε πραγματικά τι σημαίνει αγάπη. Γνωρίζουμε μόνο την αγάπη με βάση την προσκόλληση και την κτητικότητα... Η αληθινή φύση της αγάπης είναι το εσωτερικό φως που αποκαλύπτει την ομορφιά που κρύβεται στα πράγματα.." (Sri Ram)

Αυτό που μας ενδιαφέρει είναι η Αγάπη στο ευρύτερο φάσμα της, αφιερωμένη σε ολόκληρη τη Φύση και λογικά στους ανθρώπους. Στη ΝΑ δεν έχει σημασία ο σεξουαλικός

προσανατολισμός του καθενός, επειδή αυτός είναι ένας παράγοντας ελεύθερης επιλογής. Αυτό που φιλοδοξούμε είναι ο καθένας να μπορεί να βιώσει την Αγάπη σαν «το φως που αποκαλύπτει την άυλη ομορφιά που κρύβεται σε όλα τα πράγματα».

Ποιος είναι ο ρόλος της ομορφιάς στη ζωή;

Η τέχνη μας φέρνει σε επαφή με την Ομορφιά με την υψηλότερη έννοιά της, μας φέρνει πιο κοντά στην αρμονία, στην εξωτερική και εσωτερική ισορροπία. Είναι αλήθεια ότι σε περιόδους αβεβαιότητας όπως αυτές που ζούμε, υπάρχει η τάση να συγχέουμε τα πράγματα, να αναζητούμε το πιο εύκολο, το πιο συναρπαστικό και αυτό που προσελκύει ίσως λόγω της ασχήμιας του. Η «ασχήμια» έχει κυριαρχήσει πάνω μας σε σημείο που αποδεχόμαστε ως Τέχνη κάθε δημιουργία ακόμα κι αν έρχεται σε αντίθεση με τα πιο στοιχειώδη κριτήρια της ομορφιάς, και χρειάζεται πολύ θάρρος για να πεις «δεν μου αρέσει».

Δεν λείπουν οι υπερασπιστές της ασχήμιας ως καταγγελίας ή γελοιοποίησης μιας κοινωνίας που είναι άδικη ή πολύ άκαμπτη στις έννοιες της. Αλλά αυτό δεν είναι εποικοδομητική κριτική. Δεν αρκεί να δείξουμε το άσχημο, αλλά πρέπει να βρούμε το αληθινά όμορφο.

Ο εποικοδομητικός προσανατολισμός αυτού του τύπου ασχήμιας ακολουθεί τις παραμέτρους που επεσήμανε ο Νίτσε: «152. Η τέχνη της άσχημης ψυχής. Μπαίνουν πολύ στενά όρια στην τέχνη όταν απαιτείται να είναι μόνο ένας φορέας έκφρασης της ρυθμισμένης και ισορροπημένης ψυχής. Όπως στις πλαστικές τέχνες, έτσι και στη μουσική και στην ποίηση, υπάρχει

μια τέχνη της άσχημης ψυχής, μαζί με την τέχνη της όμορφης ψυχής. Κι αυτή η τέχνη είναι κυρίως εκείνη που έχει δώσει τα πιο ισχυρά αποτελέσματα, εκείνη που έχει σπάσει τις ψυχές, έχει μετακινήσει τις πέτρες κι έχει μετατρέψει τα ζώα σε ανθρώπους.»

Είναι σαφές ότι αυτό δεν θα βελτιώσει τον κόσμο. Η έλλειψη αισθητικής, που μερικές φορές προστίθεται στην έλλειψη ηθικής, ακόμη και αν προσπαθεί να βλάψει μια υπερβολικά συμβατική ευαισθησία, δεν προσφέρει ένα εποικοδομητικό μοντέλο ή παράδειγμα μίμησης. Πρέπει να εισαγάγουμε θετικά στοιχεία που απολυμαίνουν τις συνειδήσεις απέναντι σε τόσες καταστροφές που βιώνουμε. Η αισθητική, μαζί με την ομορφιά και την τέχνη – ένα κατεχοχόν αρμονικό σύνολο – αναπτύσσει μια πιο εκλεπτυσμένη ευαισθησία και, κατά συνέπεια, συναισθήματα ίδιας κατηγορίας, καθώς και ιδέες πιο εξαγνισμένες από τις προκαταλήψεις.

Αυτό που επιδιώκουμε είναι μια ανθρώπινη αξιοπρέπεια μέσα από τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις αντίστοιχες πράξεις, όλα προϊόντα της ομορφιάς, της ισορροπίας και της αρμονίας. Τονίζουμε την αξία της εσωτερικής ομορφιάς, που είναι δύσκολο να οριστεί, αλλά ακτινοβολεί χάρη, διάνοια, κομψότητα, συμπάθεια και μια γοητεία που μερικές φορές δεν είναι τόσο φανερές στις φυσικές αισθήσεις, αλλά που ασκούν μεγάλη έλξη στους ανθρώπους.

Πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι η αντίληψη της ομορφιάς είναι μια υποκειμενική εμπειρία, η οποία ποικίλλει από τον έναν πολιτισμό στον άλλο και από το ένα άτομο στο άλλο. Ωστόσο, υπάρχουν έργα που μπορούμε κάλλιστα να ονομάσουμε παγκόσμια και αθάνατα επειδή υπερβαίνουν αυτές τις ατομικές και πολιτισμικές διαφορές.

Η Νέα Ακρόπολη πραγματοποιεί δράσεις για τη Φιλοσοφία, τον Πολιτισμό και τον Εθελοντισμό, προσφέροντας ουσιαστικές επιλογές και καλύπτοντας όλους όσοι επιθυμούν να φέρουν στη ζωή τους μια εσωτερική αναγέννηση.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Εισαγωγικό σεμινάριο Εσωτερικής Φιλοσοφίας και Εσωτερικής Ψυχολογίας • Ανοιχτές συζητήσεις για τη Φιλοσοφία • Διαλέξεις, σε συνεργασία με χώρους πολιτισμού, για την Παγκόσμια Ημέρα Φιλοσοφίας υπό την αιγίδα της UNESCO

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Επισκέψεις σε μουσεία, αρχαιολογικούς χώρους • Θεατρικά δρώμενα • Μουσικές θεματικές βραδιές • Δημιουργικά εργαστήρια: αρχαιολογικών αντιγράφων, πυρογραφίας, ζωγραφικής • Εκδοτική δραστηριότητα βιβλίων εσωτερισμού και φιλοσοφίας • Αθλητική δραστηριότητα: αθλητικοί αγώνες, τουρνουά, φιλοσοφικές πολεμικές τέχνες • Ομάδες ανάγνωσης και ανταλλαγής βιβλίων (Booksharing – Booklab)

ΕΘΕΛΟΝΤΙΣΜΟΣ

Οικολογικές πρωτοβουλίες για τη φροντίδα πάρκων, δασών, παραλιών • Κοινωνικές πρωτοβουλίες στήριξης ευπαθών ομάδων και προσφοράς • Αντιμετώπιση εκτάκτων αναγκών και φυσικών καταστροφών • Σεμινάρια για την ανάπτυξη της εθελοντικής συνείδησης • Δίκτυο ανταλλακτικής και εναλλακτικής οικονομίας • Ετήσια Πανελλήνια Πορτή Εθελοντισμού, με συμμετοχή τοπικών και διεθνών εθελοντικών οργανισμών (Κίνηση Φορέων Εθελοντισμού)

Αθήνα, 210 8231301

Αμπελόκηποι, 6972897158

Περιστέρι, 2130282657, 6984413885

Αιγάλεω, 698 185 8033, 6982243869

Καλλιθέα, 216 7007072

Δάφνη, 6937369212

Πειραιάς, 211 4025482, 6937369212

Θεσσαλονίκη (κέντρο), 2310-285020

Θεσσαλονίκη (ανατολικά), 6972001832

Θεσσαλονίκη (δυτικά), 2315110456

Ηράκλειο, 6981888493

Ρέθυμνο, 28310 52884

Χανιά, 2821023189

Πάτρα 2610006923, 6976925334

ΣΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ ΤΕΥΧΟΣ

Επιστήμη και Εσωτερισμός

- Κβαντομηχανική και οι Φιλοσοφικές της Προεκτάσεις
- Ομορφιά και Μαθηματικά
- Φράκταλ και Φύση
- Χωροχρόνος και η Θεωρία της Σχετικότητας

Socialize

philosophically

βρείτε τις εκδόσεις
μας ηλεκτρονικά
στο scribd.com

Ενημέρωση
Διαγωνισμοί
Short films and
spots for thinking
Φωτογραφίες
Ρητά for sharing

www.nea-acropoli.gr

www.nea-acropoli-athens.gr

www.nea-acropoli-thes.gr

ζήσε με την

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ

Ποιος είμαι;

Από πού έρχομαι;

Πού πηγαίνω;

Οι απαντήσεις
θα αναζητηθούν
στους:

Πλάτωνα

Αριστοτέλης

Μπαγκαβάτ Γκίτα

Βούδας

Κομφούκιος

Θιβέτ

Αίγυπτος

Πλωτίνος

Στωικοί

Διάρκεια:

20 συναντήσεις

Ενάρξεις: κάθε μήνα στα κέντρα της Νέας Ακρόπολης στην Ελλάδα

ISSN 2944-9367

9 772944 936004